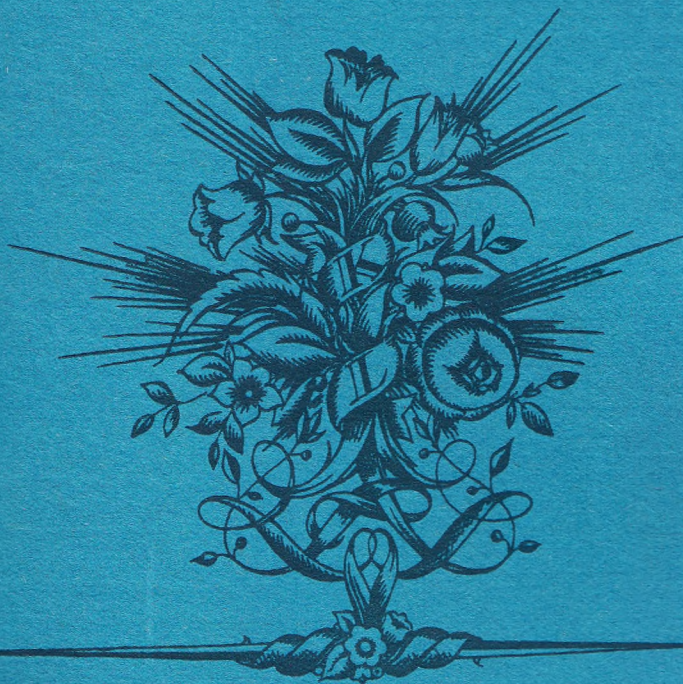

KÖNYVBARÁTOK LAPJA

SZERKESZTI
SIKABONYI ANTAL

SINGER · ÉS · WOLFNER · RT · KIADÁSA
B U D A P E S T

KÖNYVBARÁTOK LAPJA

SZERKESZTI SIKABONYI ANTAL

I. ÉVF.

1928 JÚLIUS—SZEPTEMBER

4. SZÁM

TARTALOM

	Oldal
<i>Herczeg Ferenc</i> : Az én könyvtáram	265
<i>Babits Mihály</i> : A vers jövődjére	267
<i>Ranschburg Viktor</i> : A könyv útja a szerzőtől a közönségig	270
<i>Elek Artúr</i> : Courbet magyar vonatkozású rajzai	277
<i>Podhradzsky György</i> : Csehszlovákia sajtója	279

SZEMLE

Uj könyvek

<i>Ambrus Zoltán</i> : Anatole France és kritikusa, Jean-Jacques	285
<i>Kárpáti Aurél</i> : Harsányi Kálmán összegyűjtött munkái. I—IV.	289
<i>Schöpflin Aladár</i> : Szibériai garnizon. Markovics Radiontól	291
<i>Kéký Lajos</i> : Noé bárkája. Surányi Miklóstól	293
<i>Fülep Lajos</i> : Mach: Az érzetek elemzése	294
<i>Marczali Henrik</i> : Batthyány Tivadar gróf: Beszámoló	295
<i>Kéký L.</i> : P. Gulácsy Irén: Hamueső	298
<i>Sikabonyi Antal</i> : Varjú Elemér: Legendae Sancti Regis Stephani	299
<i>Gyergyai Albert</i> : Ambrus Zoltán: A Berzsenyi-dinasztia	300
<i>Ruzitska Mária</i> : Szederkényi Anna összegyűjtött munkái	301
<i>Kéký Lajos</i> : Horváth János: A magyar irodalmi népiesség	302
<i>Gyergyai Albert</i> : Emile Henriot: Aricie Brun	303
<i>Alapy Gyula</i> : Jankovics Marcell: Magyar porszemek	304
<i>Kéký Lajos</i> : Lőrinczy György újabb művei	304
<i>Divald Kornél</i> : Hoffmann Edith: A Nemzeti Múzeum Széchenyi-Könyvtárának illuminált kéziratai	306
<i>Fülep Lajos</i> : Takács Menyhért: Mi a bölcsélet?	306
<i>Ruzitska Mária</i> : Ifjúsági irodalom	307
<i>Fejérváry Géza Gyula br.</i> : Lambrecht Kálmán: Az ősember elődei	308
<i>Bierbauer Virgil</i> : Az Országos Szépművészeti Múzeum évkönyvei. IV.	309
<i>Kéký Lajos</i> : Rexa Dezső: A Nemzeti Színház megnyitásának története	310
<i>Sikabonyi Antal</i> : Franz Schubert. A Fővárosi Nyilvános Könyvtár ünnepi kiadványa	310

Levelek

	Oldal
<i>André Fevret</i> : Párisi levél	311
<i>Flachbarth Ernő</i> : A szlovenszkói magyar kultúráról	311
<i>Alapy Gyula</i> : Nyomdatörténeti kiállítás Komáromban	313
<i>Kovács László</i> : Erdélyi levél	314

Kisebb közlemények

<i>Sikabonyi A.</i> : A Széchenyi-Könyvtár tíz évi szerzeményei a Nemzeti Múzeum kiállításán	316
<i>Enyvvári J.</i> : A Fővárosi Könyvtár	318
<i>Radács Elemér</i> : A kölni sajtókiállítás	319
<i>Goriupp Alice</i> : Egy ismeretlen német újság a XVIII. századból	322
<i>Gulyás Pál</i> : Nagyszében vagy Kiszében?	323
<i>Dézi Lajos</i> : Egy ritka XVIII. századbeli nyomtatvány	324
<i>Isoz Kálmán</i> : Schubert Galoppe-ja mint kiadói jogsérelem tárgya Pesten 1826-ban	324
<i>Nyireő István</i> : A régi magyar betűtermelés önállósága	325
<i>Sikabonyi Antal</i> : Szendrey Julia levelesládájának kincsei	326
Sommaire	327

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek, cserepéldányok a felelős szerkesztő címére — *Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára* — küldendők. Előfizetések, valamint minden, a kiadóra tartozó levelezés, a kiadó címére — *Singer és Wolfner irod. int. rt., Budapest, VI., Andrassy-út 16.* — intézendő. Felelős szerkesztő: *Dr. Sikabonyi Antal*. A kiadásért felelős: *Dr. Barta Antal*. Szerkesztőségi órák: minden pénteken d. u. 5—6 óra között, Andrassy-út 16. II. e.

A borítékot és a folyóirat diszeit *Végh Gusztáv* festőművész készítette.

ELŐFIZETÉSI ÁR

Egy évre (4 füzet)	16 P
Egy szám	5 P
<i>Merített papirosra nyomott számozott példány ára</i>	
Egy évre (4 füzet)	24 P

AZ ÉN KÖNYVTÁRAM

ÍRTA HERCZEG FERENC

Nem vagyok benne biztos, hogy azon egypár ezer könyv, amely nálam otthon a polcokon szorong, megérdemli-e egyáltalában a *könyvtár* nevet. Nem én gyűjtöttem azokat egységes terv szerint, inkább rajtam kívül eső erők hordták össze, mint a vadvíz a kavicsot.

Az én *könyvtáram* alapja: örökség. Mikor osztoznunk kellett az édesapám és a nagyapám könyvein, minden, ami szépirodalom volt, nekem jutott. Tehát a német »klasszikusok«, Wielandtól kezdve, Goethén és Schilleren keresztül, egészen Lenauig és Heinéig. Többnyire az ötvenes évekből való szép stuttgarti és hamburgi kiadások. Van köztük olyan *híres* író is, akinek a mai német entellektüelek már a hírét sem ismerik. Ki volt Pyrker, ki volt Thömmel?

Az örökölt könyvtárban megvoltak azonban a világirodalom némely nagyjai is, persze német fordításban. Angolok közül Shakespeare, Milton, Lord Byron, Dickens, franciák közül csak *divatos* regényírók, idősebb Dumas-tól és George Sande-től egészen Jules Verne-ig. Azután gazdag sorozata a minden korbeli emlékiratoknak, a sorozatot a rettenetes Casanova nyitja meg és 1848-as katonák és politikusok fejezik be.

Van azután az én ős- és alapkönyvtáramnak valami különös specialitása: a nagy eposzoknak gazdag gyűjteménye. Ezekben a nagyapámnak telt kedve.

Mikor a magam ura lettem, kissé szégyeltem a könyvtáram német karakterét és siettem megszerezni a magyar költöket, Zrinyi Miklóstól Mikszáthig. Azután mindazokat a *segéd munkákat*, amelyek nélkül — néhai jó Tóth Béla szerint — nem lehet el magyar író, tehát lexikonokat, nyelvtörténelmi, táj- és egyéb szótárakat.

A többi könyvemet egy-egy időszakos lelkiáramlás hordta hozzám. Éveken át nagy gyönyörűségem telt a vitorlázásban, ugyanakkor tengerészeti zseb- és kézikönyvek, földrajzi és utazóművek, a tengerek faunájára és flórájára vonatkozó munkák gyülekeztek a polcokon.

Nem vagyok igazi bibliofil, amennyiben nem kötöm magamat egyes meghatározott kiadásokhoz, midőn azonban részt vettem a Petőfi-ház alapításában, Petőfi Sándor első kiadásainak és fordításainak, valamint a Petőfi-irodalom termékeinek gyűjtésére adtam magamat. Ezekből meglehetősen kolleksióm van együtt.

Egy-egy történelmi regényem vagy színművem megírása alkalmul szolgált, hogy megszerezsem az illető kor irodalmát. Meglehetősen sok történelmi munka van a könyveim közt, de azok leginkább csak az Árpádok, Mátyás király és a 48-as szabadságharc korára vonatkoznak.

Be kell vallanom, a szépirodalmi olvasottságom mindig hiányos volt. Sajnos, nem tartozom azok közé, akik *mindent* elolvasnak. Időközönként elreSTEM magamat, hogy nem ismerem ezt vagy azt a külföldi író, akiről az egész világ beszél, ilyenkor bűnbánóan rávetem magamat az illető író könyveire. Ennek a kellemetlen nyomai meglátszanak a könyvtáramon is, ahol szép számmal szerepelnek egykori hírességek, akiknek a nevét ma már senki sem ismeri.

Nem gyűjtöm az egyes szépirodalmi műveket, még ha jeles költőtől valók is, szeretem azonban a gyűjteményes kiadásokat, még ha gyengébb író is a szerzőjük. A kezembe kerülő színműveket — bár magam sem tudom, mért — válogatás nélkül gyűjtöm, és nem hiszem, hogy volna még valakinek a könyvtárában annyi rossz komédia, mint az enyémben.

A furcsaság kedvéért megemlítem, hogy tulajdonomban van az a könyv is, amely életemben első olvasmányomul szolgált. Német munka, a *Novara* cs. kir. fregatt világkörüli vitorlaútjának tudományos beszámolója. Hatéves koromban kaptam bele, alig értettem belőle valamit, de azért fanatikusan keresztülrágtam magamat a három vastag kötetben.

A második könyv, amelyet elolvastam, Don Quijote német kiadása volt, amelyhez Heine írta az előszót.

Édesapám könyvtára, melyet nem tartottak zár alatt, valóságos olvasódühöt fejlesztett bennem. Magam csentem ki taláalomra az olvasmányaimat, az ifjúsági iratokat utáltam, igaz, hogy akkoriban tolaKodó módon érvényesült bennük az oktató és nevelő tendencia. Ennek a bitorolt függetlenségemnek furcsa következményei voltak, így például előbb olvastam el Renan *Jézus életét*, mint a Szentírást.

Sajnos, ma is rendetlen olvasó vagyok még. Ha érdekel a könyv, akkor csapot-papot feledve, egy ültőhelyemben felfalom az egészet. Ha fontos dolgaim vannak, nem is merek könyvet a kezembe venni.

A VERS JÖVENDŐJE

ÍRTA BABITS MIHÁLY

1.

Régen olvastam valamit akkora érdeklődéssel, mint mostanában egy páríves angol könyvecskét.* Abból az izgatóan korszerű essay-sorozatból való ez, amelyben többek közt a Bertrand Russel híres *Icarusa* megjelent, a »Tudomány jövőjéről«, és a filozóf Schiller *Tantalususa*, az »Ember jövőjéről«. A legjobb mai szemek kutatják itt a Jövendő fátyolos arcát, az emberi kultúra egész területén végig, egész a Divat jövőjéig, sőt magának a jövendőmondásnak jövőjéig.

A Költészet jövője nemkevésbé fátyolos, mint akármi másé. A Vers, a Poézis igazi teste és vehikuluma, napjainkban fölbomlási tüneteket mutat. A kis britt elmélkedés a mithikus Thamyris árnyékát idézi, akit Apollo azért sujtott vaksággal s zavarral, mert földi hangjait versenynek eresztette a szent Muzsák égi kórusában. Ez talán a mai poézis tragikumája is, mely az Élet és Próza nagyönis földi hangjaival mert beleegyedni a szent Tradíciókból táplálkozó magas ének koncertjébe. Az eredmény: az a vakság és zavar, amit a mai európai Költészet látszik örökölni az utánunk jövő generációknak. Talán minden költő küzd ma a Verssel vagy a Vers ellen; minden mai költőben küzd a Vers: — kétes kimenetelű, mithikus küzdelem!

A régi mithosban a földi hangok győztek: Thamyris gyermekei örökölték apjuk merész és versengő énekeskedvét, és nem örökölték a vakságát... Így lesz-e vajjon most is, s az új Élet darabos prózája szárnyra kap-e majd, s fölé-e valaha a Muzsák régi egének magaságaiba? Vagy a Vers e lassú fölbomlása a Költészet haldoklását jelenti már? Talán a Poézis, mint egy színes és pántlikás gyermekruha, nem illik már a mi fölcseperedett és megjőzanodott szellemünkre; s jön már az idő, hogy a Vers is, mint a régi mithológiák, az emberiség gyermekkorának egy szép és nostalgikus emléke lesz...

Noha tán még a mithológia sem halt meg egészen. Legalább erre vall az, hogy ime most is platónikus módon mithost idézünk, s szó sincs róla, hogy az emberi szellem problémáinak absztrakt szemléletével megelégednénk.

* R. C. Trevelyan: Thamyris, or is there a future for poetry? London, Kegan Paul.

Különös véletlenből ugyanezt a mithost idéztem én, immár majd húsz éve, egy régi versemben, aminek a címe is *Thamyris*, s amiben magam szoltam a regebeli dalnok ajakával. Aki húsz éve hordozza magában Thamyrist, annak nem lehet közömbös ez a kis könyv: noha szerzője kísérletet nem tesz a probléma megoldására; csak körülutazza azt, praktikus angol utazóként, aki nem éri be általános hangulatok lejegyzésével, hanem részletekbe megy, és szinte technikai tanulságokat keres. A bámulatos angol verskultúra gazdagon szolgál ilyenekkel; én itt most csak pár töredékes gondolatot akarok lejegyezni, inkább memento és notesz-jegyzet gyanánt, amikre jó gondolni a magyar íróknak is.

1. Azoknak, akik a magyar irodalom teljes és turáni autonómiájáról ábrándoznak, meggondolni valót adhatna maga az a tény, hogy a magyar vers problémái és betegségei ennyire párhuzamosak az angoléival. Az európai irodalom egy és oszthatatlan: etapjai, úgy mint válságai, mindenütt ugyanazok. Csak épp hogy a Vers válsága s problémái az angol lélekben mélyebb visszhangot költenek, mint máshol: lévén az angol léleknek a Vers nagyobb, mélyebb és máig is elevenebb élménye, mint bármely más nemzet lelkének Európában.

2. Az a folyamat, amelyben a Versírás megszűnt nagy, eleven, szociális művészet lenni, s mindjobban elvesztette régi fontosságát az emberiség lelki életében, azonos avval a folyamattal, amelyben a Vers mindjobban különvált a zenétől: azaz a valódi Énekből, az énekelt versből lassankint skandált vers, recitált vers, s végre már csak könyvből olvasott vers lett, a hangos versből néma. Ennek a fejlődésnek pedig utolsó állomása a modern *szabad vers*, mely a Zenével már az utolsó kapcsolatot is felmondja. Így észleljük itt azt a különös tünetet, hogy a Költészet, mennél jobban leszáll szárnyaló magasságaiból, mennél inkább akar az Élet, a Nép, a Próza nyelven szólni, annál távolabb jut attól, amit szociális és eleven művészetnek nevezhetünk; annál inkább egy kis céhnek hatástalan játéka lesz.

3. Fölszabadulni a *metrum* kényszere alól, nem jelent okvetlen gazdagodást. Ellenkezőleg: gazdagságot ad maga a kényszer, éppen azért, hogy a szabadság hangsúlyozását megengedi. A kényszerek közt minden kis szabadság kihangsúlyozódik. Ahol kényszer van, ott lázadni lehet; s éppen a vers apró lázadásai, az ú. n. *hibák* azok, amik a verset kifejezővé és széppé teszik. Hiszen a jó vers nem a hibátlan, hanem az, ahol a hibák is a költő céljait szolgálják. A *metrum* ott jut

igazi szerephez, ahol nem tartják be : mert kényszerít bizonyos szótagokat nyújtva, másokat szaporán, ismét másokat különös hangsúllyal, vagy különös könnyedséggel ejteni, s ekként a halott betűnek is még mindig az élőszo melegét és eleveenségét tudja kölcsönözni : amit a szabadvers aztán végkép elveszt.

4. Tiszta babona hát, hogy a forma kötetlen vagy tradícióatlan volta eleveiséget involvál. Az angol író nagy éleslátással leplezi le az ilyen modern babonáit az irodalomnak, amik között első helyen áll az *eredetiség babonája*. Régi nagy költők ezt a babonát nem ismerték. Nem oly ritka eset, amire az angol könyvecske több példát hoz : hogy a legszébb verseket elődjeik metrikai invencióinak modelljeire formálták. A költők szinte egymás vállaira álltak, egymás invencióit folytatták és kiegészítették, mint különös kertészek, hogy egyre gazdagabb s újszínűbb virágok szülessenek. Míg a mai költő először is *tabula rasát* iparkodik csinálni, s mindent mindig elülről kezdeni, amiből végre is csak szimplex, szegényes s egymáshoz többé-kevésbé mégis hasonló dolgok jöhetnek ki : sohase gazdag, de nem is »kollektív« művészet.

5. Másik közkeletű babonája mai költészetünknek a retorikától való irtózás. Aki azt hiszi, hogy a meleg és eleven szó a mindennapi beszéddel jelent egyet, aki elvileg lemond a dikció emelkedettségéről, az a költészet szárnyait nyírja meg. Mit ér a madár, ha a földön marad ? Arra a csiga is jó. Bizonyos, hogy a retorika iránti ellenszenv a hamis és elcsévelt retorika elleni jogos reakcióból született meg : s ez igazat látszik adni az eredetiség babonájának. Dehát más a sas és más a papírsárkány. Sasnak nem hányjuk szemére, ha úgy röpül,

mint más sasok. De a rossz vers igazi papírmadár ;
akár köti földhöz a Próza zsinegje, akár nem.

Minden szél játéka az, s mennél magasabbra száll, annál jobban zörög.

A KÖNYV ÚTJA A SZERZŐTŐL A KÖZÖNSÉGIG

IRTA RANSCHBURG VIKTOR

Talán nem von le semmit a könyv magasztos kulturális lényéből, ha egyszer tisztán gazdasági szempontból foglalkozunk vele. Ugy hisszük, hogy a könyv tartalmi és művészi jelentőségéről, különösen ezen a helyen, nem kell beszélnünk; ez minden könyvbarátnak, sőt minden művelt embernek ma már lényéhez tartozik; itt sem kioktatásra, sem lelkesítésre nincs szükség. Ellenben bizonyára szívesen fogadják a könyv kedvelői, ha egyszer ezt a lelkünkhöz nőtt legjobb, legmeghittebb barátunkat egypár pillanatra mint *anyagi* valamit, mint *árucikket* szemléljük, a maga igazi mivoltában, keletkezésében, pályafutásában, biológiájában és morfológiájában.

Nézzük elsősorban, ki és mi kell ahhoz, hogy a szellemi termék az író lelkéből való megteremtésétől fogva mint kész könyv kerüljön kezünkbe.

Leglényegesebb tényezők: a *kiadó*, mint vállalkozó, a *nyomdász* és *könyvkötő*, mint technikai előállító, a *könyvkereskedő*, mint elárusító, illetve terjesztő. Ezek a könyvprodukciónak és könyvterjesztés tervezői és végrehajtói, akik a könyv anyagáról (papír, kötés) és művészi kellékeiről is gondoskodnak. Ezeknek elgondolásától, hozzáértésétől függ a könyv megszületése, külső mivoltának ezerfélesége, létének úgyszólván minden mozzanata, a szerzőtől a vevőig való életfolyása.

Első látszatra talán meglepő, hogy az, amit rendszerint nem szoktunk egyébnek tekinteni, mint az író művének és aminek minden egyéb elemét kész adottságnak szoktuk elfogadni, annyiféle kézen megy keresztül, amíg hozzánk eljut. Szerzőre és technikai üzemre igazán szükség van. De már a kiadó szerepe kikapcsolhatónak látszik, vagy talán a könyvkereskedő? Miért nem maga a szerző vagy a nyomda végzi a kiadó ténykedéseit, vagy mért nem a kiadó adja el a könyveket közvetlenül a közönségnek a könyvkereskedő megkerülésével?

Nézzük egy kicsit a dolgok történeti fejlődését.

A klasszikus ókorban, különösen Athénben és Rómában, a hellén és a római kultúra virágkorában élénk könyv- (kézirat-) kereskedelem folyt, amelynek tagozódása kétségtelenül már magán viseli a mai helyzet képét. A kiadó vállalta a szerző művének sokszorosítását és piacra hozatalát, a könyvesboltok pedig a számos kiadó által elkészített

műveket raktáron tartották és úgy könyvtárak, mint magánosok részére árusították.

Az író kétségtelenül már akkor is — egészen helyesen — nem magához való foglalkozásnak tartotta műveinek anyagi gondozását. Nagyon jól elképzelhetjük, hogy akár Platon, akár Cicero szolt valamelyik élelmes ismerősnek (vagy talán megfordítva, az élelmes ismerős szólította meg az írot), hogy tegye közzé ezt vagy azt a munkáját. A közzététel abból állt, hogy az élelmes vállalkozó beállított egy lektort, aki jól iskolázott rabszolgáknak lediktálta a kéziratot (egyszerre akár ötvennek is), és az így létesült kézirat-tekerceket árusította. Tudunk esetekről, hogy ilyen módon egy nap ezer példány készült el valamely költői műből. A könyvek ára a tekercek anyagához, az írás gondosságához, szépségéhez képest váltakozott. Az ilyen üzletek fejlődése mellett valószínűleg már az is előfordult, hogy a vállalkozók biztaták az írókat, hogy minél többet produkáljanak, az író pedig — ha nem is részesült anyagi jutalomban — örömmel látta, hogy gondolatai, lelkének termékei minél nagyobb mértékben elterjednek. Hiszen mindenkinek, aki bármi téren is valami újat tud teremteni, legbensőbb vágya, hogy érzései, gondolatai minél többek kincsévé váljanak; és amióta a betűvetést ismerik, lehetett-e nagyobb elégtétele a nagy gondolkodóknak és költőknek, mint az, hogy műveik iskoláikon kívül és életük korán túl is hatással legyenek a tömegekre.

A görög és római államok és kultúrák bukásával letűnt ez a pompásan kifejlődött üzletág: az ókori könyvkiadás és a könyvkereskedelem is. Szerencsére fennmaradtak egyes példányok a számtalan kéziratokból és a gondviselés végtelen kegyelmének kell tekintenünk, hogy a középkorban a kolostorok csendje és a barátok szemlélődő életmódja megadta a keretet arra, hogy az ókor pompás és hatalmas szellemi életének termékeiből sokat, nagyon sokat át lehetett menteni az újabb századok megtermékenyítésére. De az a munka, amelyet a zárdák világában a kéziratok másolásával végeztek, amennyire áldásos volt az ókori kultúra megmentésére, mennyiségileg nem fejlődött soha odáig, hogy üzleti szervezést táplálhatott volna és hogy üzleti szervezés termékenyítő hatásában részesült volna. Elsősorban »l'art pour l'art« jelleget viselt, majd a kolostor kézírattárának gazdagítását szolgálta és csak későbbi századokban foglalkoztak megrendelésre folyó másolással és másolatok üzletszerű terjesztésével is. Kátéra és nyelvtanra, majd miscskönyvekre is nagyobb tömegben volt szükség, és ez a szükséglet keltette életre a *könyvnyomtatást*, amely a kéziratok helyét kívánta a gyorsabb és olcsóbb előállítás segélyével pótolni. A könyvnyomtatás felta-

lálása természetesen egészen új helyzetet hozott magával. A tömeges termelés szervezett eladást tett szükségessé; a nyomdász csakhamar megérezte, hogy nyomdai üzeme elég gonddal és munkával jár és hogy nem állhatja a versenyt a többiekkel, ha idejét az eladással tölti és vásárokra jár. A nyomdai üzemek rövidéletűek voltak és sokan csak úgy tudtak magukon segíteni, hogy társas cégekké alakultak, amelyeken belül megteremtődött a szükséges munkafelosztás: az egyik a technikai résszel foglalkozott, a másik az eladást gondozta; és már a XVI. század elején látjuk a munkakörök tagozódását, látunk kiadókat mint vállalkozót, akik a nyomdánál mint megrendelők lépnek fel és látjuk a rendszeres vásárok (Messe) keletkezését, ahová a kiadó-nyomdász magával cipeli újdonságait, hogy azokat az odasereglő könyvkereskedőknek bemutassa és eladja. A terjesztés maga annál inkább vette fel a különálló üzleti szervezet jellegét, mert csakhamar rájöttek, hogy nem lehet a tömördek termelést fix számlára eladni és arra kényszerültek, hogy bizományi számlát vezessenek be kiadó és könyvkereskedő közt, melynek elszámolását a következő évi vásárra kellett hagyni, amikor a könyvkereskedő az eladottakat kifizette, a többieket pedig vagy visszahozta, vagy a kiadó rendelkezésére tartotta. Ez a nehézkes, bonyolalmas elszámolási rendszer a német könyvkereskedelemben és nálunk is a mai napig fennáll, sőt legújabbban Angliában és Franciaországban is mindinkább tért hódít. A világháború pénzbősége és könyvszomja idején úgy látszott, hogy a készpénzvásárlás a bizományi rendszert végleg kiszorítja, de a konszolidáció ismét életrekellette ezt. Már ez az elszámolási rendszer egymagában is magával hozta a könyvkereskedelem önálló üzletággá fejlődését, mely az újabb idők hatalmas tudományos és szépirodalmi termelése mellett oly fontos és nélkülözhetetlen tényezője lett az irodalmi életnek, hogy kultúránk ezen üzletág nélkül el sem képzelhető.

De a könyv útjának kiadó, technikai üzem és könyvkereskedelem szerint való tagoltságának szükségességét nemcsak az imént vázolt fejlődési folyamat igazolja, hanem könnyűszerrel bizonyíthatjuk ezt »a contrario« is.

A szerzők ugyanis nincsenek mindig elragadtatva kiadóiktól és elég sűrűn előfordult már, hogy feleslegessé akarták tenni ezt a tényezőt, és tömörültek abból a célból, hogy közvetlen összeköttetést keressenek a könyvfogyasztó közönséggel. Meglepő, hogy ezek az annyira érthető és látszólag annyira helyes kísérletek mily gyorsan meg szoktak akadni, és hogy mily rövid időn belül jöttek rá úgyszólván minden egyes esetben arra, hogy még ha a közönség különleges rokonszenvére és belátására

appelláltak is és ha könyveiket a megszokott árnál olcsóbban kínálták is, vállalkozásaik nem voltak életképesek.

A könyv útját azonban nemcsak hosszmetsetben: a multtól a jelenig érdemes végigkísérni, hanem érdekesnek és tanulságosnak látszik a könyvkiadó és könyvkereskedelem keresztmetsetét: jelenkori szervezetét és életbevágó problémáit is nagy vonalakban bemutatni.

A kiadó tevékenysége három irányban kell hogy érvényesüljön: *a kiadványok megválasztásában, a technikai kivitel irányításában és a terjesztés gondozásában.*

A helyes megválasztásban kétféle a kiadó felelőssége. Hibákat követhet el abban, amit kiad, és néha még súlyosabbakat abban, amit magától elhárít. Egy modern kiadóvállalat nem nélkülözheti az irodalmi tanácsadók egész vezérkarát; csakis ezek segélyével képes a hazai és külföldi irodalom minden mozzanatát figyelni és a felbukkanó tehetségeket felismerni.

A technikai előállítás szintén folyton újabb problémák elé állítják a kiadót. A folyton fejlődő könyvivar és könyvművészet tág teret nyit a könyv külsejének tökéletesítésére. A gazdasági szempontok figyelembevétele mellett a lehető legszebb, legjobb, legtartósabb és mindenben legcélszerűbb kiállításról kell gondoskodnia.

És a kiadványok terjesztése körül is sokat vár a kiadótól az irodalom. A kiadónak kell arról gondoskodnia, hogy a nála megjelent könyvek állandóan, újból és újból a közönség figyelmében részesüljenek, más és más, újabb és újabb módokat, ötleteket kell igénybe vennie, hogy feledésbe ne merüljenek, néha ügynöki kart mozgósít, máskor hirdetések, jegyzékek, prospektusok segélyével igyekszik kiadványainak kelendőségét előmozdítani.

Legfontosabb hivatását azonban akkor teljesíti, mikor új írók érvényesülését mozdítja elő és amikor saját iniciatívából kezdeményez akár szépirodalmi, akár tudományos könyveket és sorozatokat; amikor mint megrendelő lép fel az írókkal és tudósokkal szemben, amikor alkalmat ad olyan munkák megírására, amelyek kezdeményezése nélkül egyáltalán nem létesültek volna. Éppen a mi irodalmunkban igen nagy és fontos munkák keletkeztek olyan módon, amelyek számottevő tényezői lettek művelődésünknek.

A jól felszerelt könyvkereskedés (szortiment) nélkülözhetetlen segítőtársa minden tudományos munkálkodásnak. Bibliográfiai segédmunkái útján összehordja a tudományos bűvárkodáshoz szükséges művek jegyzékét és beszerzi azokat akár bel-, akár külföldi kiadóktól. Rendszeresen meghozatja az újdonságokat, amelyeket nemcsak kira-

kata és üzlethelyisége által tesz hozzáférhetővé és szemlélhetővé, hanem megtekintési küldemények útján könyvbarátoknak kényelmes áttekintést és bevásárlást biztosít. Folytatásos kötetekben vagy füzetekben megjelenő munkák rendes szállítására berendezkedik, jegyzékek, prospektusok szétküldésével is fenntartja és fejleszti az összeköttetést a közönséggel. Oly fontos kulturális tényező, hogy bizvást tekinthetjük valamely ország vagy város kulturális fokmérőjének és ne mulasszuk el hozzátenni, hogy Budapestet és némely vidéki városunkat könyvkereskedéseinek száma, nagysága, berendezése és nagyszerű vezetése méltán emeli a legmagasabb fokra ezen a téren. Vidéki városaink közül különösen Debrecen, Miskolc, Szeged, Pécs és Sopron érdemelnek külön megemlést, mint egészen nagystílú empóriumok.

Ezen üzletágnak magasrendű mellékhajtsága az antiquarium. A rendes könyvkereskedés (szortiment) az élő irodalom üzleti központja; a komoly irányú, ú. n. tudományos antiquarium pedig az összes korok irodalmát bevonja működésébe; raktáráról időnként jegyzéket bocsát ki, amelyek jelentékeny segédforrásai a tudományos foglalkozású egyének, a tudományos intézetek, valamint könyvbarátok könyvszükségletének. A szortiment-könyvkereskedés éppúgy, mint az antiquarium jelentékeny nemzetközi kapcsolatot is jelentenek, hozzáférhetővé teszik a külföldi irodalmat és — különösen mióta Trianon által széleskörű külföldi magyarsággal is kell számolnunk — elég jelentékeny kivitel is bonyolítanak le.

Nálunk az irodalom értékes termékei legritkább esetben maradnak kiadatlanul, sőt a fogyasztáshoz arányítva majdnem túlzott tevékenység uralkodik az irodalmi termelésben és a terjesztésben egyaránt és ez a versengés nem marad befolyás nélkül a könyvek árára sem.

A könyv ára számos körülménytől függ és ezek közt igen fontos szerepe van annak a példányszámnak, melyben valamely könyv megjelenik. A könyv ára fordított arányban áll az eladható példányszámmal, vagyis minél többet lehet egy könyvből eladni, annál olcsóbb áron lehet azt a közönségnek felajánlani.

Arra már minden kiadó rájött, hogy kiadványai annál olcsóbbak lehetnek, minél többet nyomat és hogy — amint az ár alacsonyabb — többet is adhat el az illető könyvből. Csakhogy hány esetben kellett túlzott optimizmusát már megbánnia és mennyi gondot, költséget okoznak a felgyülemelő maradékkészletek, melyek raktárában hevernek. A közönség vásárlóereje korlátolt, a termelés nem áll meg, az újabb és újabb írók és munkák kiszorítják a régieket és így a kiadó kénytelen a példányszámot és az ily úton olcsóbbításra való törekvését mérsékelni.

Ennek viszont természetesen megvan az a következménye, hogy — különösen nehéz gazdasági viszonyok közt — könyv és közönség éppen a magas árak folytán nehezen találhatnak egymásra. Az, amit élő irodalomnak tekintünk, — akár hazai írókról, akár fordításokról legyen szó — ár tekintetében nem léphet ki a szinte törvényszerűleg megadott mederből. A rendes írói tiszteletdíj, a jó papír, gondos nyomás, csinos boríték, illetve szolid és vonzó kötés annál a példányszámnál, amelyet a magyar közönség fogyasztani képes, beleszámítva a terjesztés költségeit is, a ma szokásos rendes árat eredményezi, amelyet nemcsak hogy mérsékelni nem lehet, hanem amely a kiadóság akarata és érdeke ellenére még növekedőben is van, mert a nyomdai munkabérek még mindig emelkednek, a papír ára pedig éppen az utóbbi évben egyrészt az eddigi vám tízszeresre való felemelése, másrészt az összes európai papírgyárak teljes elfoglaltsága és a fogyasztás folytonos emelkedése folytán szintén állandóan drágul.

És éppen a drágulásnak ebben a korszakában éljük át a könyv életének egyik legérdekesebb tünetét, a nemcsak meglepően, hanem szinte megdöbbenően olcsó könyvek megjelenését. Ha több-kevesebb technikai és esztétikai fogyatkozással születnek is világra ezek az olcsó könyvek, mégis örömmel kell üdvözlönnünk ezt a vívmányt, amely sok tízezer embert, akit eddig csak gazdasági helyzete tartott vissza a könyvvásárlástól, abba a helyzetbe juttat, hogy időnként megengedheti magának egypár könyv megszerzését.

A rendes könyvtermelés törvényeit ezek a meglepően olcsó sorozatok nem változtatják meg. Olcsóságuk oka : bizonyos engedmények az anyag minőségében, a kivitelben és bizonyos technikai újítások igénybevétele, amelyek csakis tömegtermelésnél érvényesülnek.

Ezek az olcsó sorozatok többnyire régi írók műveit hozzák, amelyek már nem esnek tiszteletdíj alá és amelyeket nagy népszerűségüknél fogva óriási példányszámban lehet kinyomatni, vagy pedig valamely újság-vállalat melléktermékei gyanánt kerülnek piacra, ami a terjesztés költségeiben és sok egyéb tekintetben is lényeges megtakarítást jelent.

Ez az olcsó termelés nagy kulturális vívmány az irodalom *demokratizálódása* terén, de egészséges gazdasági és kulturális viszonyok között nem szabad, hogy elnyomja és elfojtsa azt a normális könyvtermelést és könyvfogyasztást, amely nélkül az élő irodalom megélni képtelen.

Éppúgy, ahogy a színházak karzatai mellett a földszintes helyek és a páholyok is megtelnek és ahogy azokból, akik ifjúkorukban karzatlátogatók voltak, válik később a drága helyek közönsége ; éppúgy, ahogy

vevője van az olcsó és a drága élelemnek és a ruházatnak egyidejűleg : éppúgy kell, hogy az olcsó könyvek nevelő hatással legyenek a könyv-olvasásra és vásárlásra és hogy a könyv-vevők tömege ezen hatás folyamán az egész vonalon lényegesen bővüljön és szaporítsa idővel azok számát, akik az igazi irodalmi újdonságok megszerzését normális árak mellett rendes életszükségletnek érzik.

Angliában régen láthatjuk, hogy az a könyv, amely jobb kiállításban megjelenésekor hét és fél sillingbe kerül, néhány nap múlva egyszerűbb kivitelben másfél sillingért is piacra jut.

A magyar könyv általában éppen nem mondható drágának. Még a nagy idegen nemzetekkel való összehasonlítás is teljes megnyugtatót nyújthat ezen a téren. Szinte csábító néhány élő példára rámutatni :

Kellermann : Schellenberg Testvérek.

Kötve, németül	M 7.— = P	9·80
Ugyanez magyarul, kötve		P 6.—

Schnitzler : Spiel im Morgengrauen.

Kötve, németül	M 5·50 = P	7·70
Ugyanez magyarul, kötve		P 2·60

Wells : William Clissold Világa.

Kötve, angol eredeti kiadás	22 $\frac{1}{2}$ sh = P	31·50
Ugyanez német fordításban, egy kötetben, kötve		P 15·40
Ugyanez magyarul, két kötetben, kötve		P 16.—
Ugyanez magyarul, új olcsó kiadásban		P 5.—

Berendné : Lüktető Talaj.

Eredeti magyar regény. 2 kötet. 900 oldal, kötve	P	14.—
--	---	------

Összehasonlítva : *Wassermann* : Der Fall Maurizius német eredeti regénnyel cca 600 oldal

	P	14·70
--	---	-------

Lenhossék : Anatomia.

3 kötet, 1300 oldal	P	34·60
---------------------	---	-------

Langer—Toldi : Anatomia.

Német nyelvű, 878 oldal	P	28.—
-------------------------	---	------

Ez az összehasonlítás sokkal többet mond, mint amit belőle első látásra kiolvasunk. Teljesen jogosult volna ugyanis, ha a tizmillió magyarnak készülő könyv sokszorosan drágább lenne a kb. százmillió németnek és a még nagyobb számú angolul beszélőnek készülő könyveknél. A magyar kiadóság érdeme, hogy a technikai újítások legügye-
sebb kihasználásával és kereseti vágyának okos mérséklésével ennyire le tudja fokozni kiadványainak árát és ezzel lényegesen emelni tudja azok számát, akiknek anyagi helyzete a könyvek vásárlását megengedi.

De a legnagyobb elismerés és dícséret *közönségünket* illeti meg, amely számarányához és vagyoni helyzetéhez mérten — ezt bátran

mondhatjuk — a legnagyobb kultúrnemzetek felett áll könyvolvasási és vásárlási készségével. *A magyarság könyvolvasó nemzeté lett, könyvbarát, könyvvásárló a szó legmagasabb, legteljesebb értelmében.* Nemcsak az úgynevezett felső tízezrekre vonatkozik ez, mert ezekből nem telhetik az a fogyasztás, amely termelésünk mennyiségét, sokféleségét, színvonalát és aránylagos meg abszolút olcsóságát lehetővé teszi.

A magyar könyvkultúra sokkal jelentőségesebb, semmint azt általánosságban hisszük és tudjuk s jelentőségét csak fokozza még az a körülmény, hogy határaink szűkítése és gazdasági viszonyaink romlása mellett is változatlanul fenntartjuk a termelés mennyiségének és minőségének azt a színvonalát, melyet békeidőben kiküzdeni sikerült.

COURBET MAGYAR VONATKOZÁSÚ RAJZAI

IRTA ELEK ARTÚR

Párisban, kissé elkésve, ez évben készülnek kiállítással Gustave Courbet halála ötvenedik évfordulójának megünneplésére (Courbet 1877-ben halt meg) s úgy tudjuk, a magyar gyűjtők anyagából kisebb emlékkiállításra készül Szépművészeti Múzeumunk is. Ettől az alkalomtól függetlenül is megérdemli a megemlítést Courbet művészetének néhány magyar vonatkozású kisebb alkotása. Courbet úgy szólva eredettől fogva szabadgondolkodó volt. A vallást általában megvetette, de annál is inkább az egyház szolgáit. Az apja is hasonló észjárású férfiú volt s valószínűleg ő nevelte gyermekfiába ezeket a gondolatokat. Antiklerikális érzelmeinek 1863-ban adott először feltűnő alakot Courbet. Akkor festette meg hírhedt képét, a *Retour de la Conférence*-ot. A kép utóbb elégett s ma már csak egy kisebb méretű replikája ismeretes.* Azt a jelenetet ábrázolta meg rajta karikatúrává fajuló célzatossággal, amint hét katolikus pap — plébánosok és káplánok — a szokásos heti értekezletük egyikéről (a szomszéd faluból) gyalog és számárháton hazafelé igyekeznek. Igen vidámak mind, néhányuk annál is több. Mozdulataikban és arckifejezésükben Courbet nagy kedvteléssel érzékítette meg a helyzet groteskségét. Festményét egyenesen botránykóznak szánta. Vele akarta megbosszulni azt a megalázást, amely nem sokkal előbb hivatalos részről érte. A képet beküldte a párisi

* Léonce Bénédite: Courbet, Paris.

Salonba. De ott — mint előre tudta — visszautasították, sőt nem fogadták el a Salon des Refusés kiállítására sem. Az indulatos művész azzal a fenyegetéssel válaszolt, hogy több képen megfesti ugyanannak a tárgynak többi változatát.

Fenyegetését csak részben váltotta valóra. Az 1868-i gandi kiállításra tizenegy festményével tíz rajzot is küldött. A rajzokhoz, úgy látszik, ő maga szöveget írt s a szöveg azután a fára metszett rajzok kíséretében két füzetre osztva meg is jelent a brüsszeli A. Lacroix, Verboeckhoven et Cie cég kiadásában. Az egyik füzetnek »Les Curés en goguette« (A jókedvű papok) volt a címe, a másiké : »La Mort de Jeannot.« Az előbbiben az értekezleteiken dőzsölő papokat csúfolja ki Courbet szöveggel és hat fára átvitt rajzzal. Bennünket, magyar vonatkozásánál fogva, inkább az utóbbi füzet érdekel. Az alcíme a füzet célzatáról is tájékoztat : »Les Frais du Culte« (Az istentisztelet költsége.). Együgyű és valószínűtlen kis történetet beszél el benne a szerző egy Waltzer nevű magyar katonaorvosról, ki az 1814-i franciaországi hadjáratban lövés következtében két szeme világát elvesztette. Courbet szimpátiáját éreztető jelzőket használ leírásában. Azt mondja róla, hogy »modorának előkelőségével és magatartásának eleganciájával tűnt föl«. Továbbá, hogy »hat láb volt a magassága, s szabályos arcvonásai értelmességet és szelidséget fejeztek ki«. »Mint majd minden *német* tiszt — füzi hozzá francia alaposággal — kitűnő nevelésben részesült.« S ez a kitűnő nevelésben részesült előkelő tiszt rábeszélte magát egy Jeannette nevű egyszerű francia leánnyal, ki ápolója volt a kórházban, hogy ne térjen vissza hazájába, hanem maradjon vele Franciaországban. Az egykori katonaorvosból azután világtalan házaló lesz, ki patkánymérget árulva járja a falvakat. Jeannette a kísérője. Egyházi áldás nélkül élnek le egymás mellett életüket szegényen, de elégedetten. A megöregedett Waltzer, kit nehezen kiejthető neve miatt a falvak gyermekei Jeannot-nak nevezték el (a feleségéről), megbetegszik s az asszony elhívja ágyához a plébánost. Az magával viszi a pár megkuporgatott vagyonszáját azzal, hogy misét mondhat rajta a bűnös haldokló lelke üdvösségeért. Mikor azután az orvos gyógyszerrel ír, amely talán még megmenthetné a beteget, az orvosságra nincsen pénz. A plébános nem adja vissza, hanem a közeli zárdába utasítja az asszonyt. De ott olyan ridegen bánnak el vele, hogy a felbőszült falunépe meg akarja ostromolni a zárdát. Jeannot meghal és néhány év múlva követi a sírba a hűséges Jeannette is. A történethez ragasztott utószó valószínűvé teszi azt a föltevést, hogy Courbet ezzel a pamflettel bosszút kívánt állni azon a valakin, akit ő az »aubini plébánosnak« nevez a kis történetben.

A történetnek semmi köze az irodalomhoz, magának Courbetnek antiklerikalizmusára nézve sem tartalmaz semmi újat. Bennünket említett magyar vonatkozásánál fogva érdekel. A művészet történetét pedig Courbet rajzainál fogva, melyeket fametszetek alakjában reprodukál a kis füzet. A négy rajz két legszebbjét be is mutatjuk. Az egyik a házalóvá lett orvost ábrázolja, amint gereblyéje fogaihoz kötözött patkánytetemekkel járja be a határt és ezzel a meggyőző jelbeszéddel igazolja patkánymérgének hatásosságát. A másik rajz Jeannot halálát ábrázolja, s ennek a szép kompozíciónak az adja meg a művészet-történeti jelentőségét, hogy Courbet utóbb meg is festette.*

CSEHSZLOVÁKIA SAJTÓJA

ÍRTA PODHRADSKY GYÖRGY

A kármilyen szempontból nézzük is a dolgot, kétségtelen, hogy kevés ország akad ma Európában, melynek sajtója olyan érdekes megfigyelésekre adna alkalmat, mint a cseh-szlovák köztársaság hírlap-irodalma. Ebben a tekintetben a mondottak hangsúlya a mán, a jelenen nyugszik. Igaz ugyan, hogy a cseh sajtónak, vagy a régi felvidéki magyar, szlovák, német sajtónak multja is érdekes önmagában véve s a történetírás ezek feldolgozásával, sajnos, még mindig adósunk : ez a mult azonban mégis csak sablonos s valamivel későbbi kivirágzása Nyugat-Európa hírlapirodalmának. Csehszlovákiának publicisztikai jelene mind a tartalmat, mind az irányokat illetően kevésbé ismert ; eltérő Európa többi országaitól s talán csak Lengyelország és Jugoszlávia hírlapirodalmának jelenével vethető egybe.

Ennek oka nagyon egyszerű s tulajdonképpen egy évszámban, 1918-ban gyökeredzik. Az 1918 után beállott változásokat viszont többféle irányban elemezhetjük. Nézzük meg azonban előbb, mit jelentett a cseh sajtó 1918 előtt. Jelentette egy egyébként kulturált és szorgalmas népnek csupán *regionális érdekű és értékű* publicisztikai megnyilatkozását, amely teljesen nélkülözte a horizontális nagyvonalúságot s eszközeiben, tartalmi és formai szempontból, érdekkörét s a feldolgozás módját illetően évtizedekkel hátramaradt pl. a szomszédos hatalmas németbirodalmi, a bécsi, de még a magyar sajtó mögött is. Hogy más szóval éljünk, nem modernizálódott s 1914-ben is a hatvanas évek pub-

* Georges Riat : Gustave Courbet, Paris, 1906.

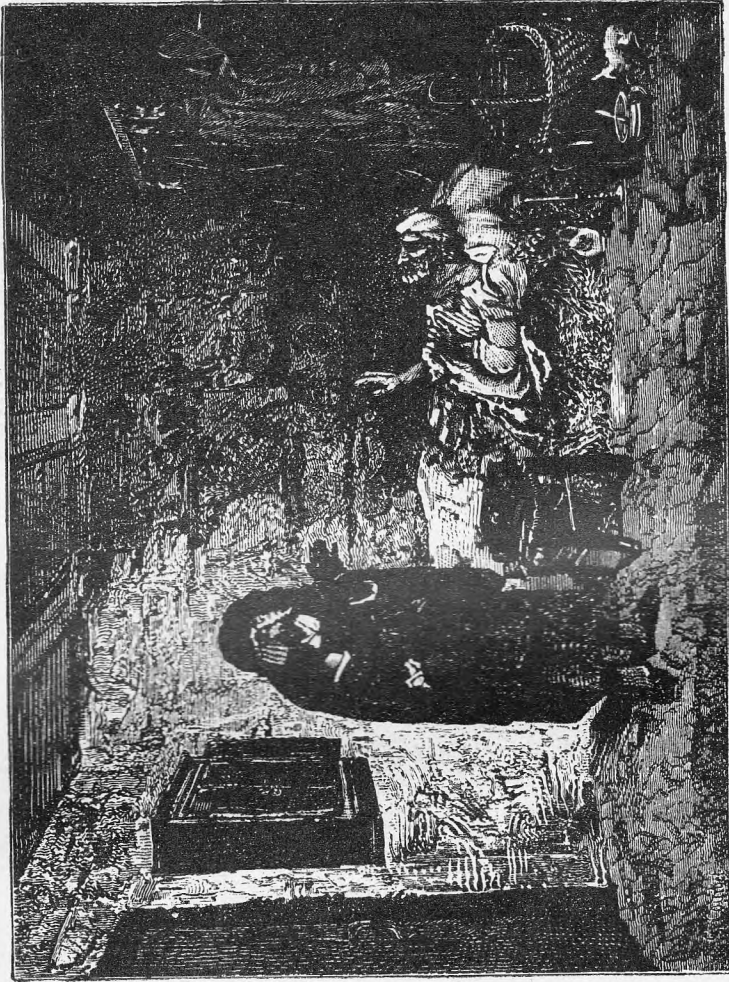
licisztikáját juttatta eszünkbe. Természetesen *sine ira et studio* állapítjuk meg ezt, — hiszen minden politikai beállítástól mentes, tárgyilagos képet akarunk nyújtani — s kétségtelen tény az, hogy a cseh publicisztika korábbi állapotának okai nemcsak az emberekben, hanem a viszonyokban is keresendők. Hozzá kell tennünk ehhez még azt is, hogy a mult század hírlapírásának ragyogó oldalai is voltak s nagy kár, hogy az utolsó évtizedek amerikai ízű fejlődése a sok, tényleg elavult, felesleges és közhelyes sallang és módszer irtása közben értékes jellemvonásokat is törölt le a hírlapirodalom arculatáról egész Európában. Mi magyarok pld., azt hiszem, mindig sajnálni fogjuk a vezércikkek azon súlyát és kultuszát, amely a XIX. század 60-as és 70-es éveinek hírlapirodalmát annyira jellemezte.

Az újonnan alakult cseh-szlovák köztársaság tehát, főleg kezdetben, módszereiben és felfogásában elavult, kicsinyes és szűk látókörhöz szokott, nemzetközi értelemben viszont nem elég tárgyilagos sajtóra támaszkodhatott csupán. Érdekes, hogy alapvető, nagy változást e téren 1918 után sem tapasztalhattunk. A fejlődés ugyan határozottan megindult, a stagnálásnak vége lett, azonban — a sajtóval kapcsolatban különös tünet — a cseh hírlapirodalom a konzervativizmusból, az évtizedek óta használt normákból csak nehezen, lassan ocsudik fel. A lelkek forradalmasítása e téren távolról sem sikerült annyira, mint ahogy azt egyébként a cseh közvéleménynél, az új, nagy államkeretekhez való alkalmazkodásnál, a szinte imperialista gondolkozásmódnak azonnali elsajátításánál s a gazdasági öntudatnál láttuk. A lojális, monarchiahű elveket 24 óra alatt föl lehetett cserélni a jakobinus sipkával, az intézményekben megrögződött konzervativizmust (egyébként pld. a közigazgatás terén is) azonban képtelenek voltak ilyen hamar elvetni. Röviden összefoglalva a kérdést, a cseh hírlapirodalom formai és belső lényege, pszichéje még távolról sem érte utól a cseh-szlovák köztársaság és a cseh nemzet pszichéjében, szellemi habitusában beállt radikális változást, illetve fejlődést.

A másik fontos változás ugyancsak 1918-cal, az új államhatárokkal áll kapcsolatban. Megszületett a *kisebbségi sajtó*. Ha Csehszlovákia sajtójáról, mint egy állam határai közé zárt egészről beszélünk is, ez a sajtó belül önálló, nagy részekre töredezik széjjel. Különböző történelmi multú és mentalitású országrészeknek ilyen konglomerátumát Nyugat felé már nem igen találjuk meg, — a Kelet viszont (Jugoszlávia és Románia) a hírlapirodalom szempontjából, kulturális inferioritását tekintve, távolról sem alkalmas az összehasonlításra. Kisebbségi sajtóvá elsősorban a cseh- és morvaországi német, azután a szlovenszkói

A PATKÁNYMÉREG-ÁRUS ÉS FELESÉGE.
COURBET RAJZA UTÁN KÉSZÜLT
FAMETSZET

JEANNOT HALÁLA.
COURBET RAJZA UTÁN KÉSZÜLT FÉMETSZET

magyar és német lett. Mindkettőnél erős sorvadást, bizonyos irányban azonban egyúttal hatalmas föllendülést is tapasztalhatunk. Számbelileg különösen sokat veszített a régi felvidéki magyar sajtó, amennyiben a kisvárosok — mindmegannyi magyar góc — hírlapirodalma csaknem teljesen megszűnt, részint a kivándorlás, részint az elnémitás következtében. Helyüket rendesen szlovák hetilapocskák foglalták el. A nagy magyar gócpontoknak s a magyarlakta területnek megmaradt hírlapjai viszont jelentőségben és fontosságban igen sokat nyertek, részint a budapesti sajtótól való elzárás és függetlenítés, részint az új állampolitikai helyzet következtében. A magyar újságolvasót ma — a multtal ellentétben — még a beengedett budapesti napilap sem fogja érdekelni annyira, mint ottani saját sajtója, amely erkölcsi és anyagi érdekeinek természetesen biztosabb támasza és hívebb tolmácsolója, mint a magyarországi sajtó. Ennek köszönhető az, hogy a pozsonyi és kassai nagy magyar napilapok ma már nem szűkebb körre szorítkozó, regionális, vidéki lapocskák, hanem a csehszlovákiai egész magyarságnak irányító és hangadó orgánumai. Ez a relatív nyereség, amely — sajnos — egyáltalában nem pótolhatja azokat a nagy veszteségeket, amelyek Trianonnal általában a magyar hírlapirodalmat is érték. A soknyelvű kisebbségi sajtó teszi egyébként oly rendkívül változatosá a cseh-szlovák köztársaság publicisztikáját.

Az itt elemezett, fontos két tényező determinálja tehát elsősorban Csehszlovákia sajtóját. Mind a kettőt rövid, de konkrét jellemzéssel és statisztikai adatokkal fogjuk az alábbiakban megvilágítani. Ezt megelőzőleg még csak arra mutatunk rá, hogy ezek a változások nem állhattak elő például Magyarországon vagy a német államokban, amelyeknek sajtója — bár más-más úton — folyton fokozatosan fejlődött, kisebbségi sajtójuk pedig elveszett (anélkül, hogy az új államalakulatokban lényegesen nyert volna). Ez teszi tehát a kérdést újszerűvé és érdekessé.

A cseh napilapok egyik jellemző vonása a riportázsna csaknem teljes hiánya. Technikájukat bizonyos mértékben ez is elavulttá teszi. Míg nálunk például a politikának, tudománynak, műszaki találmányoknak és fölfedezéseknek, a művészeti eseményeknek aktuális problémáit rögtön több oldalról s a főszereplőknek megszólaltatásával világítjuk meg, addig a cseh sajtó ezeket csupán másodkézből hozza, a nemzetközi tudósító irodák jelentéseit dolgozva föl. Intervjúkat általában is csak szerfölött ritkán találunk benne, ami sokat levon a lap közvetlenségéből. Befelé azonban a személyi kultuszt igen erősen ápolja. A cseh közéletnek minden jelentéktelenebb szereplőjéről kisebb cikkeket hoz

azok arcképével, amint 50. életévüket elérték. Némi túlzással azt mondhatnók, hogy ez a korhatár a hírlapi halhatatlanság kezdőpontja is. A személyeket illetően azután valóban demokratikus. Legyen az a lapnak főtördelője, vagy egy gazdasági vállalatnak vezetője, vegyes vidéken működő tanító, avagy egyszerűen (a lap állása szerint) bizonyos politikai pártszervezetnek 2—3 évtized óta tagja, biztos lehet afelől, hogy elsősorban 50 esztendőskorára arcképpel hoznak róla elismerő sorokat, — semmivel sem kevesebbet, mint akár Saljapinról, Mussoliniről vagy más világhíres nagyságról.

Ennek a személyi kultusznak régebben volt még valami értelme, amikor még a nemzetiségi harcok közepette minden valamirevaló cseh közéleti férfit számon kellett tartani, ma azonban már csak értelmetlen csökevény, amely Prága vezető cseh napilapjait is vidékies ízűvé teszi. Szintén konzervativizmusából folyik azonban riportázs-hiányának az a jó oldala, hogy szenzációhajhász, szerelmi botrányokat, rablásokat és gyilkosságokat rikítóan színező és részletező boulevard-sajtója alig van. A prágai cseh sajtó speciális érdekköre a szláv kérdés, a panszlavizmus hatalmas eszméjének módosított formájában. Ebben különösen Kramář lapja, a nemzeti-demokrata *Národní Listy* vezet. Erről a problémáról néha hosszú, folytatásos tanulmányok jelennek meg, mégpedig vezető helyen. A szláv szolidaritás eszméjét most is erősen propagálják a csehek; legutóbb is lelkes kitörésekre nyújtott alkalmat például az orosz-török háború ötvenéves évfordulója.

Különös és egyébként szimpatikus sajátság, — ha mindjárt szűkebb érdeklődési körre számíthat is — hogy a vonal alatt elvéve hoznak csak szépirodalmat (novellát vagy regényt). Tárcarovatukat sokkal inkább ismeretterjesztő közlemények — néha komoly tudományos essayk egyetemi tanárok tollából — töltik ki. Ez a módszer nálunk teljesen a régi Budapesti Hírlapra emlékeztet. A szépirodalmat inkább külön mellékletekben (*Československá Republika, Venkov*, stb.), hetenként egyszer hozzák. Más esetben a folytatásos regényt, leginkább fordításokat, a lap utolsóoldaltól kezdve közlik (a brünni *Lidové Noviny* pl. ez év tavaszán és nyarán Jókai *Új földesúr*-át). A magyarból fordítók között sűrűn látjuk a cseh újságokban Mayerhoffernek, a prágai német lapokban viszont irodalmunk lelkes német propagálójának, Mezey Mórnak nevét. Az eredeti cseh szépirodalom ilyen körülmények között inkább a könyvet választja az első megnyilatkozás formájának, miután a napisajtó hasábjai nem állanak annyira rendelkezésére.

Érdeklődésünkre tarthat számot a cseh hírlapirodalom rovatbeosztása is, illetve egyes állandó rovatai. A *Národní Listy* például külön

Kopf-fal különíti el a fővárosi és vidéki híreket. Az irodalmi és tudományos, zenei, képzőművészeti, pedagógiai, színpadi eseményekről mind külön-külön rovatban számol be naponta s ezektől tehermentesíti hírrovatát. Néha külön szláv rovatot is ad. Ebben az utóbbiban egyébként a cseh kormány német félhivatalosa, a *Prager Presse* vezet, amely csaknem mindennap *Slavische Rundschau* c. alatt tudósít a szláv népek tudományos és kulturális mozgalmairól. Ugyane lapban sűrűn találkozzunk a magyar irodalmi élet legújabb eseményeiről szóló beszámolókkal is, leginkább Mohácsi Jenő és Komlós Aladár tollából. A brünni *Lidové Noviny* viszont állandóan külön rovatot tart Európa összes nevezetesebb kultúreseményeinek, könyveknek, nemzetközi zeneünnepelemeknek stb. regisztrálására.

A csehországi német sajtó elsőrangú (*Bohemia*, *Prager Tagblatt*, *Reichenberger Zeitung* stb.) s nyugateurópai stílusban dolgozik. Részletesen ez alkalommal sem vele, sem a magyar sajtóval (amely minőségileg sokat fejlődött és általában gyönyörűen tölti be nemzetvédő, nevelő és buzdító hivatását) nem foglalkozunk, annál inkább, mert az utóbbi jobban is ismert a magyar társadalom előtt. A szlovák sajtó pedig — a szónak hírlaptudományi és nem politikai értelmében — ma még távolról sem alkalmas arra, hogy bármely nemzet világsajtójával összehasonlíttassék. A sajátos viszonyok folytán a jövőben sem remélheti ezt.

Illusztrálására csak egy jellemző adatot hozunk fel. A cseh kormány tót félhivatalosa, a pozsonyi »*Slovenský Denník*« az első években egy teljes oldalt (híreket és tudósításokat !) változtatás nélkül adott le a következő napi számban is. Ez így ment napról-napra. Úgy látszik, nem volt elég munkatársa.

Meg kell még röviden emlékeznünk Csehszlovákia hírlapjainak külső formájáról, megjelenéséről, címeiről és betűtípusairól. A londoni *Times*, a francia *Le Temps* és az amerikai lapok hatalmas formátumát követi a *Národní Listy*, amely a mi néhai Egyetértés-ünkre emlékeztet. Betűtípusa azonban mindvégig a fárasztó *borgis* és *petit* s ebben a tekintetben a vezércikkkel sem tesz kivételt (nálunk a *Világ* és utódja). A többi lap formátuma körülbelül a budapesti napilapokénak felel meg; a cseh félhivatalosnak, a *Československá Republika*-nak alakját viszont legfőbb szaklapjainknál fogjuk feltalálni. Számos lapnak külön esti kiadása is van: ilyenek a *Tribuna* (Masaryk elnökhöz közel álló orgánus), a *Národní Listy*, a brünni *Lidové Noviny* és a nemzeti-szocialista *České Slovo*, amely egyébként a legelterjedtebb cseh napilap (80—140.000 példányszámmal). A lapcímek betűformációjában több eset-

ben lehetetlen a budapesti Az Est hatását föl nem ismernünk, amely hatás itt valóságos iskolát csinált; lágyvonalú, de kövér, rajzolt, nyujtott szárú betűkből van összeállítva a *České Slovo*, a pozsonyi *Robotnícke Noviny*, a *Kassai Napló*, végül a legjellegzetesebben és Az Est mintáját teljesen utánzó modorban Hlinka lapjának, a *Slovák*-nak a címe.

Cikkünk elején röviden rámutattunk a magyar sajtó mai helyzetére is. A maradék-magyarság kultúrájának intenzitására és kifejlett politikai életére mutat az a körülmény, hogy a Prágában szerkesztett, de az egész elszakított magyarságnak szánt *Prágai Magyar Hírlap*-pal együtt 8 napilapja van, ugyanannyi, mint a szlovákságnak. Holott a magyarok, persze a hivatalos statisztika szerint, a lakosságnak mindössze 20 százalékát teszik. Ezenkívül még 2 német napilap van odafönn, mind a kettő ellenzéki (*Pressburger Zeitung* és *Grenzbote*). A tót napilapok egynek kivételével mind Pozsonyban jelennek meg, ugyanúgy 2 német és 4 magyar napilap is. Kassán 2 magyar és 1 tót napilap jelenik meg. Tót hetilap 45, magyar 31 van. A magyar pártok közül a keresztényszocialista 6, a magyar köztársasági 3 s a magyar nemzeti párt 2 lapot vallhat a magáénak. Ezenkívül 16 tót, 2 magyar és 2 német tudományos és szépirodalmi folyóirat jelenik meg.

Mint különlegesség, érdekes a többnyelvű lapok nagy száma. Ilyen 55 van s többségük háromnyelvű: magyar, tót és német szöveggel. Ezek tartalmukat illetve legnagyobbrészt szaklapok. Pozsony, mint főváros, a sajtó terén is vezet: 126 lap jelenik meg falai között, ami az összes szlovenszkói lapok számának (294) csaknem a fele. Második helyen áll Kassa 25, harmadik helyen Nagyszombat 18 lappal. A tartalmat illetően legtöbb a szaklap és pedig 123, politikai 83, tudományos és kultúraterjesztő 41, végül egyházi 27.

A cseh sajtó a mellett, hogy az állam uralkodó nemzetének hű képviselője, eszményeinek és törekvéseinek meggyőződéses szolgálója, pszichéjét illetően a cseh temperamentum visszatükrözője is. Ebből kiindulva természetes, hogy a faji sajátosságoknak megfelelően mindig különbözni is fog a magyar vagy a német újságírástól. Kifejezési módjait, eszközeit és a hírlapírás modern technikáját illetően azonban elmaradt a magyar és a német mögött. Kétségtelen tény azonban, hogy ez a konzervativizmus a mult hírlapírásának bizonyos értékeit is átmentette, még ha azok anachronizmusoknak tekinthetők is.

BÍRÁLATOK

ANATOLE FRANCE ÉS KRITIKUSA, JEAN-JACQUES. Anatole France, mikor *Vie de Jeanne d'Arc*-ján dolgozni kezdett, titkárul szerződtetett egy Jean-Jacques Brousson nevű, egészen fiatal embert, akinek a feladata az volt, hogy a Bibliothèque Nationale-ban keresse össze mindazt, amire Anatole Francenak műve megírásához szüksége volt. Ez a J. J. Brousson nemrég arra a kérdésre, hogy miért gyűlöli még sírjában is azt a nagy embert, aki sohase bántott senkit és neki hét évig munkát adott, azt felelte, hogy: Anatole France őt éhbérért dolgoztatta, havonta száz frankot fizetett neki. Hogy meg tudja élni, nem kevesebb, mint kilenc mellékkeresettel kellett segítenie magán: fordításokat vállalt, levonatokat javítgatott, erotikus novellákat költött, cikkeket irt lexikonoknak, francia leckéket adott idegeneknek, disszertációkat szerkesztett vizsgálat előtt álló tanulók számára, levelezője volt egy belga újságnak, antiklerikális kirohanásokkal látott el egy párizsi lapot, sőt nyolc hónapig — Anatole France ajánlása révén — hivatalos munkát is kapott a szépművészeti minisztériumtól. Ha mindezt el tudta végezni, az a munka, amellyel Anatole France terhelte meg, nem lehetett sok; és a titkárság, ha sok szabad időt hagyott neki, nem járhatott annyi fizetéssel, mint ha az egész napját lefoglalta volna. Aztán a kilencszáz éves elején száz frank még annyi pénz volt, amennyiből sok fiatalembernek meg kellett élnie, tisztességesen. De J. J. Brousson elmondja azt is, hogy ebben az időben hazulról évente kétezer frankot kapott és hogy ez a kis hazai pénz »támogatta Jeanne d'Arc-ot.« Szép, hogy nem azt mondja: »kitartotta». Ebben a nyilatkozatban benne van az egész J. J. Brousson.

Hogy mártírosága Anatole France oldalán nem lehetett nagy, nyilvánvaló abból is, hogy sohase jutott eszébe

otthagyni állását. Azt mondja, annyira utálta a könyvtárban végzett munkáját és Anatole France társaságát, aki Szent Pál helyett Boccacciót és Brantôme-ot idézgette előtte, hogy néha szeretett volna az apacsok közé menekülni. Ha így volt és ha kizsákmányoltnak érezte magát, miért maradt Anatole France mellett hét esztendeig? Hiszen anyai öröksége és mellékkeresetei lehetővé tették volna, hogy lemondjon állásáról. Miért áldozta fel magát, mikor ennek csak úgy lett volna értelme, ha szereti a munkáját, vagy mindent legyőző ragaszkodást érez az iránt a nagy ember iránt, akinek a társaságához már hozzászokott? Nem így volt és mégsem állott odább. Az összeköttetésnek nem ő, hanem Anatole France vetett véget, váratlanul, Buenos-Ayresben, ahová a költő felolvasni ment és Broussont is magával vitte. A szakítás úgy történt, hogy Anatole France átadta Broussonnak a hazautazáshoz szükséges jegyeket, zsebpénzzel is ellátta, de kijelentette, hogy többé nem kér a munkájából; aztán tovább utazott Montevideoba, Brousson pedig, akinek nem kellett a francia konzul segítségéhez folyamodnia, visszatért Párizsba.

Hogy mi adott okot a hirtelen szakításra, erről Anatole France sohase beszélt. Brousson se mondja el világosan, de abból, amit erről a kérdésről elejt, olvasója kétféle föltevést hámozhat ki. A költő, aki akkor már túl volt a hatvanadik évén, a hajón nagyon összebarátkozott egy színésznővel. Brousson megvallja, hogy nem titkolta el Anatole France előtt, miképpen vélekedik erről a hölgyről és a vele való barátkozásról; a hölgyet olyan szóval jellemezte, amely majomszerűen szemérmetlen és majomszerűen csunya nőt jelent, aztán atyailag figyelmeztette az öregurat, hogy ezt a barátkozását sokan szégyenletesnek találhatják. Az ilyen beavatkozást a leg-

kevesebb ember szereti, kivált, ha a megintett öreg, a tanácsadó pedig fiatal; és el lehet képzelni, hogy Anatole Francenak ennyi is tökéletesen elég lehetett arra, hogy örökre lemondjon titkárnak intelméről. De történt más valami is. Kiderült, hogy Anatole France komornyikja, gazdája tudtán kívül, bizalmas értesítéseket küldözget Párizsba, kenyéradója öreg barátójének arról, hogy a Mester mit csinál és kikkel érintkezik. Meglehet, Anatole France azzal gyanúsította titkáraját, hogy ez a tudósítások társszerzője. Gondolt-e erre, senki se tudhatja. Csak az bizonyos, hogy Anatole France Buenos-Ayresben megelégette Brousson szereplését.

Ezután Anatole France csak kétszer látta egykori titkáraját. Ennek Paul Gsell jelenlétében azt beszélte valaki, hogy Anatole France őt egy könyv meg egy rajz eltulajdonításával vádolja. Gsell azt tanácsolta neki, kérjen a Mestertől találkozót és kérdezze meg tőle, igaz-e ez. Anatole France teljesítette Brousson kérését és kijelentette neki, hogy soha senki előtt se tett ilyen nyilatkozatot. Később Gsellnek is mondta, hogy ez nem igaz. Akkor Brousson beírta ezzel és »hálából« azért, hogy a Mester megjelent a kért találkozón, látogatást tett nála a nyárilakásán.

Ha tehát Brousson megfogadta, hogy elbocsátatásáért bosszút fog állani, erre még az a mentése sincs, hogy felháborította az igazságtalan vád vagy gyanúsítás. Pedig megfogadta. Jégre tette a haragját, sokáig várt a bosszúállásával, ennek a legkönnyebb és leghasznosabb módját választotta, de köszönetet kifejező látogatása után se tett le arról a tervéről, hogy alaposan le fogja csepülni Anatole France-ot, amikor ez majd meghal. Hallgatott és irt; megírta azt a könyvet, amelynek címe: *Anatole France papucsban*. De nem adta ki mindjárt, amikor elkészült vele; ő is, kiadója is, aki rögtön felismerte ennek a munkának a vásári értékét, türelmesen várt addig, amíg a nagy író meghal. A számítás jó volt. Az élő Anatole France megcáfolhatta volna a kitalált dolgokat és szellemi felsőbbségével tönkresilányíthatta volna a pamflet egész hatását; de a halott nem üthet vissza. Anatole France nem sietett meghalni, de Brousson győzte türelemmel; és

minthogy a legegészségesebb ember életének is halál a vége, Anatole France temetése napján a hosszú lejáratra dolgozó kiadó pincéjéből előkerült a régóta kinyomtatott könyv sokezer példánya. Akiket Anatole France világnézete minden írásától elidegenített, — akiket bántott, hogy a *Le crime de Sylvestre Bonnard* szerzőjét életének utolsó évtizedében sokan a legnagyobb élő írónak mondták, — akiket valaha megbírált és nem kedvezően, — akiket minden botrány érdekel, — akiket a nagyság sért és boldogok, ha arról olvashatnak, hogy a nagy ember is csak ember: mindannyian jubiláltak; szemben a gyászszertartáson elhangzott beszédek színtelenségével, a pamflet arrogáns, tiszteletlenül komázó hangja élénknek, élcélődése elmésségnek tűnt fel; és mindjárt találkoztak, akik fölfedezték, hogy Brousson tulajdonképpen szolgálatot tett az irodalomtörténetnek, mert az irodalmi előkelőségek igazi arcát csak azokból az intimitásokból lehet megismerni, amelyeket egy hozzájuk közel álló jegyzett fel. A könyv sokezer példányát elkapkodták; minthogy Anatole Francenak legalább a nevét mindenki ismerté, a »Senki se nagy ember a komornyikja előtt« olyan sikert ért el, amelyet még soha.

Ez a siker fejébe szállt Broussonnak. Büszkévé tette, hogy ő volt az első, aki megcsipte a halottat és elhitte, hogy az ő személye most már mindenkit érdekel. Azokban a lapokban, amelyeknél valami összeköttetése volt, számtalan cikket helyeztet el, amelyek mind csak az ő pamfletjéről szóltak. Felmagasztalta azokat, akik szatirikus tehetségnek találták és válogatott gombaságokkal támadott meg másokat, akik könyvének megütköztek. De lassanként észre kellett vennie, hogy mindez nem érdekel mást, csak azokat, akiket aposztrofált, így vagy amúgy. Ekkor újra előrántotta a halottat és könyvet írt arról a buenos-ayresi útról — *Itinéraire de Paris à Buenos-Ayres* — amelyről már egyedül kellett visszatérnie. Újra kilihegte dühét, amelyet tizenhét évig konzervált és egyszer már gyümölcsöt tetet. Voltak, akik ezt már soknak találták.

Ha a pamfletíró meg akarja tépázni valakinek a dicsőségét, a főkérdés az, hogy mindig igazat mond-e. Mert,

ha mindig igazat mond, akármennyire indiszkrét és akármennyire rosszakaratú, még menthető. Brousson azonban nem éri be azzal, hogy tetszése szerint magyarázza félre mindazt, amit félre lehet magyarázni; Brousson kitalál és költ. Claude Aveline három példával bizonyítja rá, hogy akárhányszor tudatosan nem mond igazat. Első könyvében, az *Anatole France en pantoufles*-ban elmeséli, hogy amikor a vidékről jövet, egy ajánlólevéllel kereste fel Anatole France-ot, a küszöbön annyira elvesztette a bátorságát, hogy visszafordult, összetépte az ajánlólevelet és ennek darabkáit, mint megannyi pillangót, szétszórta a szélbe. Pedig ez az ajánlólevél ma is megvan France egy barátjánál — Aveline közli a szövegét — a megilletődött Brousson tehát nem téphette el. Második könyvében egy levelet közöl, amelyet akkor írt France-nak, a *Matin* levélpapírosán, amikor már ennél az újságnál dolgozott. Ebben a levélben a következőket írta volna: 1. Nemcsak hogy nem dézsmálta meg Anatole France könyveit, hanem — mert abban a korban volt, amikor az ember még szívesebben ad, mint kap — drágán vásárolt és olcsón átengedett ritkaságokkal gazdagította Anatole France könyvtárát, olyankor is, amikor aztán vacsora nélkül kellett lefeküdni. 2. Talán nem is elorzott könyvekről, hanem elorzott kéziratokról van szó, például a *Sur la pierre blanche* egyes helyeiről, a *Jeanne d'Arc* egyik-másik fejezetéről, a *L'Ile des Pingouins* bizonyos részeiről és erről vagy arról a novelláról? (Ami nyilván azt akarja mondani, hogy a felsorolt dolgoknak az igazi szerzője ő, J. J. Brousson.) 3. Hogy ezért nem fogja betenni a lábát France-nak a lakásába. Ez a *Matin* levélpapírosán írt levél is megvan, csak hogy nem azt tartalmazza, amit Brousson közöl, hanem, hogy mennyire felizgult, mikor megtudta, hogy az őt rágalmazó állítást annak az embernek tulajdonítják, akit ő mélyen tisztel, és tisztában szeretne lenni azzal, hogy ez igaz-e. Aveline közli az egész szöveget. De van még egy harmadik bizonyítéka is. Brousson elbeszéli, mennyire bosszankodott és siránkozott France, amikor barátjánője megígérte Proustnak, hogy könyvéhez a Mester előszót fog írni. Elbeszéli azt is, hogy France ez

alkalommal miket mondott Proust-ról. De mindenki meggyőződhet róla, hogy Proust első könyve, *Les Plaisirs et les Jours*, France előszavával, 1896-ban jelent meg és Brousson, saját állítása szerint, csak 1902. júniusában ismerkedett meg France-szal.

Nem kell hozzá elveszettnek hitt levelek előkerülése, se olyan könyv, amelynek megjelenési ideje megcáfolja Brousson előadását, hogy az olvasó észrevehesse, mennyire gyöngye oldala Broussonnak az igazságszeretet és a szavahihetőség. A szemtanu minden részletre kiterjedő figyelmességével és a bohózatíró hatáserezésével írja le Anatole France hazakeresését. Hogy öreg barátjánője a pályaudvar perronján várta és France, mikor ezt a vasúti kocsiból észrevette, hogyan bujt el »a pad alá«, hogyan kellett a vasutasoknak a kocsiszakaszból kitudszkolniok, aztán hogyan szánta el magát arra, hogy karjára fűzve új barátjánőjét, úgy tegyen, mintha nem látná a régit, aki majdnem meghalt a fájdalomtól. A költés hevében és abban a nagy igyekezetében, hogy Anatole France-ot komikus alaknak tüntesse fel, elfelejti, amit előbb elmondott, hogy ő ekkor már nem volt France-szal és mindezt nem láthatta.

Másutt arról beszél, hogy France teljesen közönbössé vált öreg édesanyja iránt és ezt meg is vallotta annak, aki akkor még titkárja volt. A *Le Livre de mon ami*-nak melyik olvasója hiheti el ezt? Mintha az, hogy mit érzett France az édesanyja iránt, nem világlanék ki az írásaiból. De, úgy látszik, ezek nagy részét Brousson nem ismeri.

Aki nem mond igazat, annak legyen jó emlékezete. Brousson azt mondja, hogy a *Sur la pierre blanche* kefelevonatait ő javítgatta ki, sőt azt is, hogy ennek a könyvnek »egyes helyeit« ő maga írta. Mégis azt meséli, hogy France, minthogy minden irodalmi nagyságra féltékenykedett, sokszor ócsárolgatta Renant és megtagadott tőle minden kritikai érzéket. Olyan nyilatkozatokat tulajdonít Francenak Renanról, amelyek jobban hasonlítanak a szemináriumból szentségtörés miatt kicsapott J. J. Brousson észjárására, mint arra a France-ra, aki Renanról mindig tisztelettel és csodálattal ír. Ha Brousson nem olvasta, mit ír France Renanról — több helyen

— a *La Vie littéraire*-ben és ha nem olvasta azt a beszédet sem, amelyet France Renan tréguier-i szobrának leleplezése alkalmával tartott, ezt még meg lehet érteni; de a *Sur la pierre blanche*-ot, ha nem is írhatta, mindenesetre olvashatta, csak elfelejtette. Paul Souday azt írja erről: Brousson azt mondatja Anatole France-szal, hogy a *Sur la pierre blanche* egy helyén Gallio »előre látja a keresztény szekta jövő nagyságát és azt, hogy új nemzetek meg fogják fosztani Rómát hegemóniájától«. Teljességgel lehetetlen, hogy Anatole France ezt mondta volna, mert ő ismerte a saját munkáját, tehát tudta, hogy az ő Galliója egyrészt hitt a római birodalom örökkévalóságában, másrészt ez a prokonzul nem vette komolyan Szent Pált és egyáltalán nem látta előre a kereszténység jövőjét... Ez a részlet is eléggé megvilágítja, mi mindent téveszt össze Brousson, és hogy nem lehet elhinni sem azt, amit Anatole France-ról mond, sem azt, amit elmondat vele. És aki a kezébe veszi a *Sur la pierre blanche*-ot, rögtön észreveheti, hogy Paul Souday mond igazat, és nem Jean-Jacques Brousson.

Paul Souday részletező kritikával mutatja ki, hogy Brousson irodalmi ismeretei nagyon fogyatékosak és hogy sok mindent nem tanult meg — mind e mai napig — amit a szemináriumban már tudnia kellett volna. Ezt mellékesnek találhatja az, akit csak Anatole France érdekel és nem egykori írdeákja. Brousson, mikor irodalmi tévedéseit France-nak kölcsönözgeti, elárulja, hogy költ, mert nyilvánvaló, hogy ez a nagy ember, akit az írásaiból ismerünk és akinek nagy műveltségét, sokat tudását s a legkülönbözőbb dolgokról való kivételes tájékozottságát még Brousson se tagadhatja le, nem mondhatott sok olyan dolgot, amelyet Brousson idéz. De a fődolog mégis csak az, hogy ez az igen kevéssé szavahihető, elfogult és rosszakaratú kritikus milyen képet fest arról a nagy íróról, akinek hét évig a közelében élt.

Nem fontos, hogy nem tartja nagy írónak; az ő irodalmi vélekedése minket nem érdekel. A fontos az, hogy egyrészt szívtelen, rideglelkű embernek, másrészt gyöngeségekkel teli, komikus alaknak akarja feltüntetni. De minthogy ezt a két dolgot egyszerre bizonyítgatja, sok ellentmondást

halmoz össze, és ezekből még az ő rosszakaratú előadásán át is kiviláglik, hogy nem olyan ember volt, amilyennek ő szeretné feltüntetni, hanem olyan, amilyennek a műveiből ismerjük. Brousson komikusnak találja, hogy eltúrte házastárs öreg cselédjének apró szeszélyeit, ami megérteti velünk, miért túrte meg Broussont hét évig maga mellett. Komikusnak találja, hogy elment vacsorálni egy igen szegény öreg hölgyhöz, és nem veszi észre France-nak azt a kedves-ségét, hogy örömet akart szerezni a szegény teremtésnek. Komikusnak találja, hogy nem fogadott minisztereket és hercegnéket, akiknek a társasága fárasztotta volna, de ugyanakkor sokáig értekezett egy rongyos ruhájú öreg bukinistával, aki arról beszélt vele, ami érdekelte. Nem látja meg ebben a természetességet és azt, hogy France sohase hajbókolt az előtt a rang előtt, amely Broussonban olyan nagy tiszteletet gerjeszt. Komikusnak találja, hogy nem lázadt fel, hanem bosszankodva bár, de mégis teljesítette, amit öreg barátja az ő nevében könnyelműen megígért. Képtelen megérteni, hogy France azzal szemben, akihez régi szeretet és hála fűzte, elnéző lehetett; ebben ő csak akaratalanságot, gyöngeséget, meghunyászkodást lát. Viszont rideglelkűséget, képmutatást és más efféle olvas ki abból, hogy France — a nagy emberbarát!... a jó szocialista!... — nem volt elragadtatva attól, hogy munkásküldöttség akarja fölkeresni, azért, hogy frázisokat halljon tőle, noha semmit se gyűlölt annyira, mint a frázist.

Bizonyára France-nak is voltak gyöngeségei, mint mindenkinek. De ha öregkorában is vonzotta az asszonyiség, ez csak azt bizonyítja, hogy egészséges testében egészséges lélek lakott és nagy volt benne a vitalitás. Kritikájában nem egyszer tévedett; Victor Hugóval, Flaubert-rel és Leconte de Lislel szemben cserbenhagyta ítélőereje. De senki se hitetheti el elfogulatlan olvasóival azt, hogy nem kereste volna mindig az igazságot; vagy azt, hogy féltékenység és irigység vezette volna tollát. Mindig kész volt jóvátenni, ha belátta, hogy vétett. Zoláról, Abel Hermant-ról (a *Le Cavalier Miserey* megjelenése alkalmával) elhamarkodottan ítelt, de nem képzelhető fényesebb elégtétel, mint az a gyászbeszéd, ame-

lyet ő tartott Zola sírja mellett és nagy kocsitatt tett meg, bár betegeskedett, hogy Abel Hermant-ra szavazhasson, mikor ez az Akadémiába jelöltette magát.

Azokon a cselédpletykaszerű anekdotákon, amelyeket Brousson hordott össze, keresztüllátszik az, hogy Anatole France — akármit mondat vele Brousson — az a sohase számító, minden szép iránt érdeklődő, igazgárszerető, szándékosan senkit se bántó, rendkívül jó ember volt, akinek első munkáiból ismerjük. Keresztüllátszik, mert ha Brousson sok olyan mondást fog rá Anatole France-ra, amely nem volna ehhez a nagy íróhoz méltó, akár milyen leplezhetetlen rosszakarattal és akár milyen folytonos ferdítéssel dolgozik, mikor arra kerül a sor, hogy tényeket mondjon el, kénytelen a gyanúsítgatásra szorítkozni. És olvasójának hamar észre kell vennie, hogy ez a kritikust játszó pamfletíró, akárkiről és akármiről van szó, csak rosszat tud mondani; mindent befeketít maga körül, mint a tintahal. Aki elolvassa, hogy mit ír arról a gazdag bíróról, aki Buenos-Ayresben Anatole France-t és vele Broussont is vendégül látta, annak azt kell gondolnia, hogy ez az ember az Anatole France-szal való szakítás után Broussont talán kilökette az inasaival. Vagy ki hiheti el, hogy a France-szal utazó színtársulat tagjai, hölgyek és urak, köztük a Comédie Française több sociétaire-je, ennél a gazdag úrnál, mikor lakomán jelentek meg nála, olyan gyanusan viselkedtek, hogy eltávazásuk után a házigazda megszámlálta az ezüstneműjét? És még sok ilyesmi. Jaj annak a nőnek, aki a tollára kerül! Ez az egykori papnövendék, aki annak idején (Paul Gsell szerint) a feszületet se tartotta tiszteltben, nem ismer könyörületet.

Az *Itinéraire*-en még olyanok is megütköztek, akik Brousson első botrányán csak nevetni tudtak. De ezt a pamfletírot kielégíti, hogy ismét sok könyvet adott el, ha nem is annyit, mint az első alkalommal. Azzal hivatkozik, hogy ez a piaci siker igazat ad neki és kijelenti, hogy nem törődik azzal, ha támadják. De azért szorgalmasan vagdossa a vastag grombaságokat azok fejéhez, akik megbírálják, ellenben felmagasztal minden vidéki újságírot, aki könyvét pár sorban reklámozta. És a *Vient de paraître*-ben hónapról-hónapra, a *Les*

Nouvelles Littéraires-ben pedig hétről-hétre fáradhatatlanul irogatja azokat a furcsa cikkeket, amelyek hol ennek, hol amannak a könyvnek ürügyével mindig csak arról szólnak, hogy Anatole France milyen kicsi és J. J. Brousson milyen nagy, vagy arról, hogy mennyire törpék azok, akik »Anatole«-t védelmezni merték és milyen nagy író X. Y., aki az *Itinéraire*-t annak idején különös hévvel dicsérgette, talán nem minden tekintet nélkül arra, hogy szíves viszonzást csak az élőtől várhat. Mindebből arra lehet következtetni, hogy Brousson — mert más munkáinak, amelyek nem France-ról szóltak, ma sincs sikere és a szindarabját se akarják előadni — most egy harmadik könyvet készít France-ról és aztán még ki tudja hányat. Úgy látszik, elhatározta, hogy élete fogytáig el fogja tartatni magát a gyűlölt halottal.

»Elismerem, — írta nemrég — hogy Anatole France műveltebb volt, mint én. De én tudok valamit, amit ő nem tud: azt, hogy ő már meghalt.« Nyilván azt is tudja, hogy vannak élőlények, amelyek a sírok mélyében is megtalálják azt, amivel létüket fenntarthatják.

Árt-e Anatole France emlékezetének ez az ellenségeskedés, amely az élövel szemben soha meg se mukkant, de most folyton csipkedi a halottat? Erre a kérdésre az *Annales*-ban Paul Souday felel meg, aki megtudta, hogy Anatole France műveiből évente hatszázezer kötetet adnak el, most is, négy évvel a halála után, noha Anatole France nyolcvan éves korában halt meg és életének utolsó évtizedében már keveset írt. *Ambrus Zoltán.*

HARSÁNYI KÁLMÁN ÖSSZEGVÜJTÖTT MUNKÁI. I—IV. (Győző Andor kiadása, Budapest, 1928.)

A *viola di bordone*-ről, erről a furcsa, régi hangszerről, amelynek «a nyaka lant, a törzse viola», mondja *Harsányi Kálmán* egyik szonettjében:

... nem kedvelt, nehéz.
Több kellettél. S mert több, mint egész :
A fölöslege bántó, idegen...
De büvös kobzul ez jutott nekem.

Lirikusban, a művész mellett, még alig szóltal meg ilyen mélyreható, elfogulatlan önelemzéssel a kritikus, szinte felmentve a vele foglalkozót

minden bírálat alól. Ez a különös, egyszerre szerény és gögő férfi-vers, mint objektív tükör, kifejező plaszticitással mutatja fel Harsányinak, a *költőnek*, a *művésznek* és a *kritikusnak* lelki portréját. Nem kell hát azzal fáradsom, hogy én próbáljam megrajzolni. Elég a tükör hármasképét szemügyre venni s egyszerűen felsorolni a belőle kiütköző, jellemző vonásokat. Adva van itt ő maga, sorsa, hatása, egész jelentősége. Sohase éreztem intenzívebben, mennyire *gyónás* a költészet, mint ennél a megrendítően őszinte, teljes felszabadulást zengető versnél, amelyben egy igaz és igazi költő «ül pártatlan ítélőszéket önmaga fölött».

Látom, hallom ezt a hangszert. Ritka és nemes zeneszerszám. Magányos muzsikára való, nem kíván, sőt nem is tűr zenekari kíséretet. Szellemes konstrukciójában az ősi, pogány lant és a modern, keresztény mélyhedű artisztikus formái egyesülnek, valami vonzó furcsasággal. Bonyolult érzelmi és értelmi hálózatán «akkordot kézzel kell belőle tépni», míg «dahlullámot vonó sodor tova». Megszólaltatója csak avatott mester lehet. *Kulturált* művész, aki azonban kulturáltsága ellenére sem szakadt el a *természet* ösztöneitől. Ünnepi hangszere ünnepélyes. Hétköznapiakra nem érez fel, ám a költői áhitat vasárnapjain annál tisztább hangot ad, a pátosz dómjában. «Másnak, hol sok, hol kevés», a *költőnek* éppen elég, alkalmas, fölöslegében sem fölösleges s bár «vonója szokatlan, jelényi», a *művész* mindig *egész* melódiákat csal ki belőle, akadályokat kedvelő és legyőző virtuozitásával. Milyen tökéletes *szimbólum* ez a tizennégy-soros vers. Milyen hiánytalan jelkép: magának Harsányi Kálmánnak fotográfiaja. Nehézséget, félszogséget emlegető szavai még a *kritikusnak* önközlő tanuskodó, fanyarjózó vonását is odaredőzik szája szegletébe. A becsületes kritikusét, aki önmagával szemben sem tud más lenni, mint őszinte, bátor és igazságos, egészen a kiméletlenségig. Kevés költőnek sikerült *egyetlen* versben ilyen teljesen és egységesen kifejeznie hármas lélek-alkatát, amely együttvéve az *emberben* summázódik.

A költő: *spirituális* költő. Benső szemlélődésre, filozófiai elmélyülésre hajló. Születés és halál között a lét

minden rezdülésére felneszel, de a jelentéktelenség tetsző momentumot mindig kozmikus perspektívába állítja. Titkok a témái. Ezért van hangjában is valami titokzatos. Kiválasztottakhoz, beavatottakhoz szóló. Tömegeknel többre tartja egyesek meg-hitt szellemi kapcsolatát. Azokét, akik vele együtt hisznek a lélek tökéletességének, salaktól való megtisztulásának, felemelkedésének lehetőségében, sőt céljában és rendeltetésében. *Idealista*. S csalódásokra valló, melan-cholikus alaptónusa ellenére is, optimista. Nincs kétségbeesése, amelyet ne enyhítene a remény felvillanása, a békitő harmóniába törekvő feloldódás. Talán mert lényé legmélyén *muzsikus-adottságok* bujkálnak. Ezek hűsítik romantikus hevületeit s minden szer-telenségtől óva fejelemzik, hiszen az igazi muzsikos matematikával dolgozik, amely épúgy jelent korlátlan szabadságot, mint predestinációnál kény-szerűbb megkötöttséget. Ám ezen a ponton a költő már a művésszel érintkezik.

A művész: *festői, képalakító*. Nem túlságosan színes, inkább plasztikus. Markáns rajzú és gyengéd, finom tonalitású. Természete szerint nagyvonalú, lendületes. Példa rá az *Ellák*, a magyar tragikumnak ez a megrázó drámai kifejezése. De mintha a gótika csipkái, stilizáló díszei, sűrű tagolásai végtelesen megejtették volna: legtöbb-ször pompázatos részletekbe mélyed. Freskó-festő hajlamokkal miniatűröket alkot, akár zajló lelkű, drámai hőse, *Pater Benedek*. És ez a *belső ellentét*, amely kiegyenlítődést keres, különös, nyugtalanító hullámzást visz művésze-tébe. Azt hiszem, versben, regényben, drámában *új forma* kreálására lenne szüksége ahhoz, hogy a maga elé tűzött ideált a kielégülés és hatás teljességig megvalósítsa. Harsányi azonban beéri azzal, hogy mint mestere a meglevő formáknak, új, egyéni, modern mondanivalóit — sokszor csodálatos bravurral, szinte önmaga művészi erő-feszítésében gyönyörködve — rég le-zárt, klasszikussá érett mintákba önti. Forradalmi lázadózásait megfékezi ele-ven tradíció-tisztelete, az a nemes forma-konzervatívizmus, amely egye-nes ágon köti Aranyhoz. Viszont, nem utolsó sorban, ennek köszönheti hal-latlan tömörségét s a szükséztűség szuggesztív erejét.

A kritikus: *analizál* és a szétbontott részek közt általánosabb egységbe fogó, *szintetikus*, benső összefüggések után kutat. Vérbeli kritikus. S talán nem tévedek, mikor azt mondom: a kritikus hajlam Harsányi tehetségének *domináns* vonása. Az az illúzióktól ment, ellenőrző józanság, amely az *eszmét* többre tartja mindennél a világon, mert magát a világ lényegét látja benne. Még akkor is, amikor érzéseinek lírikus hangulatába feledkezik. És most nemcsak kifejezeten kritikai írásaira gondolok, (*Színházi esték*), hanem az idézett versen túl, elsősorban bölcselmi elemekkel szaturált nagy regényére, a *Kristálynézőkre*. Mint Kemény, a szív forróságát ő is a bíráló ész hűvösségén szűri át. Benső munkájához külső segítséget kap flaubertien gondos, szavakat kényesen válogató stílus-művészetétől. Versei javarészen ugyancsak észrevehető ez az objektív, ön maga fölé való kerekedés, amelynek áruklodó jele a tiszta, acélosan zárt kompozíció s a félszínnek hibátlan egybehangelése. Ide vág olthatatlan betűszomjúsága is, amellyel széles skálájú európai műveltségét, nyelvi, esztétikai, és természetudományos kulturáját megszerezte. Kevés ilyen művelt írónk van. Újabb műfordítóink sorában pedig a legelsőik között áll. (*Az élet álom, Othello, Pelléas és Méli-sande.*)

Kritikáiban az irodalom és művészet ideális szeretete vezeti megvesztegethetetlen tollát. Néhány modern színészünk alakítását maradandó értékű szereptanulmányai őrzik.

A költő, a művész és a kritikus azonban korántsem tagolódik szét ilyen elhatároltan Harsányi Kálmánban. Ellenkezőleg, komplikált egységbe fonódik. Úgy, ahogy azt a *Viola di bordone* jellemzően mutatja. A drámaíró legfőbb erőssége a lírikus, a regényíróé a kritikus, míg a bírálót a költő fantáziája támogatja ítéleteinek kiformálásában. Egyik a másiknak nem bántója, de magasba lendítője.

Összegyűjtött művei, amelyek pályájának huszonötödik évfordulóján jelentek meg, egy gazdag, sokrétű, előkelő talentumot reprezentálnak. S ami talán mindennél több: mögöttük egy igaz, tiszta, nagy ember, egy meleg szív s egy fényes elme állandó jelenlétét érzi az olvasó.

Kárpáti Aurél

SZIBÉRIAI GARNIZON. *Markovics Radiontól*. Ez a kétkötetes nagy könyv, mely nagy benyomást tett írókra és olvasókra egyaránt, Kolozsvárott jelent meg először s a szerző az Erdélyben el nem adott példányokat felhozta Budapestre, ahol hamarosan elkelték s a Génusz most második kiadásban adja a könyvet a közönség kezére. Szerzője, kinek neve eddig ismeretlen volt az irodalomban, úgy tudom, Szatmáron él. A háborúban katona volt, majd hadifogoly s élményeiből írta meg könyvét, mely a hadifogság élethű és apró részletekig menő teljességű természetrajza.

Szerzője szerint «kollektív riportregény». Ez az elnevezés éppen nem találó. Ez a könyv éppoly kevéssé riport, mint regény. Inkább mémoires: a hadifogságban folyó életnek emlékekből, tényekből, apró részletekből való, szemmel láthatólag pontosságra és hitelességre törekvő rekonstrukciója. Az elbeszélés főszemélye, aki nincs néven megnevezve, mindig csak harmadik személyben szerepel s bátran azonosítható az íróval, végigcsinálta a hadifogságot a kárpáti harcok idején történt fogságbaeséstől a kommunista forradalom alatti szabadulásig, ez idő latt átélte a hadifogoly-sors mindenféle fázisát a transzport-vonaton, az előázsiai első táboron, az Ázsián át való lassú továbbutazáson át egész a keletázsiai táborig, ahol a hadifogolyélet, azt lehet mondani, konszolidálódik, állandó formát ölt és mindenféle berendezéseket hoz létre az egyesek életének szabályozására s az egész tömeg életének könnyebbé tételére, majd onnan az egyre jobban züllő orosz közállapotok válságaitól fenyegetve, vissza keletről nyugatra, hazafelé. Ezernyi apró részlet, emberek — mindig mások — nagy tömege nyüzsög benne, a tömegeből minduntalan kivillan egy arc: egy jellemző arcvonás, egy szó, egy-egy alakról egész kis jellemrajzot kapunk valami története vagy anekdóta formájában, tájak szaladnak el előttünk, hegyek, síkok, tavak, falvak, udvarok, ami belőlük a szállítónvonatról látható, kis drámák játszódnak le, melyeknek legtöbbszörre nincs befejezésük. Az ember olvassa, olvassa és lapról-lapra erősebb benne a meggyőződés, hogy valóságot olvas, minden, ami a lapokon elébe tűnik, megtörtént dolog, feltétlenül hiteles.

Rendkívüli emlékező tehetség és kitűnő megfigyelés műve ez. Ezenkívül egészen szokatlan valóság-érzés. Ennyi tömérdek apró részletet így megőrizni, minden részlet jellemző, megannyi illusztrációja a hadifogságnak, egy se hamis, egy se szakad el összefüggés nélkül a többitől, mind szerkezetileg beleillik a roppant mozaikba! És mind egy és ugyanazon pontra mutat: az emberi alkalmazkodó képességre, amely az abnormális viszonyok közé kerülve igyekszik megőrizni annyit, amennyit lehet, a normális életformákból, amelyek közé egykor vissza fog térni, a többiben hozzáidomul a kényszerűséghez. A táborban tiszték élnek, a többi világtól nem tudnak jóformán semmit. Ide is elhozták otthoni nézeteiket, elfogultságaikat, hiúságaikat, vetélkedéseiket, rangkülönbségeiket, az aktív és a tartalékos tiszték közötti súrlódásait, vigyáznak magukra és ellenőrzik egymást, hogy hatatérve számot adhassanak felettes hatóságaiknak, ügyelnek a tisztí rang becületére, világért se végeznének tiszthez méltatlan dolgot, pl. testimunkát, párbaj-affaireket csinálnak, melyek jegyzőkönyvek sokaságát termelik, mert a fegyveres mérkőzést el kell halasztani hazatérés utánra. Amíg a cári uralom tart, nagy nélkülözéseik nincsenek, inkább a rab-ság érzése, a honvágy, az otthoni család utáni sóvárgás, az összezsúfoltság, a nő nélküli élet gyötíri őket, mint fizikai szenvedést. Rövidesen egész kis társadalmat építenek ki maguknak. Mindenütt, már a transzport-vonaton akad közöttük egy szervező, aki valamiféle jögeimen magához ragadja a vezetést, szabályokat állapít meg, híveket gyűjt maga köré, akikre támaszkodva feyelemben tartja a renitenseket, a tömeget egységge foglalja össze, amely kifelé is, az orosz hatóságokkal szemben, fel tud lépni. A foglyotáborban már részletekig kidolgozott szervezet uralkodik, az itthoni társadalmi berendezkedés mintái szerint, a különböző társadalmi rétegek fölött egy uralkodó csoporttal, amely valóságos kormány módjára intézkedik, bizonyos alkotmányos szabályok szerint, melyeket, mint mindenütt, az uralkodó csoport érdekei szerint kezelnek. Részben megismétlődik itt az emberiség nagy társadalmi fejlődése, mely szervezett tömegge teszi az emberek sokaságát. Közigazgatási intézkedések jönnek létre, bírósági és rendőr-

ség alakul, az orosz parancsnoksággal való érintkezést valóságos kis diplomáciai testület intézi, közoktatás is van, nyelvtanfolyamok, egyetemi kurzusok alakulnak. Aztán létrejön a színház, amely új szint, új izgalmat hoz az életbe, a női szerepeket játszó férfiak révén új abnormitásokat is. Az élet folytatódik és formákat keres magának, hogy szaporítsa a maga lehetőségeit. Aztán jön a forradalom, megbontja előbb Oroszország életét és aztán csakhamar a hadifoglyotáborok szervezetét is. Elindulnak nyugat felé, de útközben meg kell állniok egy másik foglyotáborban. Itt újra be kell rendezkedni, vége az aránylag könnyű életnek, mert a kommunisták nem fizetik a szabályszerű tartásdíjat, mindenkinek magának kell gondoskodni magáról. S ekkor új élet indul meg: mindenkinek dolgozni kell, válogatás nélkül, ki amit tud. Üzleti vállalatok létesülnek, melyek egész csapat embert foglalkoztatnak, hirtelen lett kapitalisták szervezik őket, egykori tiszték mesterségeket tanulnak, testi munkára, sokszor elég alantas teendőkre is fanyalodnak, kereskedők lesznek az arra való hadifoglyokból, kocsmák, bárók, kártyabarlangok nyílnak, a foglyotábor szinte egy furcsa üzleti város nyüzsgő képét kelti fel. Ez az átalakulás nagyon érdekesen van elmondva s a könyvnek lelegevenebb, legmozgalmasabb része. Aztán jön, de egész röviden, a hazatérés a forradalom lábában vergődő Oroszországon át.

Mindezekben a dolgokban az író nem használ egyetlenegy frázist sem. Látszólag egészen tárgyilagosan akar mindent elmondani, semmi mást, mint megtörtént tényeket. Mégsem szárazon regisztráló, először, mert a tényeket teljes elevenségge és szemléletességge állítja szemünk elé, másodsor, mert az elmondás módjában mindig érezteti — kimondatlanul — a maga kritikáját. Úgy kerül a háborúba és hadifogságba, mint akinek útközben nyílik a szeme. Addig a konvencionális kategóriák szerint gondolkodott, most egyszerre látóvá lesz és meglátja a valóságot. Mintha a nagy élmények tanították volna meg gondolkodni, egy gondolatlanul, vagyis a mindenember gondolataiban eltöltött fél-élet után. S amint egyszer lát, a szeme különösen csillan meg: feltámad benne az irónia. Előadása majd mindig diszkrétül, nem tolakodóan ironikus; megérti az

embereket és dolgaikat, de mindig kissé távol áll tőlük. Nem a közhangulat embere, magában áll, a saját egyéni álláspontján. Zsurnalisztatermészet: benne van az eseményekben, foglal kozik velük, de nem azonosítja magát velük s nem ölti fel a tömeg szellemi uniformisát. Szempontjai, ítéletmértékei is a zsurnalisztáiéi. Ezt érezte alighanem, mikor riportregénynek nevezte el a munkáját.

Elbeszélő módja a végsőig közvetlen. Ugy ír, ahogy a pesti újságírók beszélnek, az utca nyelve minduntalan bele-beleegyedik írott beszédébe. Ez sokszor bosszantja azt az olvasót, aki nem ezzel a nyelvvel él, aki ragaszkodik ahhoz a véleményéhez, hogy az írónak a művelt emberek nyelvén kell írni.

Schöpfung Aladár.

NOÉ BÁRKÁJA. *Surányi Miklós* regénye. 8r. 269 l. Budapest, 1928. Singer és Wolfner kiadása. Surányi Miklós regénye a művészetnek igen nemes eszközeivel és sok szépségével azt a szeretetet példázza, amely öl. Végső hatásául az élet rendjébe való belenyugvást kelt, de pesszimizmus árad belőle, mely folyton arra eszméltet, hogy boldogtalanság az egész élet, a természet kegyetlen, az ember pedig, ez az ügyefogyott és gyámoltalan teremtés, éppen a legnagyobb szeretettel teszi tönkre legjobban a másíknak az életét.

A regény a szülői szeretetet mutatja be ebben a vészthozó, tragikus túltengésében. «Nagy bajokat tud okozni a gonoszság, még nagyobbakat az ostobaság, de a legnagyobb katasztrófák forrása az eszeveszett szeretet», — mondja a regény egyik szereplője. Az élet különféle köreiben mutat rá az író ennek a szeretetnek egy-egy áldozatára: a szegény temetőcsész elnyomorodott fiában, a bohém muzsikos mostohaleányában, kit öngyilkosságba kerget atyjának íranta táplált tragikus szenvedélye, de főként két főrangú család sarjában.

Egy orosz hercegnek egyszerű származású feleségével környezete elhiteti, hogy, ha nem iratja törvénytelen származásúnak fiát, veszedelembé sodorja férjét is, fiát is. Az esztelen szeretet ráviszi a ballépésre s ezt többé nem tudja jótánni. Ilyenforma eset történik egy máramarosi magyar iparbárcsaládjában is. A báró legszebb férfi-

korában váratlanul elhal, úgyhogy feleségének nem volt sem ideje, sem módja közölni vele azt az örömhírt, ami után legjobban sóvárgott, mert csak özvegye elbűstéjén lett anyává. A báróné, Berta, apja lángeszü, rideg üzletember, aki gyűlöli az embereket, de lányát «a tébolyig és a bűnig imádja». Abban a helyzetben óriási szerencsétlenségnek érzi, hogy leánya anya, mert a végrendeletben minden az asszonyé, de ha a gyermek megszületik, zár alá kerül a roppant vagyon s idegenek kezén elsorvad és elpusztul minden. Örjögő apai szeretetében gonosztevővé válik, korrigálni akarja a természet önkényét. Előbb arra akarja rábeszélni leányát, hogy a gyermek ne szülessen meg, majd leányának tudta nélkül törvénytelennek iratja a fiút.

A két családot az író Nizzában hozza össze. A hercegné s fia szerencsétlen, tétova életében Berta a reá s fiára váró szörnyű jövőt látja. Fia sorsáért remeg, mikor látja, mily tébolyult tehetetlenséggel tékozolja életét az ifjú herceg a kártya és az alkohol mámorában s a hercegné azzal mentegeti, hogy «a baj nem idegrendszerében van, hanem körülményeiben». Atyja mániákus ridegségében mindenkit bele akar sodorni a bűn felelősségébe: Bertát hozzáadja a fiatal herceghez, abban a reményben, hogy ez majd fiává fogadja a báróné gyermekét. Lassanként így három kétségbeesett, önző és kegyetlen szülői szeretet fonódik egymásba: a hercegnéé, Bertáé s atyjáé.

Az ifjú pár abba a tékozló pazarságal berendezett kastélyba költözik, melyet a hercegné a mohácsi szigeten építtetett. Afféle Noé bárkájának szánta, melybe beleférjen mindenki, akít szeret, s amely teljesen elzárja őket a világtól. De Noé bárkáját elönti a vízőzön, a boldogtalanság áradata. Az esztelen szülői szeretet katasztrófába taszította áldozatait. A herceget züllésbe s gyógyíthatatlan idegbajba sodorja lehetetlen helyzete, melyben felesége a maga fiának jövőjét látja, s a herceg panaszai úgy hullanak szívére, mintha fia panaszait hallaná. Az öregek elhalnak, a házastársak elidegenednek egymástól. Rettenetes sors a hercegnéé. «Van ura, de nincs. Van gyermeke, de azt nem viheti a világ szemé elé. Van rengeteg pénze, de egy boldog, nyugodt pillanata sincs». Végül

a világháború vízőnjje borítja el a regény egész világát s összetöri Noé bárkáját is.

A regény legfőbb jelessége a lélekrajz finom, gondos és következetes vezetése. Minden moralizálás nélkül, a világrend kegyetlen törvénye gyanánt, meggyőzően érezteti, hogy amint a végzetes szülői szeretet elkövette az első ballépést s megindult az érzelmeken átgázoló hajtsza a pénzért, a vagyon megmentéséért, nincs többé megállás, míg rombadőltek s megtört szívek nem jelzik a harc végét. Az elvakult érzések tusáját a sorsnak kegyetlenül ironikus kacaja zárja be a szívtelenül számító ember életműve fölött: úgy teljesült minden, ahogy akarta s ezzel boldogtalanságba döntötte azt, akinek javáért elvakultan csatázott a sorsal.

Egész gazdagsággal érvényesül a regényben Surányi Miklós jellemző vonzalma idegeneknek a magyarságban való érzelmi elhelyezkedése iránt. A regény Pécssett indul s fejeződik be, a jó öreg romantikus városnak egy kis kocsmájában. Mindenfelől összeverődött társaság gyűl ott össze, nagyobb-részt idegen tengerek hajótöröttjei, de a város történelmi levegője magyarrá formálja őket s abban a tragikus borúban, melyet a világháború tereget ki az emberiség fölé, szívükből sóhajtkák el: «Az egész világon nincs ilyen derék nép. Szerencsétlenek, de becsületesek. Itt jószág és emberszeretet honol».

Megkapó erő van a báró temetésének leírásában. Az idegen származású, vaserejével munkát és jólétet fakasztó gyárosnak alakja mintegy jelképpé teljesedik ki, szimbolumává annak az erőnek, mely a barbár határok szélére magyar uraságot, életet és kultúrát vitt s ott most elpihent a fehér hegyek ormán, de sírboltjának fái úgy állnak a határon, mint a katona a vártán. Oh, nagyobb vonatkozásokban is fölveri ez a kép lelkünkben a fájdalmas tünődést: «Mehalt a nagyúr, aki a havasok közé lopta az égi tűz melegét, a munka melegét, a pénz és a kenyér melegét, a szerelem és a család melegét... Vajjon kialusznak-e a tüzek a konyhákban, az erdők mélyén s az oltárok előtt az örökmécsekben?» Vajjon végképp elpihent-e a magyar úr a fehér hegyek ormán?

Kékyl Lajos.

AZ ÉRZETEK ELEMZÉSE. E. Mach műve magyarul, fordította Erdős Lajos. Filozófiai Irók Tára, Uj sorozat, 6. kötet. Franklin-Társulat kiadása, 1927. Machnak ez a műve 1885-ben jelent meg először, azóta németül számos kiadást ért, lefordították néhány nyelvre, most magyarra is. Ennek a könyvnek tehát meglehetősen nagy multja van, sokat foglalkoztak vele, sok vitára adott alkalmat s ezért föl lehet tételezni, hogy akik magyarul való közreadását elhatározták, valamelyes tartozást vélték vele leróni a Mach-féle filozófia iránt. Hogy a könyv magyarul megjelent, valahogy még meg lehet érteni, bár a mi nézetünk szerint szükség éppen nem volt rá. Sehogy se lehet azonban megérteni, hogy miért éppen a Filozófiai Irók Tárában jelent meg — sok nagy filozófus műve helyett. Hogy kerül Saul a proféták közé? Mach jelentőségét a természettudomány terén itt még érinteni se akarjuk. Lehet, hogy van akkora, mint néhányan vélik, lehet, hogy kisebb, s ez a mi nézetünk, de ez most nem tartozik ide. Most arról van szó, hogy Machot filozófusként találják föl a magyar közönségnek, holott ha az utolsó ötven év filozófiatörténete nem dicsekedhetik is nagy alkotásokkal, a csöndes, alapos és következetes munka az ismeretelmélet és tudományelmélet terén tisztázta a kérdéseket annyira, hogy a világosan felismerhető határok tiszteletben tartását joggal megkövetelje. Aki előtt csak pillanatig is kétséges, hogy Mach hová tartozik, arról föl kell tételeznünk, hogy a filozófia-elméleti vizsgálódásokat és eredményeiket nem ismeri. A Mach-féle filozófia nem esik belül a filozófia mégolyan tágan megvont határain, azon elegendő oknál fogva, hogy — Mach-féle filozófia nincsen. Machnak, a természettudósoknak vannak elméleti föltevései, melyek használhatóságáról dönteni a természettudósok hivatása; minden elméletet, csak azért, mert *elmélet*, filozófiával azonosítani, ad absurdum vinne s az elnevezések terén olyan önkényeskedésre, melynek bábeli zavarában nem értenők meg egymást többé. Még azon a címen se lehet Machot a filozófiába becsempészni, hogy ha ő maga nem volt filozófus, netán termékenyítő hatással volt a filozófiára, amire volt már eset nem is egy. Ezt a hatást kellene tehát min-

denekelőtt megmutatni — ha volna rá mód. De hát amikor ennek minden ellene mond, s amikor maga Mach is számtalanszor hangoztatja, hogy ő nem filozófus, miért nem hagyják meg annak, ami, s ami lenni akar?

Annál különösebb ez, mikor a fordító maga is nyilván megmondja előszavában, mindjárt az első sorban: »Mach-féle filozófia tulajdonképpen nem létezik... Ernst Mach nem akar filozófus lenni... Benne van a XIX. század természettudományának a filozófiától való irtózata... Ő természettudós s az is akar maradni...« Ezek után már csak arról lehetne vitázni, hogy a »természettudományi világnézet fontossága és jogosultsága«, mire a fordító hivatkozik, még mindig jogosít-e arra, ami itt szándékoltatik, hogy t. i. vele a »gondolkodást a dogmatizmus békítőit« megszabadítsák — vagy pedig fordítva és ellenkezőleg, a filozófiára háramlott a súlyos föladat, hogy a »természettudományi világnézetet« a »dogmatizmus békítőit« megszabadítsa. Aki azonban ismeri a »természettudományi világnézet« mai helyzetét (nem természettudományról van itt szó, hanem világnézetéről), az jól tudja, hogy e kérdés már eldőlt s hogy az ú. n. »természettudományi világnézet« dogmatizmusán ma már semmi sem segíthet, még a filozófia sem. Mert amint kiszabadítja a »dogmatizmus békítőiből«, a »természettudományi világnézet« maga is nyomban megszűnik.

A filozófiának ma már nincsenek dogmatikus békői. Vannak ugyan békői, de azok nem a dogmatizmuséi, hanem olyanok, amilyeneket mindig fog hordozni, amíg filozófia lesz a világon. Lazítani, tágitani őket, tudni, ismerni őket, s bennük szabadabban mozogni, a magára eszmélt filozófiai spekuláció hivatása. Ebben az örökös szabadságharcában pedig a Mach-féle elmélet nem nyújthat neki semmiféle segítséget. Ha a kísérleti lélektan, mely szintén természettudományi diszciplína, a maga területén használt tudja venni a Mach-féle hipotézisnek (az érzetek fölfogója és földolgozójaként tételezett »lélek« maga sem más, mint érzetek kombinációja), ő dolga; a filozófián nem segít, mert nem ez érdekli, nem ez az ő problémája. A filozófia kérdései sokkal, de sokkal előbb és más síkon vetődnek föl (t. i. előbb a sorrendben).

A filozófus számára éppen a dogmatizmusnak mértéktelensége a meglepő, mely a Mach-féle elméletben — nem lappang, hanem kiált. Nem a dogmatizmus a meglepő — ezt megszokta —, hanem ez a vaskossága. Csak a született nemfilozófus tud ilyen szent ártatlansággal, mint önként érthetőkrol, beszélni dolgokról, melyek mindenike egy-egy nagy kérdés: »A tárgy, a test, az anyag semmi más, mint az elemeknek, színeknek, hangoknak stb. összefüggése, nem létezik az ú. n. jegyeken kívül.« (De mi az »tárgy«, »test«, »anyag«, »elemek«, »összefüggés«, »létezik«?) »Nem az »én« az elsődleges jelenség, hanem az elemek (érzetek).« (De mi az: »elsődleges«, mi az: »jelenség«?) A végtelenségig lehetne folytatni. Ahány szó, annyi kérdés. Mert ahány szó, annyi fogalom. S az a kérdés: honnan vesszük a fogalmakat, milyen jogcímen használjuk őket, mi a jelentésük, mi az érvényük?

A Filozófiai Írók Tára nagy érdemeiket szerzett a filozófiai műveltség terjesztése terén. Ha folytatni akarja e fontos hivatását, vissza kell térnie az igazi filozófia kultuszához az ilyen nem is kétes értékű kísérletezések helyett. Hiszen még nem fogytunk ki a java anyagból. Inkább csak néhány itcével merítettünk belőle.

A fordítás lehet hogy hú az eredetihez, de nem hú a magyar nyelv szelleméhez. Mach sokkal jobb író, mint amilyenek itt látszik. *Fülep Lajos.*

BESZÁMOLÓM. Írta *Baththyány Tivadar gróf.* SZERZŐS. 2 köt. Bpest, 1928. »Könyvem nem történelmi könyv, mert csak azt írom meg, ami velem történt, amit én cselekedtem, vagy amiről közvetlen tudomást szereztem. Még így is az adatok nagy tömege gyűlt össze. Hiszem, hogy a hivatott történetíró, aki ennek a gyászos korszaknak történetét megírja, az adatok egyikének vagy másikának hasznát fogja venni.« »Nevemet mocsoktalanul örököltem a tisztes elődök hosszú sorozatától; nekik, az ő emléküknél tartozom azzal, hogy ezt a nevet éppen oly tisztán és mocsoktalanul hagyjam maradvékimra.«

»Mi tőrés-tagadás, nevemet, személynemet az utolsó évtized folyamán példátlanul sok gyalázkodás érte.« Ez a »beszámoló« igazi szülőoka. Éppen

nem akarjuk a »qui s'excuse, s'accuse-t« erre az esetre alkalmazni. Viszont, mint minden igaz historikus, hálásak vagyunk minden új, megbízható és lényeges adatért.

De a beállítás ellen legyen szabad mindjárt az elején kifogást tennem. Az első fejezet külpolitikánkról szól. Abban el van mondva, hogy az egész hivatalos Magyarország a német-olasz-román szövetséghez fűzte a béke és a nagyhatalmi állás fenntartásának biztos reményét. Megvallom magam is, noha párthoz sohasem tartoztam, ebben egyetértettem a nagy többséggel. Ezzel szemben a függetlenségi párt egy árnyalata aggodalommal nézte a német szövetséget. Felfogásuk abban csúcsozott ki, hogy a német szövetséggel az a veszedelem járt, hogy esetleg olyan háborús viszályba keveredünk miatta, melyhez lényegileg semmi közünk. Így majd német-francia háború esetén az óriás orosz birodalommal és annak szatelleseivel leszünk kénytelenek az élet-halál harcot megvívni.

Szóról-szóra idéztem. De hát elfelejti a szerző, hogy 1879-ben azért jött létre az osztrák-magyar-német szövetség, hogy a várható és fenyegető orosz támadással szemben megállhassunk. Ne feledjük: Németország 1876-ig »toronymagas« barátságban állott a cárral. A berlini szerződés, melyen Bismarck mint becsületlen alkusz működött, véget vetett a barátságának. De már azelőtt is, mikor a cár felszólította Bismarck herceget, hogy együtt támadják meg a monarchiát, a kancellár erre nem volt kapható.

Mivel pedig a muszkára nézve a török kérdés, szabatosabban szólva, a tengerszorosokon való szabad átkelés állott mindig első sorban, világos, hogy ennek megakadályozása sokkal inkább osztrák-magyar, mint német érdek. A német szövetség azért jött létre, hogy Ausztria-Magyarország megmaradhasson nagyhatalomnak. Viszont a cárnak kilátást kellett nyújtani arra, hogy a »felszabadított Bulgária« az ő befolyása körébe tartozzék, mert mégsem lehetett kívánni, hogy Oroszországnak e nagy és költséges háborúból semmi, még morális haszna se legyen. E felfogás ellen gróf Andrassy Gyula még Bismarckkal szemben is kikelt, noha a német viszont nemcsak Boszniát, hanem még Szerbiát is a mi érdekkörünkbe tartozónak ismerte és ismertette el.

Levonhatjuk a következtetést a tényekből. A mi szövetségünk védelmi volt Oroszország támadásával szemben. Így hát semmi ok nem volt arra, hogy Franciaországgal gyűljön meg a bajunk. Az orosz segítségért fordult hozzánk Franciaország ellen. Mi bizony nem igen kértünk belőle, már csak azért sem, mert örökké valami birtokszerezéssel járt az össze. Mégis befogadta Bismarck csak azért, hogy »ne haradjon a monarchia lábikrájába«, mikor hadban áll Oroszországgal. Mivel pedig Bismarck mindent megtett Oroszország megbékítésére, Németországnak pedig éppen nem volt szándéka Európában hódításokra szert tenni: a béke biztosítottak látszott, amint hogy 1879-től 1914-ig, legalább a nagyhatalmakat illetőleg, háborítatlan maradt.

Azt sem szabad feledni, hogy még 1879-ben Salisbury mint nagy eredményt üdvözölte a német-osztrák-magyar szövetséget. Anglia tényleg benne volt, mert Olaszországgal és a monarchiával együtt kötelezettséget vállalt a Balkánon a status quo fenntartására, másszóval Oroszország kizárására.

Tehát minékünk, de bátran mondhatjuk egész Európának békéjét biztosította az orosz ellen ez a Justhékttól annyira gyűlölt szövetség. Tehát az a furcsa helyzet támadt, hogy ők az óriás Oroszországtól féltükben — Franciaországgal, mely az orosz pénzével tartotta, óhajtottak volna szövetekezni. Ennyire az irredentát mégsem szabad vinni, hogy a haláltól féltükben öngyilkosságot kövessünk el. Mert a némettől elszakadni és a muszka kegyelmére bízni magunkat — öngyilkosság lett volna.

Belügyekben lehetnek ellentétek, akár személyesek, mi, fájdalom, nálunk elég gyakori, akár elviek. De oly helyzetben, minő a miénk, a külügyi politikában is ellenékeskedni — az fegyelmezett nemzetnél nem fordulhat elő. Vagy oda jussunk, hogy az egyik pártot az egyik nagyhatalom tartja pénzzel, a másikat meg más?

Abban, hogy a német flotta, II. Vilmos külön kegyeltje, veszedelmet hozhatott reánk, egyetértünk. De abban, hogy a német minket Románia kedvéért el akarjon veszteni — nem. Nem szölok II. Vilmosnak 1897 őszén nálunk, Budapesten elmondott beszédéről. De Magyarország gyönggítése vagy

éppen megsemmisítése a német érdekek éppen nem felett volna meg. A szerző bevallhatja, hogy a Naumann-féle theoriákat egyikünk se vette komolyan — de a német kormány legkevésbé.

Fegyverkezni pedig kötelességünk volt, nem a német kedvéért, hanem hogy megmaradhassunk. Nem a német állott az orosz útjában, hanem mi. Ezért bűnnek és szörnyű politikai hibának tartottam az obstrukciót, mely fegyverkezésünket megakasztotta. Ebben pedig a gróf úrnak is volt része. Ennek a hibás beállításnak tehát igen káros volt a következése. Most is sínylődünk miatta.

A belügyeket illetőleg Batthyány gróf talán túlságos súlyt vet a választójog kérdésére. Az összeomlás nem azon múlt. Hisz maga mondja (I. kötet 147. lap), hogy a szocialisták és a demokraták nem oly radikális választójoggal is meg voltak elégedve.

Mit bűnül ró fel: az erdélyi határok védelmének elmulasztását, teljesen osztom nézetét. De ha elolvassa Tisza levelezését, látni fogja, minő folytonos és mélyreható surlódások következtek egymás után kormányunk és a főparancsnokán közt. Mert Conrad, a táborkar főnöke, még mikor Oroszországban működött is, félszemével mindig az előtte — igaz ok nélkül — elsősorban álló olasz front felé kacsintott.

A munka címe: »Beszámoló« és a címnek megfelelően mégis az író személye és munkája a lényeg. Kétségtelen tisztafejű, nagy szervezőtehetséggel és népjóléti kérdésekben sok jóakarattal dicsekedhető férfiú. Mint belügyminiszter is megállja a helyét. Csak Károlyihoz való viszonyát nem értem. Ha az a háború alatt is pacifista hírokat penget és minden szélsőségre hajló, minék csatlakozik hozzá? Megmondja: azért, hogy mérsékelje. Már pedig az ilyen tapasztalt politikusnak tudnia kell, hogy zivatáros időkben mindig a szélső elemek ragadják magukhoz a vezetést. Ilyenkor jobb félreállni. Ezt megtette, de már későn; mégis csak minisztere volt egy ideig a népköztársaságnak.

Veleségen keményebben bántak el, mint másokkal, kik ugyanazt tették. Valami különös élvezete lehetett abban az összeállításban, mely a »Politikai és társadalmi előkelőségek állásfoglalása«

cím alatt a második kötetben nem kevesebb, mint 142 lapot foglal el. A püspöki karon kezdve lajstromában ott szerepel József főherceg, Andrássy Gyula gróf, Apponyi Albert gróf, Bánffy Miklós gróf, P. Bangha Béla S. J., Batthyány Lajos gróf és társai, Bleyer Jakab, kinek német propagandája ellen erősen kikelt, Csáky Imre gróf, Darányi Ignác dr., Friedrich István, Zilahy Kiss Jenő, Hadik János gróf, Haller István, Hazai Samu báró, Huszár Károly, Milotay István, Nagyatádi Szabó Istvánra külön megjegyzést tesz. »Megvallom, sokszor és jóízűt nevettem magamban, amidőn engem, az októbrista kormányzat legmérsékeltebb hathetes miniszterét és velem együtt Lovászy Mártont szidták és szapultak, amidőn lehazaarúloztak bennünket, de ugyanakkor a radikális októbrista Nagyatádi Szabó Istvánt, a keresztény kurzusnak immár vezérférfiát, magasztalták, ünnepelelték. Még mulatságosabb volt, amikor miniszterelnökök és szakminiszterek, a nemzetgyűlés miniszteri székein, ugyancsak vaskos epithetonokat szórta az októbrista kormányférfiak ellen és látnom kellett, hogy a dörgedelmes antioktóbrista miniszter-szónok mellett ott gunnyasztanak a vörös bársonyszékekben Nagyatádi Szabó István és Mayer János volt októbrista miniszter urak.«

»Avagy talán az az októbrista, aki behódolt az új kormányzati politikának — a keresztény kurzusnak — megtisztult bűneitől és hazafivá vedlett át? Erre a kérdésre józan, értelmes választ nem kaptam.«

Hasonló elbírálásban részesült Prohászka Ottokár dr., Sigray Antal gróf, Szerényi József báró, Tomcsányi Vilmos Pál, Turi Béla, Vass József dr., Wolff Károly, de legerősebben Windischgrätz hercegre jár a rúd.

Érdekes azoknak névsora is, kik 1918. november, december hóban voltak tagjai a függetlenségi és 48-as, vagyis az akkori kormánypártnak: Angyán Béla dr., Bogya János dr., Dréhr Imre, Földes Béla, Friedrich István, Borbély-Maczkó Emil, Platthy György, Pröhle Vilmos, Timon Ákos. Még érdekesebb azoknak listája, kik a mai napon radikálissá vedlett radikális pártba léptek be — 1919. január 20-a van: Dréhr Imre, gróf Festetics Sándor, Ripka Ferenc, Raffay Sándor,

a belvárosi radikális Károlyi párt al-
elnöke.

A nagy francia forradalom után egy
könyv jelent meg a girouettekről. Ugy
látszik, a szélkakas nálunk is nemcsak
csikorog, hanem hódít is.

Még csak két megjegyzés. Az első
az, hogy szerény véleményem szerint
a szerző kissé könnyen végez a Habs-
burg-Lotharingiai ház jogaival. Ha
a tudós jogprofesszorok olyan egy-
szerűen oldották meg a kérdést, csak
azt bizonyítja, hogy bizony — girou-
ettek voltak. Annyira, hogy nem egy
köztük a másik szélsőségre esett.

A másik egy személyes értesülésem,
mely azonban érdekelheti Batthyány
grófot. Ő és pártja azért is hajoltak
Károlyihoz, mert azt hitték, hogy ő még
legalkalmasabb aránylag kedvező béke
szerzésére. Megkértem egy francia bará-
tomat, ki azt mondta, hogy akár We-
kerle, akár Tisza nagyobb előzékeny-
ségre számíthat, mondja ezt meg a Ká-
rolyi pártjának. Elment, visszajött, nem
végzett semmit. Ítélete róluk az volt,
«que la patrie se perde, seulement que
nous ayons raison.» (Akár vesszen a
haza, csak nekünk legyen igazunk.)

Nyilvános, kiváló állásban levő fé-
rfiú mindig ki van téve félreértésnek,
gyűlölködésnek, irigységnek. Nálunk
bizony nem egyszer kívántak rino-
cerosbórt. De aki komolyan dolgozott,
jóhiszeműen e szegény hazáért, ne a
kaszinóban keressen elégtételt, hanem
saját keblében.

A két kötetben foglalt adatok pedig
kétségtelenül gazdagítják ismeretün-
ket a korról és embereiről egyaránt.

Marczali Henrik.

HAMUESŐ. *P. Gulácsy Irén* regénye.
8r. 207 l. Budapest. Singer és Wolfner
kiad. Gulácsy Irén írói pályája, mely
a *Fekete vőlegények*ben oly meglepő
emelkedést mutat, részint osztály-
ellentétekből sarjadó s Szabó Dezső
és Móricz Zsigmond erős hatására valló
regényekkel (*Förgeteg, Hamueső*), ré-
szint Tömörkény István modorában
írt népies életképekkel és rajzokkal
indult meg. Ha ezek közül a nagy
regényéhez vivő lépcsőfokot kellene
megjelölni, ezt a *Hamueső*ben talál-
nók meg.

A *Hamueső* talán az első erdélyi re-
gény, mely a kisebbségi magyar sorsot
nagy bátorsággal, a maga megdöbbentő
valóságában rajzolja. Kiizzik belőle a

jelennek minden keserősége és szégyene
s a jövőnek minden gyötrő aggodalma
és vészes ígérete. Cselekvénye egy ro-
mán megszállás alá került magyar falu-
ban, a hajdú-telepes lakosságú Csákán-
faluban történik, melyet a magyar
világban az egymástól ridegen elzár-
kozó alvésre és felvésre különített a
hit kérdése. Az új állapot se békíti
össze őket, de visszavonulnak ottho-
naikba, begombolkoznak s úgy vár-
ják elálltát a sűrű hamuesőnek, mely
a nagy világégés után szakadt az
emberiségre s melyben senki se láthat
tisztán.

A falu nagy válsága voltaképp egy
ember sorsába van összerúgva, egy
embert ráz meg és tör össze: Vihar-
fűvő Bass Menyhértet. Atyját kiközö-
sítette a falu magából, mert kálvinista
létere pápista leányt vett el feleségül.
Ővele sem érintkezik senki, pedig ha-
tártalan nagyravágyás él benne s
vérg sérti, hogy családja elesett a
bírósgáttól, mit nemzedékeken át viselt.
Az új bírói család leányát szereti el,
hogy támogatót szerezzen bennük vagy
megalázza őket. De hasztalan minden erő-
feszítése. Elvakult becsvágya és bosszú-
szomja végül arra viszi, hogy elfogadjá
az új uralomtól a bírósgát. De nem
ér célt, mert megvetéssel fordul el tőle
mindenki, sőt maga is egyre jobban
megundorodik önmagától, amint egyre
jobban belesodródik az új urak förtel-
mes tivornyáiba s lelki rothadása után
megkezdődik a testi is: vérbajt kap
egy bukaresti dámától. Vergődése a
hinárban nagy erővel van éreztetve:
az első becstelen lépés után még azokkal
a lépéseivel is, melyekkel menekülni
szeretne a lápból, egyre mélyebben
süllyed a szennybe, a hinár egyre fojtó-
gatásban gubancolódik köréje; el-
veszti barátait, családját, vagyonát és
becsületét s testben-léleklében össze-
omolva a mestergerendán végzi életét.
Halálában is elfordul tőle mindenki,
csak fia adja meg neki a végső tisztes-
séget. A fiú már az új magyar nemze-
déket képviseli, amely okos szám-
vetéssel meg tud alkudni a változott
viszonyokkal, nem száll szembe konok
makacssággal szülőföldjének új uraival,
de közelebb se lép hozzájuk, csak
annyira, hogy ne űzhessék el földjéről.
Ott született s ott is akar meghalni.

A regény a magyar falunak szomorú-
an megváltozott életéből sok érdekesen
rajzolt figurát mutat be: küzdő, szen-

vedő, dacos, hallgatag vagy a balkáni erkölcsöket gyorsan elsajátító magyarokat és kitűnően vázolt típusokban a föld új urait. Maga a hős erősen emlékeztet Móricz Zsigmond és Szabó Dezső parasztjaira. Rajzával az írónő mindenáron a vad és zabolátlan erő képzetét akarja kelteni: nagyon dühös mozdulatai vannak s mindig vérben forgó szemével és mindig lármás szájjal is ölni szeretne. Nemcsak alakjainak rajzában, hanem kifejezéseiben is érezzük az erőnek itt-ott már modoros keresését. A «frenézis» csak módjával és helyén alkalmazva erő.

A könyv egyébként egyike a legeszméletesebb, mélyen látó könyveknek. Szerzője nem elégszik meg a szépirodalmi feladatának megoldásával, hanem szinte a történetbölcselet elmélyedésével világít rá az erdélyi magyarság sorsára. Ez a világgóság ennek a sorsnak nemcsak aggasztó mozzanataira esik, hanem vigasztaló jelenségeire is. A középosztálynak ott maradt tagjait megőrli a megszállók embertelen nyomása. Hasztalan magol románul a szegény öreg tanítónő Avram Jankuról, «a nagy ideálistáról», betelik rajta, amit az elcsapott öreg jegyző megjósol: «Ez a szekér minket föl nem vesz. Letiporja, aki nem ül benne. Ezt úgy hajtják». Ezeket a szegény embereket halálba kergetik, de a paraszt megveti lábát földjén s megőrzi magában azokat az erőket is, melyekből majd új kultúra sarjadhat. Az erdélyi történetnek nagy igazsága ez, mely a parasztság faji elzárkózottságában a magyar jövőnek nagy erejét és vigasztalását hirdeti. Nem hiszékeny és naív optimizmus ez az írónő részéről. Nem húny szemet a fölött sem, hogy a parasztság is »belevigasztalódik« az új helyzetbe, a falut is megmétélyezi az új uralom a bűn százféle titkával, Bukarest balkáni mulató világának minden szennyével. «Bitanggá fajzik» a falu is, feneketlen szenny, erkölcsi és testi mételey, korrupció, rablás és elviselhetetlen sarcolás szakad a tiszta magyar falura, de mindezen győzedelmeskedni fog az, ami megtartotta viszontagságai közt Erdélyt. A regény egy biztató, szép képpel végződik: a tragikus borulat alatt vergődő falu felé áttündöklök «a hóban szeplőtlené hævazkodott, fagyban keménnyé állott, tavaszváró Erdély».

Kéky Lajos.

LEGENDAE SANCTI REGIS STEPHANI. Szent István király legendái. A legrégebb kézirat alapján az Ernst-kódex hasonmásával közrebocsátotta, fordította és magyarázta *Varjú Elemér*. Budapest, 1928. Singer és Wolfner kiadás. Ennek a munkának a megjelenésében nem kis része van a Könyvbarátok Lapjának. *Varjú Elemér* tanulmányával, amely a legendák kiadásában bővebb formában jelent meg, indult meg a Könyvbarátok Lapja. Ez a munka a Könyvbarátok Lapjának külön büszkesége. Epp ezért nem illik dicsérszünk e hasábkokon. És ezt csupán azért sajnáljuk, hogy nem mondhatjuk el mindazon jelzők kíséretében, amik ide kívánkoznak: ennél áldozatosabb munka hosszú évek óta nem jelent meg. A közrebocsátó, fordító és tanulmányt író *Varjú Elemér*, a felfedező *Ernst Lajos*, a kiadó *Singer-Wolfner*, sőt a nyomda, az *Athenaeum* is, egyforma erővel fogott össze, hogy tudományos színvonalra és külső kiállításra egyaránt napjainknak egyik legkomolyabb és legszebb könyvét adja ki. A tökéletes hasonmásban kiadott szöveg, a teljes tudományos felkészültség, amely elénk hozza eredetiben és fordításban s magyarázza és ismerteti első királyunk legendáinak legrégebb kéziratát, egyformán kell, hogy imponáljon könyvbarátoknak, tudósoknak és nagyközönségnek. *Varjú Elemér* kimutatja tanulmányában, hogy a hosszú időn át egyedül használt, *Hartvik* püspök által szerkesztett *Szent István-legendá* megrendelésre készült *compilatio*, amely műfaj nem volt, íme, egészen ismeretlen már történelemírásunk kezdetén sem. S az ilyen megrendelésre készült munka mindig éppen a nagyokat, szenteket éri elsősorban, hívják azokat *István királynak*, *Rákóczinak* vagy *Kossuthnak*. A legendák szentek, és az *Ernst Lajos* által felfedezett és *Varjú Elemér*től ismertetett e kódex éppen az igazi *Szent István-legendák* hitelét állítja vissza. E legendákból egy új *Szent István* lép elénk. Zord, fenséges uralkodó, aki vidoran virraszt, a szegények fazekaiba titkon alamizsnát töltöget, megbocsát és kegyetlen, tévedéseiben is nagy, aki meghagyja aszkétának nevelt fiának, hogy kövesse elődei példáját, akik pedig pogányok voltak. Ma, amikor legnagyobb szükségünk van az igazat igaznak látni, amikor tévelygünk hitben, tudományban, amikor a szavak ködétől

nem látunk sem előre, sem hátra és csak tétlenül várjuk az új, nagy, modern szent Istvánt: ez a könyv úgy is mint a tudománynak és a könyvkiadásnak nemes hódolata az első nagy magyar szent ember előtt: a legjobbok jött. Kár, hogy a tanulmány nem jelent meg valamely idegen nyelven is. A stílusos pergamenkötés iniciáléja és betűinek rajza is Varjú Elemér munkája.

Sikabonyi Antal.

A BERZSENYI-DINASZTIA. Irta *Ambrus Zoltán*. Budapest, Révai Testvérek, 1928. Vannak írók, akiket sohase lehet elégszer fölfedezni: nemcsak írói jellemük ösztönös tartózkodása s nemcsak írásmódjuknak meg nem alkuvó minősége miatt, hanem mert tehetségük mélyén csupa oly imponderabilitás lelünk, amit érzünk, élvezünk, esetleg úgy-ahogy körülhatunk, de aminek át-tetsző és áthatolhatatlan titkát mindig újra s előlről kell felkutatnunk. Mindez tán senkire se illik jobban, mint a *Midás király* szerzőjére, aki — míg más koszorústól kap belőle — levelet se sokat látott a földiektől földieknek nyújtott borostyánból, holott tán ő példázza nálunk leghívebben az írásnak tudását, tanulmányát és tiszteletét. Ma már senki se kétkedik Ambrus gazdag alkotóerejében, amely a spontánságnak és a fegyelemnek oly ritka s oly választékos harmóniája; mindenki szívesen méltányolja póztalan és pátosztalan humanizmusát, amely nemcsak az irodalom, hanem az ember szeretetét is átkarolja; s mindegyre többen magasztalják bámulatos műveltségét, amely szinte kizárólag a franciákból táplálkozik, de nem divatból és nem egyoldalúságból, hanem mert, mint hasonló ízlésű és neveltségű kortársai, a francia irodalom legfelsőbb rétegében látja az európai humanizmus folytatását... Viszont ki merné elemezni Ambrus nyelvét, hangját, stílusát, ezt a bőven patakozó, tiszta és fegyelmezett áradást, amelynek remek tagoltsága már-már érzéki gyönyörűség, s amelyhez képest minden más stílus modorosnak, hangosnak, idesesnek, cifraságosnak, vagy nagyon is zsúfoltnak, vagy nagyon is szegényesnek, vagy nagyon is finomkodónak, vagy nagyon is faragatlannak tetszik? Ma, mikor nem is a legrosszabbak a magyar stílus ideálját a fűszerezett szavak és képek egy-

másrahalmozásában látják, valóságos üdülés az az elegáns egyszerűség, amely Ambrus minden művét s mindenegy sorát átítatja s amelynek révén minden kis »krónikája« igazi írásművé magasodik. Itt kéne tán keresni az ambrusi stílusművészet nyitját: a mondatok léleketének abban a puritán nemességében, amely semmi álságot, semmi kertelést nem ismer s amelynek, olykor, még az elfogultság és a zsem-besség is valami durcás bájt kölcsönöz; abban a kissé kiábrándult s mélyen-érzett úriságban, amely, tán Eötvös és Kemény óta, a művelt magyar író hagyományja; és végül a műgondnak abban az állandó lüktetésében, amely a legkisebb mondatközben s még az írásjelekben is érezhető — s az ambrusi pontosvessző külön tanulmányt érdemelne — s amely az írás művészenél egyet jelent az írás felelősségével... Ugyanezek a vonások Ambrus legújabb könyvében, a párbeszédes tollrajzokból álló *Berzsenyi-dinasztiában* is föllelhetők, amely a békebeli két Berzsenyi-sorozatnak háború utáni folytatása. Valaha ezek a rajzok, a régi *Hét* hasábjain, pillangózó jókedvükkel, eleven aktualitással, fura figuráikkal s — főleg a második sorozatban — vigjátéki magasságú lendületükkel új műfajt és új témakört jelentettek, s akik, mint Herczeg, Molnár és mások, erre a területre is kirándultak, úgyszólván kivétel nélkül nálunk Ambrus csapásán indultak... Berzsenyiék, mint akárhányan, egy kissé megfakultak a háború óta: a báróné rég meghalt, a leányok, úgy-ahogy, férjhezmentek, elhíztak s épp hogy csak meg nem okosodtak, a régi fényes társasélet tétova lézengéssé ritkult, — s az öregúr, akinek sem veje, sem unokái nem szereznek különösebb örömet, kissé mellőzve, tétlenül s még a főrendiházból is kimaradva, csupa olyan másodrendű kortúnettel bibelődik, amik mindennél jobban bizonyítják sajátos elszigeteltségét. Mindez s főképp az a párhuzam, amely a régi s a mai élet közt kínálkozik, bizonyos könnyű árnyékot vet még a legvidámabb lapokra is, amit mintha csak növelne a szereplők torzsága, a hang bohózatossága s a szatíra vehemenciája. Viszont mily pompás életkép a báró házi szerkesztőjének, e sokgyermekes aposztatanak, s titkárszerstfiának, e zsidóból lett katolikusnak párbeszéde, — ez a két furcsa pária

egy harmadik szeszélyeinek szolgálatában, akihez a függésnek, a szokásnak és a ragaszkodásnak oly groteszkül emberi szálai fűzik őket! Mennyi gyilkos csúfolódás Glóriának, az erotikus költőnőnek arcképében, aki oly szendén evezget a botrány és a pornográfia partjai közt, mert hisz «az irodalomban épp az a szép, hogy semmi köze a magánéletünkhöz!» S kicsoda mély idealizmus a két Berzsenyi-unokának, Magdának és Tibornak szerelmében, amely oly friss hévvel tud utat törni, a korai cinizmus és a tilos olvasmányok ellenére! És erről az íróról mondják, hogy már elmúlt hatvanéves?

Gyergyai Albert.

**SZEDERKÉNYI ANNA ÖSSZE-
GYÜJTÖTT MUNKÁI.** Több mint húsz esztendei írói munkásság legkiválóbb termékeit mutatja be ez a hat kötet könyv, amely kilenc regényt és két drámát foglal magában. Megjelenésük idejében sok szó esett ezekről a könyvekről. Egyik-másik akkor, mikor megjelent, meleg fogadtatásra talált. Most, tíz-tizenöt esztendő múltán, sem mondhat egyebet a kritikus, mint azt, amit Szederkényi Anna első bírálói mondtak: hogy aki ezeket a könyveket írta, erős és bátor írói tehetség. Élesszemű, vakmerően őszinte és olykor szinte kíméletlenül nyers. De éppen mert őszinte, mert minden írásán az élmény forrósága érzik s mert minden nehéz asszonyi élet mögött, amelyet megírt, az ő szíve vergődik, megbocsátjuk neki ezt a kíméletlen őszinteséget. Szederkényi Annát elsősorban a nő érdekli. Valamennyi írásának főalakja: a szenvedő nő, úgy ahogy a maga sorsában átélte és ahogyan asszonytársai sorsában látta őt. A régi Szederkényi nem volt optimista író. Azért mondjuk, hogy a régi, mert a mai Szederkényi Anna már az. Aki a Koszorús Judit történetét megírta, az még nem hitt a szerelem mindenhatóságában, sőt nem hitt a szeretet, a gyöngédség, az otthon megváltó, föl-emelő, megtisztító erejében sem. Az *asszony meg a fészek* írója már hisz. Az írónak ebből a legújabb könyvéből szuggesztív erővel sugárzik a legderültebb optimizmus. Aligha tévedünk, ha azt hisszük, hogy Szederkényi Anna ma már nem tudná megírni Koszorús Judit vigasztalanul sivár sorsát. Vagy ha megírná, másképpen

fejezné be. Mindnyájan emlékezünk még Koszorús Juditra, az *Amíg egy asszony eljut odáig* hősére, arra a költői lelkű fiatal leányra, aki rajongó szerelemből meggy feleségül egy költőhöz.

Találónan írta akkoriban valamelyik kritikus, hogy ez a regény a banalitások tragikumuma. Nem történik semmi, csak a hétköznapok szürke pora rászáll a magasbátoró vágyakra, s krajcáros, szegyenletes, megalázó gondok megfojtják két egymáshoz amúgy sem illő ember poétikusan indult szerelmét. Elfáradnak, elfásulnak s végül halálos ellenséggé fordulnak szembe egymással, s nincs más vágyuk, mint az, hogy minél nagyobb fájdalmat okozzanak egymásnak.

A hétköznapok szürkesége, mint vezérmotívum, Szederkényi Annának egy másik regényében is fölzendül. De míg Koszorús Judit történetében mélyen lehangol az az egyhangú szürkeség, amely kegyetlenül ráfekszik a legszebb emberi érzésekre, a legragyogóbb ifjúságra, a legszínesebb álmokra is, addig a másik regényével (*A Maria Annunziata-villában*) éppen azt akarja bizonyítani az író, hogy sem nagyon szenvedni, sem nagyon örülni nem érdemes, mert minden ünnepre hétköznapok következnek: békés, nyugodt, unalmas, áldott hétköznapok. Az egyik regényben fellázít a hétköznapok örök törvénye, a másikkban megnyugtat. A szerelemnek valószínűtlenül szép, mámoros és örült, mindenről megfellelkező vasárnap-estéin rettenetes arra gondolni, hogy holnap hétfő lesz megint. De keserű csalódások átvirrasztott éjszakáin, haldokló kedveseink ágya mellett remegve, jóvátehetetlennek tetsző, végzetes mulasztásokon zokogva: jó arra gondolni, hogy odakint az életben mások eseménytelen hétköznapokat élnek s hogy csak idő kérdése, mikor zökkenünk mi is megint vissza a hétköznapokba.

E mély és egyszerű történetek finom szálai befelé nyúlnak és bent, a lelkek mélyén szövődnek egyéni tragikumává. Telve vannak kitűnő megfigyelésekkel és a nőnek önmagáról elárult valómásaival, amelyeknek bátor, őszinte hangja Kaffka Margitot juttatja eszünkbe. Valóságos tükörképek ezek a regények. A ma asszonyának az élettel és a szerelemmel való minden kapcsolatát eleven színekkel festik

elénk s egyszersmind szinte megdöbentően éles rajzai a magyar kisváros életének.

Mikor Szederkényi Anna a *Lángok — tüzek*-et megírta: meglehetősen új volt még nálunk az a szabadságra vágyó leánytípus, amelyet ő ebben a regényében rajzol. A *Lángok — tüzek* tulajdonképpen irányregény, s a feminizmus és a konzervatív nőesség harcát festi. Főlemelő és megbékítő megoldása a problémának, hogy Judit csalódottan, megtörtén, kiábrándultan mégis csak visszamenekül a régi életébe: a szülői házba, amelyet megtagadott. Most már nem vágyik harcolni. Boldog, hogy meghúzódhatik a tűzhely mellett. Ebben a regényben már *Az asszony meg a fészek* írója, nem is írója: harcosa szólal meg.

Szederkényi Anna valamennyi írásában mély és színes gyermekkori élmények tükröződnek. A »Hót-Tisza« környékének alakjai, ahogyan dajkája mesélt, vagy ahogyan a fonókában hallott mesélni róluk, fel-felbukkannak és kitűnő hátteret, levegőt, milieut adnak. Volt, aki Gogol és Gorkij hatását vélte fölfedezni a Kisács Zsuzsi, Vidróczki, Öreg Áron, Krajnyák-féle »árnyalakokon«, ahogyan Szederkényi Anna nevezi őket. Pedig Szederkényi Anna anélkül, hogy népieskedő akarna lenni: mindig tősgyökeres magyar tud maradni. Éppen ez a legnagyobb érdeme.

Ott van például Öreg Áron, aki egy hosszú házasetlen keresztül mindannyiszor rovást vágott a lóca jobb felébe, valahányszor úgy találta, hogy a felesége nem illik öhozzá, s a lóca bal felébe, valahányszor úgy találta, hogy ő az, aki nem illik a feleségéhez. Gyűlt, gyűlt a sok rovás és Öreg Áron soha nem szolt egy szót sem és a felesége csak életük őszén tudta meg, hogy mit jelent az a sok apró vonás a lóca karfáján. Öreg Áron plasztikusan megrajzolt példája az előkelő gondolkozású, befelé élő, kevésbeszédű, némán tűró magyar embernek. A *padlás meg a halál* Kisács Zsuzsijával együtt ők ketten Szederkényi Anna legsikerültebb alakjai közé tartoznak. Kár, hogy az a kötet, amelyben ez a két elbeszélés van, nincs benne a gyűjteményben, amely ízléses köntösben, hófehér famentes papíron, aranyozott ballonkötésben kerül forgalomba.

Ruzitska Mária.

A MAGYAR IRODALMI NÉPIESSÉG FALUDITÓL PETŐFIIG. *Horváth Jánostól.* A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Vállalata. 8-r. 390 l. Budapest, 1927. A magyar népies áramlat történeti jelentőségét igen szépen fejtegeti könyve záró fejezetében Horváth János s fejtegetéseinek eredményét ebbe a mondatba foglalja össze: »Az a nemzeti politikumot, mely mintegy száz éven át, öntudatlanul vagy nyíltan, irányította a magyarság modern átalakulását, a népiesség képezte át ízlési formává a nemzeti irodalom érett korszaka számára.« Ennek a nemzeti élet minden körére kiterjedő eszmeáramlatnak csak az irodalommal kapcsolatos mozgalmait vizsgálja a szerző s ebben a szűkebb körben is csak a magyar műdal fejlődését jelöli meg főtárgyául.

A népiesség irodalmunkra nézve még talán fokozottabb jelentőségű, mint a többiekre, mert, mint a könyv szerzője megállapítja, »alig van a modern európai irodalmakban nemzeti klasszicizmus, mely a naiv népiéből oly sokat s oly mélyről merített volna, mint a miénk.« Ennek ellenére is a magyar irodalmi népiességre vonatkozólag csak többé-kevésbé hézagos részletmunkák állanak rendelkezésünkre, az egységes nagy mozgalom története hiányzik. Ezt a hiányt pótolja s ennek a feladatnak nehezebbik felét oldja meg Horváth Jánosnak terjedelemben is nagyarányú könyve, mely a legrégebb nyomoktól a magyar népiesnek klasszikus költészetté nemesedéséig, Petőfiig terjed. Munkája tehát voltaképp nagy apparátusú kiszélesítése kitűnő Petőfi-könyve azon vizsgálatainak, melyek Petőfi költészetének népies előzményeit állították össze.

Főtémája az, hogy miként érvényesül és fejlődik nálunk az áttekintett évszázad alatt a népiesség a költői gyakorlatban s vezető gondolata a mozgalom kritikai értékelésében, hogy azoknak a költőknek törekvése volt művészi tekintetben legértékesebb, kik a népies formát önmaguk kifejezésére használták fel, nem pedig azoké, kik, mintegy szerepjátszó módon, leszálltak a néphez, hogy annak lelkéből szóaltassanak meg valamit. A tételt nemcsak az eddiginél gazdagabb anyagkészlettel megvilágítja s a népies áramlatnak mint történetileg egységes nagy egésznek belső rendjébe beiktatva oldja meg a

könyv, hanem sok olyan fogalmat és elvet is tisztáz, melyek bizonyos mértékig határozatlanul élnek a közhasználatban s módosítja egyes költők értékelését e folyamatban, Kisfaludy Károly és Czuczor népdalainak fontosságát lejjebb szállítja, viszont Kölcsénynek és Vörösmartynak nagyobb jelentőséget tulajdonít az eddigi értékelésnél.

Horváth János könyve azok közé a valóban tartalmas könyvek közé tartozik, melyek nemcsak témájukat fejtik ki lelkiismeretes alapossággal, hanem rávilágítanak azokra az ösvényekre is, melyek beletorkollanak az író útjába. Biztos kézzel fejtí föl azt az egész téma-komplexumot, melyből a magáét kiválasztotta, de nem vágja el önkényesen összeszövődéseiket, hanem tárgyalása egész folyamán figyelemmel van témájának kapcsolataira. Kiterjeszkedik a népiesség elméletének fejlődésére, verselési technikánkra a népiesség terjeszkedésével fölmerülő jelenségeire, a népköltési termékek gyűjtésének egyre tudatosabbá és eredményesebbé váló munkájára s a népiességnek az irodalommal mesgyés területeken (zene, tánc, stb.) történt térhódítására. Művelt elme, éles szem, biztos ítélet, elmélyedő alaposság s mélyrelátó intuíció a vezetői vizsgálódásában, mely minden pedanteria nélkül a legszigorúbb módszerességgel halad eredményei felé. Sőt magával viszi olvasóit is, mert a könyv abban is utal szerzőjében a kitünő tanárra, hogy olvasóját megtanítja — olvasni. Nem elégszik meg eredményeinek közlésével, hanem belevon munkájába, vele együtt kell olvasnunk az elemzett költői alkotásokat s eredményei szinte közös munkánk eredményei gyanánt világosodnak meg előttünk. Biz ez nem a kényelmesebbik út; sokszor fogós munka, de tagadhatatlanul gyönyörködtető és eszméltető. S hozzá még kitünően össze tudja egyeztetni a szerző a részletekbe lelkiismeretes és türelmes filológiai munkával való elmélyedést szempontjának az egész könyvet egységbe fogó szigorú következetességével s nagyarányúságával.

Amily kiváló a szerző módszere, éppoly szabatos, a lényegét biztosan kiemelő s megvilágító előadása is. Horváth János könyve bizonyoság legnemzetibb tudományunknak magas színvonalával melletti. *Kéky Lajos.*

EMILE HENRIOT: *Aricie Brun.* Paris, 1927, Librairie Plon. Nem ismeretlen név, bizonyos, sem a francia irodalom magyarországi kedvelői, sem pedig e folyóirat állandó olvasói előtt, s talán emlékeznek is még egy-két elmfuttatására a könyvkedvelésről, amelynek otthon, Párisban, egyik legszakavatottabb szószólója. Talán épp a bibliofília, a könyv magasabbrendű szeretete fogja egybe Henriot egész változatos és vonzó tevékenységét. Ez a jeles literátor ugyanis azt az írófajta képviseli, amely a könyvben találja az élet legszebb értékét s ez elvet nemcsak a külső könyvkultúra hirdetésével példázza, hanem, mindenekelőtt, azzal a hol csak kíváncsi, hol majdnem áhítatos irodalomtisztelettel, amely az állandó olvasást, a nagy írók nagy műveinek s akár apró bogarainak kultuszát («Stendhaliana»), s az elfeledt, a félreismert, a másodrangú műveknek — a «hátulsó polc könyveinek» («Les Livres du Second Rayon») — gyöngéd leporolgatását csakis olyankor hagyja abba, mikor, a nagy példák nyomán s az Írás meghatott gyönyörűségével, önálló alkotásokba mélyedhet. Az ily írók minden irodalomnak szerény, de jelentékeny díszei: bennük érik tudatossá egész népük szellemisége, ők mutatnak a ma és a tegnap legelevenebb kapcsaira, s ők formálják, olykor csak kis szigetként, azt a bizonyos atmoszférát, amely nélkül sem nagy írók, sem nagy művek nem élhetnek. Henriot minden kis tanulmányát, — amelyek előbb s legnagyobbbrészt a *Temps* irodalmi krónikái gyanánt, majd pedig, két sorozatba gyűjtve, könyvalakban jelentek meg («Livres et portraits») — műveltség, ízlés, fegyelmesség s főképp az az érzékenység jellemzi, amely nélkül a könyvkedvelés pusztá és pedáns erudíció, amely magában legfeljebb csak rokonszenves műkedvelésre képes, de amely, ha van honnan merítnie, Istennek egyik leggazdagabb adománya.

Regényei ugyancsak a nagy mesterek ismeretét, a multban vagy félmultban való önfeledt elmerülést s azoknak a tájaknak és sorsoknak szeretetét tükrözik, amelyeket, ha messziről s ha akár egy percre is, a történet vagy az irodalom fuallata is megérintett. Legnépszerűbb ilyen könyve, amely ezelőtt pár évvel a francia Akadémia regénydíját is elnyerte, *Aricie Brun*, a »polgári erényeknek» s a »haj-

dani erkölcsöknek» elégiája, — mind hangjánál, mind témájánál fogva a magyar olvasót is érdekelné. Ez is, mint a ma divatos »nagy« regények, egy családnak keretén belül több nemzedék életét fűzi egybe, nászokkal és temetésekkel, bukásokkal és felindulésekkel, hol egyéni szeszélytől függ, hol kor és környezetokozta kis drámákkal, amelyeket az író hangulatos tájképekkel s a vidéki figurák egész képtárával övez, — a háttérben Bordeaux-val, a Restaurációtól a világháborúig, s itt-ott, a sorsok, divatok és generációk ritmusában, azzal az alig hallható és állandó kíséző-muzsikával, amely mindennél jobban érezeti az Idő szörnyű és monoton hullámzását s amelynek tiszta megszólaltatása csak vérbeli írónak sikerül. A »hősnő«, a jó Aricie, a »dinasztia« alapítójának, egy parasztból vállalkozóvá vedlett polgárnak unokája, s akinek Racine-ből vett neve az író gyöngéd iróniája tán, — előttünk öszül vésleannya, rövidke menyasszonysága, elszietelt önfeláldozása s örökös hamupipőkesége után, hogy aztán a rokonságban, az öregek ápolásában, a kicsinyek dédelgetésében, a szegények támogatásában s a távoliak számontartásában lelje azt a vígaszt, amelyre, hit, szabadság vagy erő híjján, úgylátszik minden léleknek szüksége van. Az ily sorsok s az ily családi képek, amelyek első pillanatra a fajtának, a közösségnek, a hagyománynak hősköteményei, alapjában vádiratok a szűk Tér, a múlt Idő, a véges földi kötelekek, a hiúságos »győzelmek« s a hiábavaló »áldozatok« ellen, — s Aricie s az Aricie-k életének sivárságát itt-ott, épp a könyv legszebb lapjain, Henriot minden művészeté s emberszeretete sem enyhítheti. *Gyergyai Albert.*

MAGYAR PORSZEMEK *Jankovics Marcelltől.* Pozsony, 1928. Concordia könyvnyomda. — Jankovics Marcell multévben kiadott elbeszélés-kötetével szokatlan nagy sikert aratott. Neve azóta a külföldre is eljutott, mert nagy német lapokban is jelentek meg elbeszéléseinek fordításai. Rövid egymásutánban ez a második elbeszélő kötete Jankovicsnak, mely már címében is kifejezi a könyv tartalmát és lényegét.

A *Magyar porszemek*ben is vezető motívum a mi földünknek rajongó

szeretete, mely egy magyarságtól izzó lélek szűrőjén keresztül művészi formában, az előadás könnyedségével és folyamatosságával ezt a könyvét is kellemes olvasmánnyá teszi. Témaköre elég változatos; szívesen időzik a magyar faluban, melynek ismeri a lelkét, látó szemmel figyeli életének lüktetését és történéseit. Egyes elbeszélései (pl. *Az itélet*) úgy hatnak ránk, mint egy nagyobb epikai műnek művészi gonddal megrajzolt részletei. De akár a magyar földön élnek alakjai, akár a világháború forgatagába kalauzol: felzeng a sorok közül a fáját szerető, balsorsát megkínnyező, örömet megosztó lírikusnak himnusza. És ez a himnusz a magyar faj jövőjét hirdeti. Nincsen olyan elbeszélése, amelyben a magyarnak valamely tulajdonságát, jellemvonását, életrealitását vagy nemzeti multjához tapadó hagyományát ne hirdetné. Több novellájában külföldi témákhoz nyúl, s mindegyikben érdekes mesék változatosságával és újszerűségével lép elénk. Legszebb darabjai mindenesetre azok, amelyekben a világháborút átélő magyarságnak elesettségét rajzolja meg. A könyvet verse vezeti be (*Magyar porszemek*), melytől címét is vette és ugyancsak vers fejezi be (*Áldás*). A könyvet a pozsonyi Concordia nyomda méltó köntösben állította elő. *Alapy Gyula.*

LŐRINCZY GYÖRGY ÚJABB MŰVEI. *Szobrok az éjszakában.* 1918—1928. 8r. 175 l. *A boldogság császára.* Fantazmagória. 8r. 183 l. *Gereblyém álól.* 2. kiadás, 8r. 159 l. *A rétek lelke.* 2. kiadás. 8r. 160 l. *Az özevgy falu.* 2. kiadás. 8r. 160 l. Mind az öt kötet Budapest, Singer és Wolfner. — Lőrinczy György a magyar föld s a magyar faj rajongója. Egész írói munkásságát ez a szenvedélyes érzés hatja át. Könnyen hangolódó lélek, munkás mult áll mögötte s ennek az öt évtizedes multnak egész írói és közművelődési tevékenysége hűséges vallástétel magyarsága mellett s egyetlen forró vallomás a magyar géniusz előtt. Akár magyar embereket rajzol, akár magyar tájakon szálldos képzelete, akár a magyar multba bujdosik vissza borongó emlékezése: szívét elönti ez a szenvedélyes szeretet s visszafojthatatlanul árad belőle a fáját eszményítő lelkesedés, a dacos keserűség fájának mos-

toha sorsa miatt s az átkozódó harag fájának ellenségei ellen.

Lelkéhez nagyon jól illik a visszaemlékezésnek az a formája, mely egy-egy hírlapi tárca keretében helyez koszorút egy-egy kiváló embernek, jó magyarnak vagy hű barátának frissen hantolt sírjára. A még sajtó fájdalom indokolja ez emlékezések megindult líraiságát, a kegyelet szárnyat ad az eszményítő képzeteknek. Csupa ilyen tárcákból áll legutóbbi kötete, melynek jellemző címe *Szobrok az éjszakában*. A közelmúlt magyarjait rajzolja bennük, kik a magyar kiválóság szobraiként ragyognak a nagy magyar éjszakában, — »a magyar fajlélek ideális típusait«, kikben »minden magyar és minden szép«. A mélázás alkonyati óráiban idézgeti maga elé múltjának kedves emlékeit, a szemünk láttára elmúló nemzedéknek jellemzetes alakjait.

A könyv tartalma változatos; az író áhítatos csodatálatának tárgyai vagy baráti szívének drága emlékei, országos nagyságok, egy-egy megye kiskirályai s egy-egy szűkebb kör vezérégyéniségei: államférfiak, írók, művészek, derék tanítók, különbségükben is rokonszenvesen eredeti alakok s a nép egyszerű fiai vonulnak el előttünk a megindult emlékezésnek, a kegyeletnek és szeretetnek színeivel festett arcképekben. Egy egész eredeti világ ez s a miennél hasonlíthatatlanul szebb és jobb világ, melynek továtüntet, embereiben való lehanyaglását nem nézhetjük mély megindulás nélkül s fájdalmas igazsággal nehezedik szívünkre a szerző sóhaja: »Mindeneségre volt, ami jó, ami szép, ami kedves«.

A sírba hanyatlott alakok élén e szép kor »Bayard imperatore-ja, Ferenc József halad, utána részletesebben megfestett képekben Andrássy Gyula, Csáky Albin, Tisza István, az írók közül Beöthy Zsolt és Bárony István s mellettük és utánuk még hosszú sor az író gyermek- és ifjúkorából, majd országos nevű kiválóságok, kik az író komáromi és nyitrai életének adtak nemes és mély tartalmat barátságukkal s végül, csak a sorban, de nem az író rokonszenvében utolsókul, egyszerű emberek, kikben a magyar nép eszességét, jóságát és becsületességét magasztalja. E világnak nemcsak alakjait eleveníti meg, hanem patriarchális, szíves társadalmi

életét s vidám és hangos mulatozásait is. Amily szeretettel szól fajtájáról, oly keserűséggel tölti el ennek átkos idegenimádata s oly feneketlen gyűlölettel gondol ennek minden ellenségére. A könyvet olvasva, lelkünk megtelik azzal az érzéssel, amelyre a költő hívja olvasóját: »Ékesen szóló kegyelettel hajtsuk meg a gyászfétyolos magyar lobogót« a könyvben felidézett nemes emlékek előtt.

Lőrinczynek teljesen a magyar földhöz tapadó írói munkásságától egészen elütőnek látszik *A boldogság császára* című regénye, melyet a szerző fantazmagóriának mond. Szinte természetesen érezzük, hogy az írónak fájón érzékeny lelke elzordonult világunkból az álmok és képzelgések világába menekül s bizonyára ilyen elkalandozásnak terméke ez a regény.

Egy Nordery nevű öreg tengerész a Szépség birodalmát alapítja meg egy szigeten, melyet a tengerrel nézve kopár hegyek zárnak el, de belsejében ott ragyog a természetnek minden szépsége s az alkotó emberi szellemnek minden remekműve. Százezer embert gyűjt itt össze »az álmok kalandora«, a világ minden emberfajtájából a legszebbeket. Narkozófáknak nevezi őket a szerző, a Szépség lelki narkózisában álmodozó bölcseneknek, kik csak dalolnak, mosolyognak és szeretnek. Kormányzásukból három »zavaró, bomlasztó elem« ki van zárva: a szerelem, hit és üzlet. Az alapító császárt is ad népének egy derék tengerészkapitány személyében, de ép ezzel hívja ki birodalma végétét, mert a császár egy szép argentinai parasztleány képét hordja szívében s szerelmet ébreszt maga iránt az alapító leányában. A szerelem után a hit és az üzlet is betör a birodalomba s ezzel ennek züllése megindul. Az alapító elveszti hatalmát a természetnek leigázott erői fölött s ezek megölik. Az alattvalók pártokra szakadnak s összerombolják vagy elrabolják Szépsországnak minden kincsét. A császár elmenekül s a szerelemben keresi és találja fel boldogságát.

Az író a tőle elképzelt világot úgy emlegeti, hogy »az emberi fantázia nagyszerűen megvalósult műve... a realizált, a megvalósított Utópia«. Egy modern paradicsom ez, melyben »kifogyhatatlan a dal, az álom, a virág és korlátatlan a szerelem« s melyben

a legszélesebb körű alkalmazáshoz jutnak a technika legmodernebb vívmányai. Az ókori pásztoralkörmények s a technika világát nehéz összeegyeztetni. Kissé ködös az egészet sugalló gondolat is: »Az ember fogalmának két véglete van: Nordery és a tömeg. Az egyik mindent hisz, a másik semmit sem. Az álmok királya alkot és föláldozza magát, hogy a többinek legyen mit rabolni és rombolni«. A regény végén egyébként mintha lebontogatná a szerző a fantasztkium leplét s életbölcséleti igazságra akarna világítani: az álomvilág nem nyújthatja sem az igazi szépséget, sem az igazi boldogságot, mert ez csak a cselekvő élet s az önzetlen szerelem jutalma.

Nem ez Lőrinczy György igazi világa. Az ő számára a Szépség birodalma a magyar föld, képzelete ezen van otthon. Munkásságának legjavát azok a kötetek nyújtják, melyek most második kiadásban jelentek meg, tartalmukban jelentékeny változtatásokkal: *Gerelyém alól, A rétek lelke s Az özevegylalu*, melyet Beöthy Zsolt »a világháború magyar falusi elégiájáknak nevezett. Ezekben élesen megfigyelő szemnek s szerető szívnek összhangzatos munkája szólaltatja meg a magyar lélek érzelmeit és hangulatait s festegeti a magyar föld szépségeit.

Kéky Lajos.

A NEMZETI MŰZEUM SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK ILLUMINÁLT KÉZIRATAI. *Hoffmann Edith-től.* Budapest, 1928. A Nemzeti Múzeum Széchényi könyvtárának kiadása. 8° 138 l. és 30 oldal kép. Széles látókörű és finom ízlésű műtörténetírónk, Hoffmann Edith, középkori miniaturfestészetünkkel évek óta foglalkozó tanulmányainak igen értékes és szélesebb körök érdeklődésére is ugyancsak méltó gyümölcse ez a könyv. A Nemzeti Múzeum idevágó anyagának kritikai meghatározása, miniatúrás kódexeinek eredetük szerint való csoportosítása és jellemzése kapcsán eddigszinte páratlan biztonsággal határolja körül a Magyarországon készült miniatúrás emlékeket s az ezekben érvényesülő külföldi hatások és eredeti vonások kiemelésével érdekes képet rajzol középkori miniatúra-festészetünk iskoláiról s főleg a múzeumi anyag kapcsán meghatározható mestereink működéséről. Egyéb gyűjteményeinkben

és külföldön található analógiák belevonásával értékes tanulmányát szinte középkori képfírásunk legérdekesebb fejezetének történetévé kerekíti ki s ennek keretében nem egy téves meghatározást igazít helyre, nem egy mestert jellemez az eddigi kísérleteknél határozottabban. A Gyulafehérvárott őrzött esztergomi missale mesteréről, Istvánfia Henrik csukárdi plébánosról kimutatja, hogy kéziratának csak kezdőbetűit és lapszéli díszítéseit festette. Ezek 1377-ben készültek; a Kálváriát ábrázoló híres kánon-kép viszont száz évvel későbbi időből való. Nyilván osztrák műtörténetírók pazarul illusztrált s nagyszámmal megjelent tanulmányainak hatása alatt Márton mestert, Zsigmond királyunk miniatúrát Hevesyvel ellentétben osztráknak tartja s Ausztria hatásának kellenél nagyobb jelentőséget tulajdonít XV. századbéli művészetünkben. A könyv legragyogóbb részlete Mátyás király budai miniatúr műhelyének s az ebben kialakult magyar miniatúr-iskolának a méltatása, amelynek egyik kiváló képviselője János madoccai apát volt. Balogh Jolán ugyan újabban kétséget kizáró módon megállapította, hogy János apát milánói görögnyelvű dominikánus volt, ez azonban Hoffmann Edithnek a magyar művészettörténelem szempontjából érdekes megállapításait még értékesebbé teszi. Nyilvánvaló ugyanis ezekből, hogy bár János apát, a milánói miniatúra-festészet kiváló képviselője mint kész mester került hozzánk, számolnia kellett a budai udvar ízlésével s úgy látszik a budai képfírók hatása alól sem vonhatta ki magát.

Divald Kornél.

MI A BÖLCSELET? A gondolkodás történetének kézikönyve. Irtá *Takács Menyhért.* L. Voggenreiter Verlag, Berlin, 1927. — Ha igaz, hogy in magnis et voluisse sat est, nyilván csak ott igaz, ahol nemcsak a tárgy nagy, melyre a vállalkozás irányul, hanem nagy maga az akarat is. Nos, e könyv tárgya — a filozófia története a görög gondolkodás kezdeteitől napjainkig — nagy, szörnyen nagy; mellette az akarat oly kicsiny, hogy már alig nevezhető akaratnak. Mert mindennek van valamely alsó határa: az akaratnak is, mely valahol megszűnik akarat lenni; a lehetőségnek is, mely valahol megszűnik lehetőség lenni. A filozófia történetét 130

oldalon megírni akarni, ez már nem akarát; és ez már nem lehetőség. Ez már olyan lehetetlenség, amilyenre semilyen akarát se vállalkozhat. Ez már alatta van a megvalósítás lehetőségének. Ez nem a lehetőség határán fölül járó, nagyságában imponáló akarát; ez a lehetőség határán alul maradó, a lehetőséget meg se próbáló jámbor szándék. A filozófia története csak úgy férhet el 130 oldalon, hogy megszűnik a filozófia története lenni. Illetőleg, helyesebben, hogy el se kezd az lenni. Hogy el se akar kezdeni az lenni. Amint el akarna kezdeni, nagyobb betevő falat papirosért kiáltana. Ami itt lenni akar, az más. Apológia. Az egyházi filozófia mellett, a nem-egyházi filozófia ellen. De még ennek is túlkéves. Kevesebb az elégnél. És túlyenge. Gyengébb az alignál. Amit támad, annak nem tud ártani; amit véd, annak nem tud használni. Mind a kettőhöz nagyobb tudás, erő és akarát, azonkívül több oldal szükséges.

Fülep Lajos.

IFJÚSÁGI IRODALOM. Thomas Mann írja valahol, a *Buddenbrooksban*: «Itt-ott odamentek a kis Hannohoz, megveregették a hátát és azzal az írónikusan túlzott bámulattal nézték végig az ajándékait, amelyekkel a felnőttek szokták megcsodálni a gyermek kincseit. Csak Christian bácsiban nem volt egy szikra sem ebből a felnőttgögből. Ő semmivel sem örült kevésbé a babaszínháznak, mint Hanno.»

Ez a szó: «felnőtt-góg», sokszor az eszembe jut. «Erwachsenenhochmut», mondja Thomas Mann. Megvan bennünk, nemcsak a gyermekekkel szemben, hanem egymással szemben is, ha valamit jobban tudunk (vagy legalább is úgy képzeljük, hogy jobban tudjuk), mint a másik. Nem tudunk úgy leereszkedni azokhoz, akiket egy vagy más dologban magunkhoz mérten gyermeknek gondolunk, nem tudunk leereszkedni hozzájuk a nélkül, hogy ők észre ne vennék, hogy mi leereszkedtünk és hogy ez a leereszkedés nekünk nehezünkre esett. Hány ilyen kis Hanno lehet körülöttünk, akinek fáj a mi felnőtt-gögből.

Ez az «Erwachsenenhochmut» jut eszembe, valahányszor rosszul megírt ifjúsági könyvet, száraz tankönyvet, szeretet és fantázia nélkül megszerkesztett gyermekjátékot látok.

És most is ez az *Erwachsenenhochmut* jut eszembe, mikor a Singer és Wolfner ifjúsági könyveit lapozgatom. De most csak azért, mert ezekben a könyvekben, hála Istennek, semmi nyomát nem találok a felnőtt-gögnek.

Akik ezeket a könyveket írták, rajzolták, festették, díszítették, bekötötték, kiadták: azok leereszkedés nélkül szeretik a gyermeket. Tudásuk, tehetségük, művészetük, szeretetük, fantáziájuk legjavát adták oda, hogy a gyermeknek örömet szerezzenek. Együtt éreznek vele, tisztában vannak azzal, hogy mi érdekli őt, hogy mit szeret, minek örül, mi foglalkoztatja a fantáziáját. S gondosan vigyáznak rá, hogy a fantáziája ne terelődjék helytelen irányba.

A tizenkét könyv közül, ami itt van az íróasztalomon, egyetlenegy sem viszi a gyermeket a mesék hajdani világába. Kivéve talán a *Kicsik képeskönyvét*, meg a *királyfi játéka*it, egyikben sincs szó tündérekről, királyleányokról, kacsalábon forgó várról, tűzokádó sárkányról, vasorrú bábáról. A mai gyermeket nem a tűzokádó sárkány érdekli, hanem a rádió. Nem a táltosparipán lovagoló herceg, hanem Nobile tábornok. Nem a kacsalábon forgó vár, hanem az autó. Nem a libapásztor, hanem a soffőr.

Muki és Bubu: a frakkos elefánt meg a matrózsapkás majom kalandos útja az őserdőből a *garázsig* vezet. A *kincskereső kis ködmön* a való élet röögő útján bukdácsolva viszi kis gazdáját és a kincs, amelyet megtalál, nem drágakő, nem arany, nem földi gazdagság, hanem: a szeretet.

A mesebeli királykisasszonyok helyett pedig, akiket hét derékaljon keresztül nyomott egyetlen szem zöldborsó s akik aranyos trónusuk elérhetetlen magasságában bosszús arccal kergették el a leányzó királyfiak, hercegek, grófok sokaságát: a mesebeli világszép hercegisasszonyok helyett pedig egyszerű Annák, Máriák, Évikék szerepelnek ezekben a könyvekben. Nem királykisasszonyok, hanem az élet névtelen kis közkatonái, akik a két kezük munkájával, becsületes kis szívük törhetetlen hitével méletesen kiküzdik a boldogságot. A régi meséből ez az egy maradt meg: a jó, amely győz és a rossz, amely megbűnhődik.

Külső megjelenés tekintetében *A királyfi játéka* és a *Kicsik képeskönyve*

a legszebb. Mindkettőt ifjabb Gaál Mózes írta. E legnagyobb típusú betűkkel nyomott, száz meg száz rajzzal, színes képpel díszített könyveknek ott a helyük a világirodalom legszebb gyermekkönyvei mellett. Kőszegi Bella, aki a képeket rajzolta és festette: a gyermeklelket teljesen megérintő művész.

A többi tíz könyv a következők: *Benedek Elek: Mária, ifj. Gaál Mózes: Muki és Bubó kalandjai*, Gaál Mózes: *Anna, Móra Ferenc: Csili-Csali Csálavári Csaló és Kincskereső kis kődmön*, Baloghné Hajós Terézia: *Harc az életért*, Rákosi Jenő: *Kis Kelemen története*, Tutsek Anna: *Évike följegyzései*, Tábori Piroska: *Aranyszív*.

E könyveket túlnyomó részben Mühlbeck kedves, ötletes rajzai díszítik. De nem kevesebb dicséretre méltók Pólya Tibor és Andor Lóránd képei is.

Ruzitska Mária.

AZ ŐSEMBER ELŐDEI (Az Ősállatok), *Lambrecht Kálmántól*. Dante kiadás, Budapest, 1927. Lambrecht művében a legerősebb összhangban találjuk meg a népszerűsítő tudományos munka követelményeit. A szerző nemcsak kutató szakember, hanem egyben szépíró is, reális alapokon nyugvó történelmi regényt nyújt: az Élet Történetének nagy regényét. Fejlődés, tökéletesedés, hanyatlás, harc, győzelem és elbukás elevenednek meg előttünk az Ősélet-történet közetekbe vájt vagy tengerből napfényre került lapjain. És Lambrecht játszva tanítja meg a laikust arra, hogyan kell olvasnia ezeket a régi okiratokat. Új, ősi nyelvet tanulunk meg ebben a munkában, az Élet fenséges aranykorából, amikor nem szavakkal írtak, hanem nagyszabású események képszerű rögzítése útján.

Lambrecht munkája merőben új terméke a magyar irodalomnak: az első magyarnyelvű *ősélet-tudományi* (palaeobiológiai) könyv. Az őselet-tudomány a kihalt, illetőleg a leszármazás, az evolúció folyamán más alakot öltött élőlények alaktanával és életével foglalkozik, és minden szervezeti sajátosságnak, minden eseménynek okát kutatja. Megállapítja az átalakulás nagy törvényeit, megmagyarázza az alkalmazkodás mikéntjét, rávilágít a fejlődés meg a pusztulás mozzanataira. És így megismerjük saját, emberi fejlődésünk tényezőit is, és tisztán látjuk

azt a helyet, amelyet a természetben elfoglalunk.

Lambrecht az új palaeontológiai irány szolgálatában áll, a földtörténeti múlt szerves maradványaiban nem pusztán »kövületet« lát és keres, hanem *élőlényeket*, s így lényegileg ugyanazzal a methodikával dolgozik, mint a jelenkor szervezeteivel foglalkozó életbúvár. Alapos irodalmi ismeretei vannak, az olvasó minden tekintetben modern ismereti anyaghoz jut.

A mű elején ismerteti az őselet-tudomány történetét, az ókortól kezdve napjainkig, különös figyelmet szentel a magyar kutatóknak, és rövid néhány oldal keretén belül a palaeontológia fantasztikus, regékkel teleszótt korszakából a helyes megismerés, a gyakorlati (geológiai vonatkozású) alkalmazás, és végül a legmodernebb fiziológiai és egyben oknyomozó korszakba vezet. Majd áttér a szárazföldek kialakulásának történetére, mert a Föld történetének ismerete nélkül nem érthetjük meg a rajta kialakult és annak felépítésétől függő Élet titkait sem. Lambrecht a szárazföldek kialakulására a *Wegener-féle* eltolódási elméletet fogadja el, amely szerint a kontinensek eredetileg összefüggő röögő alkottak, s a földkérget felépítő könnyebb és felszínesen elhelyezkedett közeteknek a mélyebben levő és súlyosabb közetek hátán, a Föld forgásából következő tovacúsúása eredményeként szakadtak szét má alakjukra.

A következő fejezetekben a szerző a főélettájak különböző sajátosságai szerint különböző alkalmazkodásokat ismerteti, vagyis a vízi, a különféle szárazföldi és a légi életmódot élő alakok keletkezésének történetét tárgyalja. Mindenütt a környezetből, illetőleg a környezetnek az élőlényekre mozgás-mechanikai tekintetben gyakorolt hatásából indul ki. Egyben eleven képet rajzol bizonyos ismertebb palaeontológiai lelőhelyek egykori állatéletéről. Lambrecht ilyenkor sem mozdulatlanokká merevedett tárgyaknak veszi a fossziliákat, hanem mozgó, küszködő lényeket vezet az olvasó elé.

Minden modern természetbúvár — általános jelentőségű problémáin kívül — valamelyik kutatási ágban specializálódik. Az anyag óriási terjedelme mellett ez nem is lehet má más másképpen. Lambrecht ebben a minőségében palaeo-ornithológus, mégpedig

egyike a legelsőeknek. És ez meglátszik ezen a művén is. Különösen szépek és értékesek azok a részek, amelyekben a szerző a madártípus származástani kialakulásával, a repülés eredetének kérdésével, az ősvilági madarakkal, a repülőképesség elvesztésével és a történeti időkben kihalt madáralakokkal foglalkozik. Targyszeretete és fölfnyes jártassága e téren jól érvényesül, s a szakember is sokat tanulhat itt tőle.

A könyv egészének kedvező hatását nem érinti egypár tévedése s némely következetlensége sem. Ki kell emel-nem azt is, hogy a munka kiállítására és illusztrációs anyaga egészen elsőrendű és méltán sorakozik az e téren oly magas színvonalat elért angol irodalmi termékek mellé. Előadás-módja mindvégig könnyed, élénk, művészi, valósággal festi az életképeket. Ez megbecsülhetetlenné teszi munká-ját a laikus szemében, de az életbúvár is megtalálja az őt érdeklő adatokat, a legújabb kutatások eredményeit és így el kell viselnie a színes köntöst, amelybe a szerző mondanivalóját öltöz-tette, meg kell bocsátania Lambrecht-nek, hogy — tud írni!

Báró Fejérváry Géza Gyula.

AZ ORSZÁGOS SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉVKÖNYVEI. IV. KÖTET. 1927. Szerkeszti *Petrovics Elek*. Kiadja az Országos Szépművészeti Múzeum. 230 oldal, folio, számos szövegképpel. A közönség általában keveset tud arról a nagy tudományos munkáról, amely a múzeumok falai között folyik. E tudományos munka műhelyébe a nagy múzeumok rendszeresen megjelenő évkönyvein át tekinthetünk be. Az Országos Szépművészeti Múzeum immár negyedik ízben adja közkézre évkönyvét a múzeumhoz méltó szép formába öltöztetett tartalommal. A közel 15 íves kötetben a múzeum minden osztálya szóhoz jut, sőt ezenfelül szót kap a magyar építészet-történeti kutatás egyik mestere is: Divald Kornél. A nagyszabású tanulmányok sorát Hekler Antal nyitja meg *Bellerophon és Pegasos* című értekezésével, melyben a múzeumnak a római Villa Carpagnából származó egyik reliefjét állítja be az antik szobrászat hatalmas keretébe. A muzeális munkamódszerekre, a nemzetközi intellektuális együttműködésre felette jelleg-

zetes a második tanulmány, melyet a múzeum néhány korai olasz képéről írt a hírneves párisi művészettörténet-író: Oswald Sirén. Ezután következnek Divald Kornél dolgozata az eperjesi Szent Miklós templomról. Rendkívül érdekes keretekben bontakozik ki e cikkből egy középkori magyar város életének képe — a reánk maradt levél-tári adatok révén. Igen kevés azoknak a magyar épületeknek a száma, melyeknek építéstörténete oly alapos-sággal volna megírható, mint ezé a templomé. Ugyancsak a magyar középkori műtörténet körébe vág Hoffmann Edit dr. cikke Henrik csukárdi plébános miniatúrról, felderítvén a magyar miniatúrorok történetének nem egy felette érdekes részletét és összefüggését a külfölddel. Hasonló alapvető kutatás Balogh Jolán dr. tanulmánya az olasz földön működő Nanni Ungheroról. A szerző bejelenti, hogy a legközelebbi jövőben több Olaszországban működött magyar művész munkásságáról fog még számot adni; kívánatos volna, hogy később mindaz, amit ezen a téren ma már tudunk, egy összefoglaló kötetben lásson napvilágot. (Schoen Arnold, Horváth Henrik és Kaposy dr. hasonló munkásságára gondolunk.) A sort a grafikai osztály két jellegzetes közleménye zárja be: Hoffmann Edit dr. a budapesti múzeum néhány olasz rajzáról értekezik, Pigler Andor dr. pedig a XVIII. századbeli osztrák piktorok rajzait ismer-teti. Felette érdekesek és fontosak ezek a tanulmányok, mert legfőbb igyekeztük az, hogy rajzainknak összefüggését bizonyos nagy festői alkotásokkal kimutassák, azoknak hovatartozását megvilágítsák, mert ezáltal belső értékük növekszik, másfelől pedig egyes művészek alkotásának útjára vetnek meglepő fényt. A könyvet a múzeum igazgatóságának beszámolója zárja be az 1924—1926. évről. E jelentés felette fontos, mert ebből értesü-lünk, mely értékek azok, amelyekkel a múzeum gyarapodott, mely irány-ban fejlődhetett s melyek a tervei a jövőre nézve, melyek legsürgetőbb szükségletei. Meghatódottsággal olvas-suk, hogy a múzeum barátai miképen ünnepelték Petrovics Elek főigaz-gatóságának tízéves fordulóját: egy Sandro Botticelli körébe tartozó Ke-resztelő Szent Jánost ábrázoló kép megvételével.

Aki a hatalmas kötetet átlapozza, mindenesetre azzal az érzéssel fogja azt lenni, hogy nagyszabású komoly munka folyik a Szépművészeti Múzeum falai között.

Az évkönyv megjelenési formája minden tekintetben megüti a mértéket s bátran versenyre kelhet a külföldi nagy múzeumok hasonló kiadványaival. De az elkövetkezendő évek programjába talán fel kellene venni, a nagy külföldi évkönyvek mintájára, a múzeum főműveinek fokozatos bemutatását az elképzelhető legjobb reprodukciós eljárások segítségével. Ez különösen fontos volna múzeumunknak megismertetésére a külfölddel.

Bierbauer Virgil.

A NEMZETI SZÍNHÁZ MEGNYITÁSÁNAK TÖRTÉNETE. Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye megbízásából írta *Rexa Dezső*. A vármegye kiadása. 4r. 99 l. Bpest, 1927. A Nemzeti Színház megnyitásának kilencvenedik évfordulóját Pest vármegye a magyar színeszt multjában osztályrészül juttat előkelő szerepéhez méltó módon s dicső hagyományai szellemében ünnepelte meg. Levéltárosával, *Rexa Dezső*-vel megíratta *Pest vármegye és a nemzeti jálékszn* címen annak a kapcsolatnak történetét, mely oly áldásos volt a magyar színeszt ügyére s oly fényes emléke művelődésünk történetének.

Ennek a több kötetre tervezett munkának első része gyanánt jelent meg a vármegye áldozatkészségéből *A Nemzeti Színház megnyitásának története*. Egészében a könyv a vármegyei levéltár becses színesztörténeti anyagának publikációja, nem rendszeres feldolgozásban, hanem rövidebb újságcikkek keretébe szöve be, ami több ismétlést vont maga után. Élénk képek vonulnak el előttünk az akkori színházi életről, a színház építésére irányuló tervezetésekről, mozgalmakról és adományokról, Földváry alispán erélyéről és áldozatkészségéről s a színház első nagy művészgárdájának kiválóságairól.

Nagyon sok érdekes és megindító adatot nyújt a könyv arról a hősi küzdelemről, mely közönyön és rosszindulaton diadalmoskodva, végül is megteremtette a Nemzeti Színházat. Értékes a könyv illusztrációs anyaga is, a régi Pestnek s a színháznak számos

kedves képével, kéziratokkal s arcképekkel az első nagy magyar színész-nemzedékről és Vörösmarty únnepi játéka, az *Árpád ébredése* első kiadásának hasonmásával. A könyv szép kiállítása az Egyetemi nyomda ízléses és gondos munkája. *Kéký Lajos.*

FRANZ SCHUBERT. 1828—1928. A Fővárosi Nyilvános Könyvtár únnepi kiadványa. Budapest, 1928. Szinte páratlan az a helyes érzék, amivel a modern élet követelményeit és a modern könyvtár feladatait összeegyezteti a Fővárosi Könyvtár. A Könyvbarátok Lapja 3. számában méltattuk Dürer-kiadványát. Most pedig a nagy zeneköltő halálának századik évfordulója alkalmából igen szép kiállítású füzetben kiadta a Fővárosi Könyvtár Schubert-bibliográfiáját. És ez a kiadvány nem kevesebb dicséretet érdemel, mint a Fővárosi Könyvtár, s mint a Fővárosi Könyvtárnak Enyvvvári Jenő igazgató kiváló vezetése mellett kifejlesztett ezirányú egész munkássága. A bibliográfia két részre oszlik. I. Schubert és a magyarok, II. a külföldi Schubert-irodalom. Az első csoportban külön-külön vannak felsorolva: Schubert magyaros témájú művei, a magyaroknak ajánlott Schubert-művek, magyar költőknek Schubert által megzenésített művei, a magyar Schubert-bibliográfia, és végül Schubert zene-művei, amint magyar hangversenyeken előadták őket, a halálát követő első ötven évben. A második rész külön adja az életrajzokat, méltatásokat, emlékeket, külön Schubert levelezését, külön a zenéjét, és külön felsorolás mutatja be Schubert szerepét a szépirodalomban. Minden tétel mellett ott van a könyvtár jelzete, ami megkönnyíti a bibliográfia használhatóságát. S a magyar szöveget mindenütt kíséri annak német fordítása, ami lehetővé teszi a kiadványnak külföldi elterjedését is. Ez a Schubert-bibliográfia is nemcsak nagy könyvtári, hanem nagy nemzeti munka is. Mindennél jobban mutatja kifelé könyvtárainknak és így egyben kulturális életünknek színvonalát, már csak ama kötelekek révén is, amelyekkel bekapcsolódtunk a külföldi kulturális, ezáltal zenei életbe. Ez a Schubert-bibliográfia is, amelynek megbecsült helye lesz a külföldi únnepi kiadványok sorában, mindennél jobban szól mellénk. *Sikabonyi Antal.*

LEVELEK

PÁRISI LEVÉL. A francia forradalom a *Bibliothèque Nationale*-ban. Ugyanabban a teremben, a Galerie Mazarine-ban, ahol a mult esztendőben XIV. Lajos századának kiállítása kapott helyet, az idén két sor forradalmi zászló rejtj Romanelli klasszikus mennyezetképeit. Az eleven boltozat csupa színnel és borzongással tölti be a galériát, ahol pár napra újraéledt egy egész kor lelkülete, e kor legfőbb hőseinek s szereplőinek emlékeivel. Mindjárt az első üvegszekrényekben ott látjuk a Forradalom előjátékát: Rousseau *Vallomásainak* szabályos vonású kéziratát, aztán a *Contrat Social*-nak (Amsterdam, 1762.) s Diderot és D'Alembert *Encyclopédie*-jének (Páris, 1751—1780, 35 kötet) legelső, ritka kiadásait, a *Figaro házasságának* s a bordeaux-i és párisi parlamentek határozatainak (1787—88.) kézírataival. A Forradalom történetét, vajdó kezdeteitől fogva egészen Bonaparte felléptéig, a könyvek, tervrajzok, oklevelek, metszetek és kéziratok egész garmadája illusztrálja, amelyek közt az utolsó Napoleon brumaire-i határozata (1799). E megszabott kereteken belül a kor minden megnyilvánulását hatalmas emléksanyag magyarázza, legnagyobb részt a könyvtárnak s részben más gyűjteményeknek kincseiből: felvonulnak az emberek, a gyűlések és a katonai események; az emigráció, a polgárháború, a Forradalom vidéki és külföldi következményei; a vallási, a társadalmi, a tudományos és iskolai intézmények; az irodalom, a muzsika, a művészetek és a sajtó; s legvégül a kor erkölcsi.

Valamennyi osztály között talán a sajtó a legérdekesebb. Azt a 605 újságot, amelyeket 1789 és 90 között nyomtak, majdnem teljesen elpusztították, mint értéktelen vagy kellemetlen papírokat; épp ezért a »Nationale« majdnem hiánytalan gyűjteménye páratlan értéket képvisel. Itt látjuk a »Journal de Paris«-t, a »Moniteur Universel«-t, a »Journal des débats et decrets«-t, amely ma is megjelenik »Journal des débats politiques et littéraires« néven; itt van Marat hírhedt »L'Ami du peuple«-je (Anatole France egykori tulajdona) s Desmoulins »Vieux Cordelier«-je, — Prudhomme, Hebert,

Choderlos de Laclos (a »Liaisons Dangereuses« szerzője) s más korbeli hírességek orgánumaival egyetemben. Az illusztrált könyvek közül (amelyeknek E. Dacier külön tanulmányt is szentelt, a »Gaulois artistique« 1928. január 21-i számában) itt találjuk Desmoulinsnek metszetekkel díszített »Révolutions de France et de Brabant«-ját, a forradalmi törvényszékeknek mindennél ritkább »Bulletin«-jét, Prudhomme-nak a »Forradalom bűneiről«, Nougaret-nak a párisi börtönökről szóló s képekkel és metszetekkel díszített műveit, sőt Goethe önéletírásának első, Cotta-nál megjelent kiadását (1822), ahol, Valmy előestéjén, ezt írja a német költő: »E helytől és e naptól fogva új korszak kezdődik a világtörténetben s elmondhatom, hogy: ott voltam«.

Sok mindent kéne említenem e kiállítás ritkaságai közül; hadd nevezsem meg futtában André Chénier verseinek kéziratát; Condorcet s Saint-Just kéziratait, az utóbbit egy newyorki magángyűjteményből; a legelső »Salon libre«-nek 1791-beli katalógusát, a nemzetgyűlés rendeletére a Louvre-ban kiállított műtermékekről; Salamon Gessner műveit francia fordításban és metszetekkel (1786—93); La Fontaine illusztrált kiadásait, a hírneves Didot-nyomdából; s Milton »Elveszett Paradicsom«-ának kétnyelvű s színes metszetekkel ékes kiadását (1792). E kor könyvkötései ritkák, viszont művészi értékük is kevés.

Ami a metszeteket illeti, ezek nagyjában folytatják még a XVIII. század művészetét: Moreau-ban és Debucourt-ban még kevés a forradalmi vonás. David-nak néhány képe és rajza közül hadd említsem meg »Marat meggyilkolását«, amely a bruxelles-i képtár tulajdona, »Marie-Antoinette-ot a vérpadra menet«, amelyet David mint szemtanu rajzolt, s Desmoulins-nek arcképét. A Forradalom igazi művészei, Daumier és Courbet, csak később, az új század derekán munkálkodnak.

(Páris.)

André Fevret.

ASZLOVENSZKÓI MAGYAR KULTÚRÁRÓL. Ravasz László, a nagytudományú és ékestollú református püspök, akit családi hagyományai

és kolozsvári működésének szálai ma is Erdélyhez, annak magyarságához, az erdélyi magyar irodalomhoz és művelődéshez kötnek, a Könyvbarátok Lapja második számában *Irodalmi schisma* címen megjelent tanulmányát ezekkel az aranszavakkal fejezi be: »A magyar nyelv csak egy irodalmat bír el; két irodalom két lelket teremtene. A kétlelkű nemzedékeknek pedig egy lelkük sincs.«

Amit Ravasz László az erdélyi irodalomról mondott, az a szlovenszkői magyar irodalomra és általában az egész magyar kultúrára is vonatkozik. A világháború után bekövetkezett nagy nemzeti katasztrófa új feladatok elé állította az anyaországban és az utódállamokban élő magyarságot egyaránt és mivel nincsen szerencsétlenség, amely valami jót is ne hozna magával, nemzetünk politikai szétDarabolása kulturális téren a megszámlálhatlan hátrány mellett azzal az egy előnnyel is járt, hogy Budapestnek minden tehetséget fölszívó és saját képére formáló büvereje meggyengült, mellette Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Kassa és Szabadka az eddiginél nagyobb szerephez jutott és új, friss színekkel, értékekkel és tehetségekkel gazdagítja a magyar művelődés kincsesházát. Igen nagy baj támadna azonban abból, ha a kulturális határzár, amely az anyaország és az utódállamok magyarságát immár majdnem egy évtized óta elválasztja egymástól, sokáig fennmaradna és a legutóbbi évek folyamán kialakult decentralizáció, amely — ismétlem — sok előnyt is rejt magában, öncéllá, vagy amint Ravasz László magát kifejezi: autarkkiává válnék és az eddiggi egységes magyar lelket két, három, sőt négy lélekké bontaná szét.

Metternich és a Szent Szövetség korára emlékeztető rendszabályokkal akarják az utódállamok kormányai megakadályozni, hogy az elcsatolt magyarság egymással és az anyaországban maradt fajtestvéreivel a szellemi kapcsolatot fenntarthassa. Ma is érvényben vannak azok a nyolc-kilenc évvel ezelőtti kiadott rendeletek, amelyek szerint a Magyarországon 1918 után megjelent könyvek csak igen szigorú előzetes cenzúra után árusíthatók az utódállamok könyvesboltjaiban, sőt még az újságok közül is csak egy-két olyan lapot engednek be, amelynek iránya politikai törekvéseiket nem keresztezi.

Ezektől az intézkedésektől azonban nem féltem a magyar kultúra egységét. A korszellem, amely nemzetközi szervezetet létesített a nemzetek szellemi együttműködésének kimélyítése céljából, nem fogja sokáig túrni ezeket a korlátozásokat és le fogja dönteni a kínai falat, amely a kulturális érintkezést meg akarja akadályozni. A világ közvéleménye előbb-utóbb rá fogja kényszeríteni a prágai, bukaresti és belgrádi kormányokat, hogy, miután kereskedelmi szerződéseket kötöttek Magyarországgal és megnyitották a határokat az ott termelt áruk előtt, most már engedjék be a szellemi termelés produktumait is és ne állítsanak vámsorompókat a kulturális értékek kicserélésére elé.

Végzetes szerencsétlenség volna azonban, ha maga a magyarság tágítaná ki a válaszfalat, amelyet a békeszerződés az új politikai határok megvonása által a nemzet egyes részei közé épített és az új viszonyokba érzelmileg is annyira beleélné magát, hogy megfeledeznek a lelki egység fenntartásáról. A magyar nemzet ősi erényével: a törvénytisztelettel, amelyet mi az új viszonyok között is állandóan hirdetünk és amellet az utódállamokkal szemben is kötelezőnek ismerünk el magunkra nézve, nem áll ugyanis ellentétben az a másik alapelvünk, hogy a magyar kultúra egy és oszthatatlan s azt semmiféle új országhatár és a világ semminő hatalma szét nem szakíthatja. Politikailag földaraboltak és ennek kényszerű következményeit mi le is vonjuk, de azt az egyet nem tilthatja meg nekünk senki, hogy a szellem határok közé nem szorítható birodalmában mi magyarok egynek ne érezzük magunkat más államokban élő magyar testvéreinkkel. Miként a különböző egyházak híveit a közös hit, a közös vallás, úgy kötik össze a különféle nemzetek tagjait a közös nyelv, a közös történelem, a közös hagyomány, a közös töről sardjadt művelődés, egy szóval: a nemzeti kultúrközösség, és ahogy példának okáért a katolikus egyház híveitől senki sem veszi rossz néven, hogy állampolgári kötelességeik teljesítésén kívül egyházuknak és látható fejének is engedelmesskednek, éppen olyan természetes az is, hogy az ugyanahhoz a nemzethez tartozó egyének az állami közösségen túl nemzetüknek is hű fiai

akarnak maradni. A nemzetiségi kérdés megoldása a modern fölfogás szerint csak úgy képzelhető el, ha a nemzetiségi állam a nemzeti érzést az egyén éppen olyan benső ügyének tekinti, mint a vallási meggyőződést, és a lelkiismeret szabadságának nagy elvét a nemzeti érzellemmel szemben is elfogadja és alkalmazza.

A magyarságot csak akkor fenyegetheti az a veszély, hogy lelki és kulturális egysége darabokra törik, ha magunk is úgy akarjuk. Az angol és az amerikai irodalom és kultúra azért vált el egymástól, mert az Óceánon innen és az Óceánon túl élő angolszászok az amerikai szabadságharc után *tudva és akarva* adták föl az addigi nemzeti közösséget. Lengyelország felett ellenben másfél évszázadig három idegen nép uralkodott és a lengyel irodalom és kultúra mégis egységes maradt mindvégig. Mickiewicz és Sienkiewicz művei Galiciában és Posenben éppen úgy közkincesi voltak a lengyel nemzetnek, mint a kongresszusi Lengyelországban. Egy pillanatig sem akarok kételkedni abban, hogy akadna magyar író és magyar tudós, művész, vagy bármiféle magyar kultúrtnyező, aki a nemzet szellemi egységét fel akarná áldozni és a mai decentralizációt autarkiviává, öncéllá akarná tenni.

Más kérdés persze, hogy az egy lélek akarása tettekben is megnyilvánul-e. Ha visszapillantunk az elmúlt évekre, alig néhány oly jelenséget veszünk észre, amely arra vall, hogy a magyarság széttört darabjai kulturális terezenként is együtt akarnak működni. Néhány irodalmi előadás, egy pár hangverseny, egy-két könyv talán az egyedüli aktívum, amit e téren elkönnyvelhetünk. Még odáig sem jutottunk el, hogy az erdélyi magyar írók eljöttek volna hozzánk Szlovénzkóba és a mieink viszonzózták volna látogatásukat. A budapesti irodalom izmosabb tehetségei közül csupán Szabó Dezsőt és Móricz Zsigmondot láttuk itten. Mécs Lászlónak évekkal ezelőtt Budapesten rendezett szerzői estjén kívül csupán Győry Dezsőnek, Sziklay Ferencnek és Darkó Istvánnak csak nemrégiben a Zeneakadémiában lefolyt bemutatkozása és egy ifjúsági csoportnak az a terve, hogy a magyarság egységesen áldozzon Ady Endre emlékének, mutatja, hogy Budapest is kívánja az

utódállamokbeli magyarsággal való együttműködést. Kétségtelen, hogy ennek a szomorú helyzetnek okai nagy részben nem bennünk keresendők, hanem a viszonyokban, amelyek sokszor az irredentizmus vádjába keverik bele a politikával semmi összefüggésben nem álló kulturális, sőt társadalmi érintkezést is, másfelől azonban bizonyos, hogy nekünk is többet lehetett és kellett volna tennünk a háború után oly váratlanul megszakadt szellemi érintkezés újrafölvétele érdekében.

Magyar tudományos intézmények hálózata épül ki Berlintől Rómaiig, Béctől Londonig egész Nyugat-Európában. Minderre föltétlenül szükség van, mert csak ily módon kapcsolódhatik bele a magyar kultúra az európai művelődés áramába, csak így veheti át az emberi szellem fejlődésének legújabb eredményeit és mutathatja meg a világnak, hogy a magyarság a legnagyobb megpróbáltatások között is értékes munkát végez a kultúra minden ágában. Ámde ennél ezerszer fontosabb az, hogy az utódállamokban élő magyarság tudja azt, mit alkot az anyaország és hogy viszont a csonkagyarországi magyarság is lássa, hogy a trianoni határokon túl is szervesen tovább fejlődik a magyar kultúra. Minden könyv, minden folyóirat, minden szó, amely ezt a célt szolgálja, érték az egyetemes nemzeti közösség szempontjából. Ennek a munkának a jegyében üdvözöltük mi, utódállamokbeli magyarok is a legnagyobb örömmel a Könyvbarátok Lapja megindulását. Remélni szeretnők, hogy e példát mások is követni fogják és mindazok az intézmények, amelyeknek feladata a magyar kultúra *politikamentes ápolása*, mindent el fognak követni, hogy az új határokon innen és túl élő magyarság között a szellemi kapcsolat minél szorosabb és bensőségebb legyen.

(Prága.)

Flachbarth Ernő.

NYOMDATÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS KOMÁROMBAN. A *Jókai Egyesület* húsvét ünnepén múzeumának és könyvtárának gazdag gyűjteményeiből nyomdatörténeti kiállítást rendezett, amely a város kulturális fejlődésének grafikonját tárta a közönség elé. Komárom a magyar alkotmányos korszak beköszöntéséig egynyomdájú város volt és csak 1867 után működik benne több

könyvnyomda. Első könyvnyomtató műhelyét a debreceni *Töltési* István alapította a XVII. század végén, aki Németalföld nyomdáiban tanulta mesterségét. Töltési kezdte el a Komáromi Kalendárium kiadását, mely egy időben elterjedés és népszerűség tekintetében elhomályosította a Brever Samuel-féle lőcsei kalendáriumot is. Ennek a kalendáriumnak 1700. évtől 1849. évig terjedő időből összegyűjtött ritka évfolyamait láttuk a kiállításon; jó része néhai *Szinnyei* József gyűjteményéből került Komáromba. Az eddig ismert legrégebb naptár 1708. évből való, e sorok írója egyik csonka példányban felfedezte az 1700. évi példányt és ebből kétségtelenné vált, hogy Töltési nyomdája már a XVII. század végén működésben volt. Ez 1730 körül megszűnt s a század közepén a *Schmid*-féle nyomda működik rövid időn keresztül. Az állandó könyvnyomtató tevékenység a XVIII. század végén indul meg, amikor *Péczy* József megteremtí a Komáromi Tudós Társaságot. *Péczy*, aki *Voltaire*-rel levelez és műveit fordítja, ezeket a győri *Streibig*-nyomdában nyomtatja, de 1789-ben a pozsonyi *Weber* Péter Simon alapít fiókot Komáromban, amely hatalmas munkákat nyomtat, köztük *Péczy* tudományos folyóiratát: a *Mindenes Gyűjteményt*. *Weber* nyomdáját *Weinmüller* Bálint veszi át és a család kezén marad 1848-ig, amikor azt a *Siegler* Testvérek vezetik tovább. 1867-ben *Merkel* Alajos kis gyorsajtója nyitja meg a többi nyomdák sorát, utána következnek a *Spitzer* Sándor, *Grósz* Sándor, *Schönwald* Tivadar, *Hacker* Rikárd, *Rónai* Frigyes, *Freisinger* Mór, a *Jókai* könyvnyomda s a *Virradat* nyomda. Az 1790—1890 közt megjelent könyvnyomdai termékek közül a *Jókai* Egyesület kiállította a nevezetesebb hivatalos nyomtatványokat, az első (1848) és az 1861. évi választások plakátjait, felhívásait, a társadalmi és kereskedelmi életnek ma már műveltségtörténeti becsű nyomtatványait (régii hangversenyek, üzleti körlevelek, meghívók stb.), külön csoportba foglalta *Klapkának*, a vár hős védőjének napirancsait, amelyekről egy darab magyar történet tekintett a kiállítás látogatóira. Nagy értéket képviselnek az 1832. évtől kezdve összegyűjtött komáromi színlapok, végül a Komáromban megjelent időszakos és alkalmi la-

poknak, valamint az itt nyomtatott folyóiratoknak egy-egy példányát láttuk, amelyek két hatalmas falat borítottak el. Komáromi fa- és rézmetszetek, ritkaságok és egzotikum (japán, török, délszláv) nyomdatermékek és az amerikai magyar lapoknak egy-egy példánya keltett még a kiállítás nyomtatványai közt nagyobb érdeklődést.

A könyvek közül az 1789—1848-ig felsorakozik a komáromi nyomda minden híresebb terméke, köztük bibliográfiai ritkaságok is. *Péczy* József, *Illei* János, *Döme* Károly, *Baróti* Szabó *Dávid* könyvein kívül gróf *Gvadányi* *József* és a komáromi poetissa: *Fábián* *Juliánna* verses levelezése, az abban a korban nagyobb hírnevű történeti munkák (*Broughton* és *Maizonnet* historiai több kötetes lexikonai) fordításai és más tudományos könyvek látnak napvilágot a komáromi könyvsajtó révén. A forradalom után visszaesett látnak; *Beöthy* *László* »pesti arszlán« hűres *Puncs*-kötetein kívül számbavehetőbb könyv alig jelenik meg. 1880 után azonban ismét sok könyvet termelnek a komáromi nyomdák, ekkor már a helyi sajtó is a felvirágzás útjára lép és azóta a könyvek százaát állítják elő a komáromi nyomdák, amelyeknek néhány szebb termékét szintén láttuk a kiállítás üvegszekrényeiben. 1918 után a komáromi nyomdáiban a szlovenszkói magyar irodalomnak számos terméke jelent meg s a kiállítás ezeket is bemutatta. (Komárom.) *Alapy Gyula*.

ERDÉLYI LEVÉL. Az erdélyi irodalmi érdeklődés most főként a nemrég megindult irodalmi folyóira, az *Erdélyi Helikonra* irányul. Ennek megindulásával az erdélyi irodalmi életnek régi vágya teljesült be.

Közvetlenül az imperium-változás után több próbálkozás történt az erdélyi magyar folyóirat problémájának megoldására. Kolozsvárott indult meg az *Erdélyi Szemle*, amely 1920-ban a *Minerva* r.-t. birtokába ment át és nevet változtatva *Pásztorlúz* címmel él tovább. Ugyancsak Kolozsvárott jelent meg pár éven át a *Napkelet*, amely sok tekintetben szemben állt az akkori *Pásztorlúzzal*. Közvetlenül az imperium-változás utáni években próbálkozott *Marosvásárhelyt* *Osváth* *Kálmán* a *Zord Idővel* és ennek megszűnése után a *Kalauzal*. Váradon két folyóirat jelent meg, előbb szemben állva,

majd később egyéolvadva : a *Magyar Szó* és a *Tavaszi*. Hosszabb-rövidebb ideig megvolt a maga irodalmi folyóirata Aradnak és Temesvárnak is. De ezek a folyóiratok egy vagy más tekintetben mind rabjai voltak a forradalmak utáni szellemi harcoknak, annak a kaotikus lelkiállapotnak, amely a négyéves háborút és a trianoni békét követte. Megosztották az irodalmi termelést is, az olvasó közönséget is. Ennek természetesen a folyóiratok számára szellemi, de főként anyagi csőd lett a következménye. Még a háború előtti magyar kultúr-élet se nagyon bírta el az irodalmi elkülönülést, hogyan bírta volna el az alig két millió erdélyi magyar, amint váratlanul el kellett szakadnia és magára maradt. Ez a magáramaradottság nemcsak lelki volt, hanem anyagi is. Az erdélyi irodalom helyzete az imperium-változás néhány első évében az volt, hogy egy kis réteg, szinte csak maguk az írók, olvasó közönség nélkül formáltak és vitték éveken át égő fákyaként előre. Addig, amíg az erdélyi olvasó is, különös eltolódások, az anyagi létben való mélyrehullások, érdekes utakon való új élet-megalapozások után, valamennyire legalább nyugalmi pontra jutott. Ekkor már írókat talált, valóban az ő íróit, és irodalmi életet, amelyhez csak ő hiányzott. De éppen erre az időpontra állt be a sok szép folyóirat-próbálkozás és kudarccal utána a reakció. A sok irodalmi folyóiratról egyedül a *Pásztorláz* maradt, ez is régi jellegét veszítve, eltolódva zárt irányba és szűkebb szellemi területre, ott lebegve valahol szerkesztési elgondolásában is az irodalmi folyóirat és a családi lap között. Az első évek nekifutó szép lendülete bágyadva ejtette el a gyeplőt.

Az 1926 nyarán Vécsen baráti találkozóra gyűlt írók legfontosabb feladatukként jelölték meg egy reprezentáns erdélyi magyar irodalmi folyóirat megteremtését. Ez a folyóirat hosszas vajadás, szellemi és anyagi lehetőségek találgatása után végre most 1928 májusában megindult az Erdélyi Szépművés Céh kiadásában, Kisbán Miklós és Áprily Lajos szerkesztésében. Ennek a folyóiratnak a bölcsője mellett el kellett csendesedni azoknak az irányok és világnézetek érdekében vívott csatáknak is, amelyek sokáig szétoszták mind az írókat, mind az olvasókat. Talán annak a sokat vitatott, sok szó-

val kerülgetett «erdélyi lélek»-nek ez volt az első megnyilvánulása. Mert azok a kis irodalmi csaták és világnézeti viaskodások nem voltak «erdélyiek». Ezek csupán erdélyi visszhangjai voltak a határon átzengő csatazajnak. Kívülről bepattanó szikrák szították.

Igy az erdélyi irodalom igazában a vécsi találkozóval és az *Erdélyi Helikon* megindulásával lépett önálló tényezőként az egyetemes magyar irodalom életébe. Furcsa volna kimondani is, hogy ez az irodalom nem nemzeti, hogy lelki elvágyakozás a magyar irodalmi hagyományoktól, vagy hogy éppen szakadás és külön világ építése. Csakhogy ennek az irodalomnak nemzeti volta más kísérete ugyanannak a dalnak. A magyarországi magyar talán a könnyeitől, fájdalma szabadon ömlő patakjának partjáról nem látja azt a pódiumot, ahonnan felszáll ma az erdélyi szó. Itt nemzeti érzésén is felül kell kerekednie az írónak, hogy megkomponálja «az ember dallamát». Hiszen mellére ma a felette uralkodó nép friss, mámoros nacionalizmusa hull. Neki olyan törvényeket is kell alkotnia, amelyek a nacionalizmusok felett is törvények. Az erdélyi magyarság kisebbségi sorsban él ma, eltekintve attól, hogy kollektív színeiben is mindig volt megkülönböztető vonása. Hiszen történelmi élete alatt más törvényei, más tradíciói és külön történelmi élményei is voltak. De az ezek nyomán kiáradó szellem az egyetemes magyarság részére kincseket termelt, a magyar lélek arcát szépítette. Akik ma ettől félnek, azokban nem a magyar faj lelke fél. Az erdélyi magyar sokkal nehezebben feledkezhetik meg ma magyarságáról, mint a magyarországi magyar. S ha meg is próbálna feledkezni róla, az élet minden perce figyelmezteti rá.

Az *Erdélyi Helikon* első számának tartalma körülbelül mutatja már a szerkesztő elgondolását. Az erdélyi irodalomról szóló cikkeken, elmefuttatásokon, magyar novellákon, regényen és verseken kívül tanulmányt közöl az orosz misztika és az európai szellem harcáról, Marcel Proust-nak egy novelláját, egy ismertető tanulmányt Hauptmann új eposzáról, állandó beszámolókat kezd a magyarországi magyar irodalom terméséről; s foglalozni fog a román irodalom és az

erdélyi szász irodalom nevezetesebb megnyilvánulásai. Szemszögét tehát nem egy irodalmi irány határozza meg és tereli egy útirányba. Inkább valami szabad körülnézés a célja, világfigyelő tetőn szeretne állni, azonkívül, hogy a különböző egyéniségű erdélyi magyar írók fóruma.

A magyarországi írók ma még nagyjából két táborban élnek, nem is tudva sokszor egymás teljesítményeiről. Az erdélyi irodalom lelki háttere mintegy összekapcsolja a kettőt. Ahogy távolról néz, látja mind a kettőt, hol

örvendő, hol ítélő szemmel. Lehet, hogy ezzel majd két barátot vagy két ellenséget szerez magának. De gőzölni fog, mert az anyagi, külső életében porba hullt erdélyi magyar nép szép lelki fölemelkedése volt.

Remélni kell tehát, hogy az erdélyi irodalmi élet ma előtérben álló eseménye, az *Erdélyi Helikon* megindulása, nem tisztavirág jelensége az egyetemes magyar kultúréletnek, hanem új gazdagító színe, örök életrevalóságának szép bizonyága.

(Kolozsvár.)

Kovács László.

K I S E B B K Ö Z L E M É N Y E K

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR TIZ ÉVI SZERZEMÉNYEI A NEMZETI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSÁN. A sajtó, Rákosi Jenő vezércikkével az élén a legnagyobb elismeréssel fogadta a Nemzeti Múzeumnak nyár elején megnyílt kiállítását. S a tudományos és hivatalos világ, valamint a nagyközönség minden rétege szokatlan, széleskörű érdeklődésével teljes mértékben szentesítette a sajtónak elsőlül jött elismerését. Mindehhez a méltányláshoz társult még a Budapesten tartott nemzetközi kongresszusok alkalmából és egyébként itt járt külföldi szakemberek s egyszerű világszerte érdeklődők elismerése.

Az utóbbi években itthon vagy a külföldön rendezett kiállítások jobbára szépművészeti vagy iparművészeti anyagokkal hatottak. A legnagyobb sikereket azonban rendszerint a nemzetközi kiállítások aratják. Múzeumunknak ez a kiállítása kilenc teremben a történeti osztályok — könyvtár, régészeti-, történeti-, érem-, néprajzi gyűjtemények — utolsó tíz évi gyarapodásának válogatott anyagát mutatja be. És ez a gyarapodás mind a magyar föld, a magyar lélek termése vagy legalább is a magyar földdel és a magyar lélekkel van valaminemű szoros kapcsolatban. S legnagyobb részében a magyar multat tárja elének. Nyilvánvaló tehát az általános siker oka, ennek a kiállításnak vonzóereje: a magyar mult és a mindeneket átjáró nemzeti lélek varázsa, ami ezen a kiállításon szerteáradt annyira, amint ez ed-

dig egyetlenegy kiállításunkon sem történt az utóbbi években. Ez a kettő, a magyar mult és a nemzeti lélek, fogott meg idegent és nem idegent, s tudóst és egyszerű érdeklődőt egyaránt, egyforma erővel.

A magyar multnak és a nemzeti léleknek eddig is, kezdettől legelső otthona volt a Nemzeti Múzeum. Ez a kiállítás azonban ennél a régi hivatásnál is többet mutat fel. Nagyszerűen rávezet arra a mindennél fontosabb kapcsolatra, amelyet a megannyi követelményt támasztó és annyi mindenre figyelmeztető forrongó étellel szemben be kell töltenie legelső sorban is a nemzet Múzeumának, különösen mai elesettségünkben, amikor minden intézménynek minden egyes darabjával nemcsak múzeális célt és nemcsak a multat kell szolgálnia, hanem a nemzeti lélek minden érintést felfogó erősítésével a nemzet jövőjét is. Ennek a célnak a tudata világosan benne van a Múzeumnak utóbbi években történt egész nagyszerű újjászervezésében, és ezt a célt parancsolja nemcsak a megváltozott új idők szelleme, hanem az irányításnak dr. Hóman Bálint főigazgató vezetése mellett történő nem kevésbé nagyszerű állandó előtörése, amelyért minden múzeum-barátnak és minden magyar embernek csak lelkesednie kell. S hogy ezt a célt megérti a nagyközönség is, kitűnik abból a fényes névsorból, amely a kiállítás katalógusának a végén bemutatja az utolsó tíz év adományozóit. Biztató, lelke-

sítő tábor ez a névsor, amely bizonyára az eddigi távollévőkkel is gyarapodni fog később.

Ez az utolsó tíz év a Nemzeti Múzeum történetében talán a legnehezebb időszak volt. Hősi küzdelem kora. A feladatok nagyságánál csak a pénztelenség nagyobb. A felmerülő akadályok súlyánál csak a küzdelem nehezebb. A pénztelenségnek és a nehézségeknek nagyságáról azonban csak mi tudunk igazán a falakon belül. Épp ezért — pro domo bár — talán szabad volt az előrebocsátott szavakban nekünk is, akik részesek vagyunk a kiállítás rendezésében, anélkül hogy a szerénység ellen vétenénk, lelkesednünk, dícsérnünk és meghajoljunk az eredmények előtt, amikor beszámolunk röviden a Széchényi-könyvtárnak, könyvbarátokat különösebben érdeklő, gyarapodásáról.

Amivel a sajtó leginkább foglalkozott, az a dr. Hóman Bálint főigazgató és Varjú Elemér igazgató által megszerzett pozsonyi Fadrusz-szobornak, a világ egyik legszebb szobrának összeromboltan is imponáló töredékei s az elcsatolt területek gyűjteménye, amely dr. Lukinich Imre igazgató érdeme. Ez utóbbi már a könyvtár gyarapodásához tartozik. Ebben a gyűjteményben csupán olyan nyomtatványok, képek, plakátok, kéziratok vannak együtt, amelyek az elcsatolt területekről kerültek a Múzeum könyvtárába. Mind fontos történelmi dokumentum. Okmányok küzdelmekről, szenvedésekről, megaláztatásokról, mind történelem és irodalom, nélkülölök a jövőnek sem történelmét, sem irodalmát megírni nem lehet. S e gyűjtemény egyszerűsége a legszorosabb kapocs, amely a határokon túl élő magyarságot, bár minden politika nélkül, tisztán muzeális és kulturális eszközökkel, hozzánk fűzi. És ez az érzés vezetheti a nagyközönséget is, amikor állandóan gyarapítja e gyűjteményt, amelyet lehetőleg teljessé egyedül mi tehetünk, s erre mi vagyunk hivatottak. S már magában a nagyfokú érdeklődés is a Fadrusz-szobor és e gyűjtemény iránt mutatja az utat, amelyet mindenekelőtt követnünk kell. Összegyűjteni minden emléket az elszakított területekről, amennyiben az összegyűjtésnek különösebb akadályja nincs (az összetört Bem-szoborra például budapesti ócskavaskereskedésben akadt rá

egy műgyűjtő), egészben vagy töredékeiben, s még talán ennél a feladatnál is fontosabb: összegyűjteni az elszakított területekről az ottani magyarság és régi nemzetiségeink mai életének mindennemű történeti és kulturális megnyilvánulását. A mult és a jelen e dokumentumai a Múzeumban a leg-hatalmasabban így munkálják, erősítik, alakítják számunkra a magyar jövőt.

A kiállítás híven számot ad a könyvtárnak, a legelső tudományos kultúr-intézetünknek utolsó évi és az egész utolsó tíz évi munkájáról. S ha e gyűjteménynél tudományos vonatkozásban és anyagi értékben becsebb gyarapodások történtek is, az elszakított területeknek ez az egészen új gyűjteménye, illetőleg a gyűjteménynek e kiállítása méltán rászolgált a nagyközönségnek és a sajtónak a figyelmére, és jogosan kívánja a sajtónak és a nagyközönségnek állandó, fokozott támogatását.

A felrészült, megszerpült, újjáalakított, modern olvasóteremmel, új berendezésekkel ellátott könyvtárnak, minden alig elképzelhető nehézség ellenére, szinte tüneményes gyarapodásáról ad fogalmat a kiállítás többi anyaga. Csupán a felsorolása ennek az anyagnak több mint másfél ívet tesz ki a katalógusban. Válogatott darabok szemléltetik a nagy maecenasok adományait: gróf Apponyi Sándor »Magyar Könyvtárát« és a Todoroszku—Horváth-könyvtárt. Ki van állítva a két modenai Corvin-kódex a XV. századból, mindkettőt az olasz nemzet ajánlódokozta vissza. Kimagaslik az adományozók sorából G. Wells newyorki műgyűjtő két kódexével. Az egyik egy »Magyar Kalendárium« 1470 körül készült, igen szépen illuminál flandriai munka, könyvárusi értéke 1000 font. A másik Michael Ritus, De regibus Franciae, ... Hungariae, 1503-ban hárttyára írt kézirat, értéke 2000 német aranyárka. Itt van a legelső magyar nyelven írt könyv, az úgynevezett Ehrenfeld-kódex, melyet 1925-ben a Nemzetgyűlés vásárolt meg, s helyezte el Jókai-kódex néven a Múzeum könyvtárában. Önyomatványok, 1711 előtti magyar és magyar vonatkozású nyomtatványok. Régi és új magyar mesterrek díszes könyvkötése (egyet a Todoroszku—Horváth-könyvtárból mellékletünkön bemutatunk); külföldi és hazai

kiválóságok, írók és politikusok, régiek és újak, kéziratok; Rákóczi- és Kossuth-emlékek; iratok, képek, plakátok a 48-as szabadságharcból; oklevelek, szebbnél szebb metszetek, zenei emlékek, régi hírlapok: hosszú sora az eddig ismeretlen vagy nyilvánosság elé nem került becsesnél becsesebb emlékeknek, kincseknek, amik most mind, részben ajándékozók jóvoltából, részben mint küzdelmes szerzemények a magyar kultúra öregbítésére szolgálnak.

Ide jöjjenek a kishitűek, hogy lelük megteljen áhitattal. De ide jöjjenek az erősek is, a könyvbarátok is, hogy gyönyörködjenek és hogy gazdagabbak legyenek nagy példáktól. Könyveket, kincseket, nemzeti értékeket gyűjteni kiváltságos öröm, de kell, hogy ezzel a kiváltságos örömmel egy még nagyobb öröm járjon együtt, a kötelességnél az a nemes érzése, hogy minden magányjüteménynek végül is a nemzet egyetemes erejét kell gyarapítania. *Sikabonyi Antal.*

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR utolsó két évéről szóló beszámolómban először az elhunyt könyvtárigazgatóról emlékezünk meg. *Kremmer Dezsőnek* 1926. június 17-én történt halálával nemcsak könyvtárunkat érte nagy veszteség, amelynek fejlesztése körül a legmostohább időkben elévülhetetlen érdemeket szerzett a megboldogult, hanem nagy veszteség érte a hazai könyvkultúrát és könyvtárügyet is, melynek Kremmer Dezső egyik leglelkesebb apostola volt. Önzetlen és lelkes híve volt a magyar bibliofilának. A magyar Bibliofil Társaság két alkalommal is megbízta őt mint igazgatósági tagját, kiállítás rendezésével. E kiállítások nagy sikere, katalógusainak könyvészeti értéke a megboldogult nagy felkészültségét dicséri.

1927 elején került ismét napirendre a Fővárosi Könyvtár elhelyezésének régen vajdúdó ügye. Az új megoldás a Wenckheim-palota megvételével kapcsolatban kínálkozott, amelynek a Fővárosi Könyvtár céljaira történő felhasználása ügyében, a tanács megbízásából, a könyvtár igazgatósága részletes elaborátumot dolgozott ki. Ebben a munkájában a könyvtár vezetője a műszaki közegek egybehangzó véleményezése alapján arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jelen

viszonyok között, a palota kellő átalakítással a Fővárosi Könyvtár céljaira kiválóan alkalmas és a könyvtár jövő fejlődését is biztosítja. Miután a palota átalakítási terve és költségvetése most már jóváhagyást nyert, a tervek megvalósulása a közeljövőben megtörténik.

Ugyancsak a múlt év elején a könyvtár ismét megindította a multban sikeresnek bizonyult *Aktuális kérdések irodalma* c. sorozatát. E sorozat két év alatt nyolc új kiadvánnyal gyarapodott: I. *Rákosi Jenő* az író, II. *Ludwig von Beethoven*, III. *Olasz-magyar kapcsolatok*, az olasz-magyar barátsági szerződés megkötése alkalmából, IV. *Lakbérleti jog*, V. *Valorizáció*, VI. *Albrecht Dürer*, VII. *Sport és testnevelés*, VIII. *Franz Schubert*, amelyekben a könyvtár, az aktuális irodalmi és politikai eseményekre hívta fel az olvasók figyelmét azáltal, hogy a könyvtárnak e kérdésekre vonatkozó anyagát ízléses formában, kellő csoportosításokkal adta az olvasó kezébe. Mind tartalmi, mind pedig a megjelenítés művészi formája szempontjából különösen nagy sikere volt a Dürer- és a Schubert-kiadványnak, amelyekkel a könyvtár külföldön is általános elismerést aratott.

A tervszerűen folyó fiókkönyvtár-hálózat kifejlesztése 1927 elején a Döbrentei-utcai 11. sz. fiók berendezésére és megnyitására vezetett. E fióknak mintegy 6000 kötetnyi a legmodernebb szépirodalmi alkotásokat is magában foglaló anyaga, a Tabán és a Krisztinaváros lakóinak régi óhaját váltotta valóra. Ugyancsak ez évben a köbányai Kolozsvári-úti új fővárosi bérházban a tanács új fiókkönyvtár felállítását határozta el.

Meg kell emlékeznünk a könyvtár két esztendei gyarapodásáról is, amelynek válogatott jegyzéke, a Könyvtári Értesítőben (1926 Új folyam 6. köt. 1—4. sz. és 1927 Új folyam 7. köt. 1—4. sz.) jelent meg. Eszerint 1926-ban a Fővárosi Könyvtár 38.600 kötettel gyarapodott, amelyből a tudományos központra 8612, a fiókkönyvtárakra pedig 29.988 kötet esik; 1927-ben pedig a gyarapodás 32.475 kötet volt, amiből a központi könyvtár 9804, a fiókkönyvtárak pedig 22.671 kötetben részesültek. Feltűnően növekedett a könyvtári kölcsönzések száma is. Míg ugyanis az 1926. év forgalma 667.745 volt, ez a szám 1927-ben 937.261-re emelkedett,

ami az 1925. évi forgalomhoz képest kb. 60%-os emelkedést jelent.

A könyvtár igazgatósága a könyvtár állományának tervszerű fejlesztésénél szigorúan szem előtt tartva a könyvtár eredeti célját és rendeltetését, amely egyetemes kultúrkönyvtár eszméjében kulminál, eltüntetni igyekezett azon hiányokat és egyenetlenségeket, amelyek a multak egyszálú könyvtárpolitikai programja miatt az egyes szakok és problémakörök kiépítése körül mutatkoztak. Különösen nagy súlyt helyeztett az elhanyagolt bibliográfiai és művészettörténeti szak kiépítésére. Fokozott gondot fordított a mult évben is, a városigazgatás irodalmának és a városigazgatási ágak elméleti alapját képező disciplinák irodalmának, t. i. a közgazdaságtani, szociológiai, statisztikai és jogi szakmunkák gyarapítására. A könyvbeszerzésnél élenként igyekezett reagálni az általános érdeklődés homlokterében álló kérdésekre vonatkozó irodalmi termelésre.

A könyvtár különgyűjteményei közül a budapesti gyűjtemény működéséről, kell röviden megemlékeznünk, amelynek feladata a fővárosra vonatkozó irodalom minél teljesebb kiépítése. E gyűjtemény 1926-ban 1257, 1927-ben pedig 1612 munkával gyarapodott, amelyek között kiemeljük a Missale Strigoniense 1491. évi brünni kiadását és a »Capittel der bericht« 1490-ben megjelent ösnyomtatványtörédeket. A XVI. századbéli budai és pesti vonatkozású nyomtatványok anyaga 29 darabbal gyarapodott.

Ugyancsak a budapesti gyűjtemény őrzi és dolgozza fel a Budapestre, valamint az egész Magyarországra vonatkozó történelmi kisnyomtatványok anyagát is. A budapesti kisnyomtatványok száma 2400-ra, míg az általános magyar vonatkozásúak száma a mult évek folyamán 4800-ra emelkedett. Közöttük sok grafikai szempontból is figyelemre méltó nyomat, budapesti cégek, vállalatok képét viselő röplap, a színházi és kulturális élet rég feledésbe ment aprósága szerepel. 1926-ban kezdte meg a gyűjtemény a mintegy 30.000 darabból álló újságszelvénygyűjtemény feldolgozását is, amelyből kb. 10.000 drb állt jelenleg a kutatók rendelkezésére. Ebben a mult évek gyarapodása, gondos kiválasztás után mintegy 1700 darab volt.

Az 1926. esztendő folyamán, látva a főváros multja iránt való érdeklődés feltűnő fokozódását és differenciálódását, megkezdtük a főváros művelődési multjának repertóriumát is. E munkánál egyrészt a főváros monografikus irodalmának pontos kicédulázására törekszünk, másrészt a rendelkezésre álló régi hírlap- és folyóiratirodalomból dolgozzuk fel bibliográfiailag azon adatokat, amelyek a mult megismerésében a kutatók segítségére lehetnek. Ezzel párhuzamosan halad az említett könyv- és folyóiratanyag alapján az illusztrációs anyagnak kicédulázása is. A budapesti gyűjtemény keretében az eddiginél is fokozottabb gondot fordítottunk az önálló budapesti vonatkozású metszetek gyűjtésére.

A budapesti osztály számára kitűzött munkaprogramm és az ennek alapján elért eredmények, a gyűjtemény használhatóságát nagyban emelték, amit a gyűjtemény forgalmi statisztikája bizonyít. Míg ugyanis 1925-ben forgalma 1726 drb. mű volt, addig ez a szám 1926-ban 3354-re, 1927-ben pedig 7297-re emelkedett.

A Fővárosi Könyvtár a közelmultban jól megalapozott munkaprogrammjához híven törekszik továbbra is a fővárosi közélet tudományos és népművelési feladatait munkálni és minden reménye megvan arra, hogy a főváros tanácsa és közönsége nagyfotosságú programját a jövőben is támogatni fogja. *Enyvvári Jenő.*

A KÖLNI SAJTÓKIÁLLÍTÁS. A modern élet pótolhatatlan tényezője a sajtó, csodás fejlődése pedig kulturális életünk egyik legérdekesebb fejezete. A kölni Pressa-kiállítás mai pillanatnyi vetületében óhajtott megrögzíteni ezt a fejlődést, hogy — háttérben a mult perspektívájával — fogalmat adjon a szemlélőnek, az emberi agy energiájának mekkora mennyiségét köti le állandóan az a munka, amelyet egy szóval sajtótevékenység névvel illetünk. Helyesen jegyezte meg valaki, hogy a mai kor újságírója antennája, egyúttal pedig továbbadó állomása az élet ezerféle tüneteit tükröző hullámoknak. Az újságírás a legegységesebb valamennyi emberi tevékenység között, hatalmának egyik főforrása, hogy hatása állandó és folytonos.

Mivel a napi- és a szaksajtó tevékenységével elválaszthatatlanul összeforr a

nyomdai és a papíripar, valamennyi elágazásával egyetemben, meglehetősen nehéz feladat hárult azokra, akiknek meg kellett vonniok a kiállítás anyagának szűkebb határvonalát. És elkerülhetetlen volt, hogy az az anyag, amit itt a német tudományosság, a német alaposág hangyszorgalommal valóban bámulatos gazdagságban felhalmozott, bizonyos szempontból egyetlen volt. A mult emlékeinek feltárásában, különösen német vonatkozásában, minden érdekessége mellett aránytalanul bő volt és túltengő, az élő sajtó mai helyzetének bemutatásában pedig, különösen az angol-szász terület ismeretében, nem kielégítő.

A történelmi rész igen ötletes, szemléletes bemutatásban vonultatta végig a néző előtt a gondolatlejtésztés fejlődésének jelentősebb határállomásait, időrendi egymásutánban. Plasztikusan domborította ki azt a tényit, hogy Gutenberg forradalmi jelentőségű találmánya egymagában még nem lett volna elegendő a sajtó mai, szinte korlátlan lehetőségeinek kifejlesztéséhez. Párhuzamosan a nyomdatechnika fejlődésével, meg kellett találni a lapok folyton fokozódó példányszámát lehetővé tevő nyersanyagot, a rotációs-papírt, a forgalmi technikában létesíteni kellett azokat az eszközöket, amelyek a naponta megjelenő sajtótermékeket a világ minden tájkára gyorsan eljuttatják és ugyancsak tökéletesíteni kellett a hírszerzést oly fokig, hogy a széles világon nap-nap mellett történő események még aznap eljuthassanak a gócpontokba: a hír és szenzáció éhes szerkesztőségeibe. Mindennek tanúságátéle ott sorakozott a termék végénélkül való egymásutánjában szakértők és laikusok gyönyörűségére, önkénytelenül is fölébrestve a gondolatot, minő kár, hogy ennyi rendszeres és tudományos munka röpke célokat részre bomolva aprózódott szét, holott alkalmas formában való állandósítása külön sajtómúzeumnak lett volna kész gazdag anyagául.

A magyar csoport összeállításánál különleges meggondolások kellett hogy vezessék a kiállítást szervező bizottságot. A tökéletes sajtó ma elsősorban technikai probléma és Magyarország e téren, a magyar szellemi élet fejlettsége ellenére is, nem vetekedhetik sem a német, sem az angol-szász sajtóval.

Angliában és Amerikában, a milliós példányszámban megjelenő lapok hazájában, egészen más arányokban kapcsolódik be a tőke a sajtóiparba és ennek a tőkének a munka produktivitása is arányosan intenzívebb, változatosabb és külső megjelenésében tökéletesebb. Az aránylag kis példányszám nehezíti meg Magyarországon a géptechnika újabb alkotásainak, az egy-és többszínű mélynyomású gépeknek, valamint offset-gépeknek szélesebbkörű elterjedését — ezek csak százszáz példányszámoknál válnak igazán rentabilisokká — és az aránylag kis példányszámmal dolgozó magyar sajtó nem képes szolgáltatába állítani a hírszerzésnek azt a tökéletes apparátusát, amelyet ma a nagyobb világlapok szerkesztőségei igénybe vesznek.

Éppen ezért, a magyar csoportnál a rendezőbizottság tudatosan nem szorított szorosan a napisajtó anyagára, hanem kiterjesztette érdeklődését a szakfolyóiratok bő ismertetésén kívül a könyvnyomdai iparra is, igazolásául annak, hogy Magyarország már a kezdetől fogva a legintenzívebben bekapcsolódott a nyugateurópai eszmeáramlatokba és a magyar agy, a magyar munka a kultúra bárminő terén mindenkor a nyugateurópai államokéval egyenlőt produkált. Vagy nem tölthet-e el bennünket méltán büszkeséggel, hogy amikor a Pressa-kiállításon ott szerepelt Gutenbergnek 1450—55-ből való híres negyvenkét soros bibliája, Magyarország, egy budai officinában, alig néhány évre rá és több nyugateurópai államot megelőzően 1473-ban már olyan nyomtatott könyvet produkált, amely nemcsak technikai kivitelezésében, de a térkihasználás művészi arányosságával és tipográfiájának izlélésességével korának legjobb művei közé számítható? Több évtizedes szünet után a reformáció, majd az ellenreformáció szellemi csatározásában vált nálunk a küzdelem legfőbb fegyverévé a sajtó.

Brassótól és Szegentől kezdve (1534, 1529) Nagyszombatig (1577) sorra gyulladnak ki a magyar kultúrának fényforrásai, alakulnak nyomdák és lesznek letéteményesivé a török hódoltság nehéz esztendeiben, valamint történelmi megpróbáltatásaink további sorában a magyar gondolatnak, a magyar tudományosságnak és a magyar műveltségnek.

AD GALATHAS

AVCI ADMO
dum dies sunt qd eptam pa
ali ad philemonem interp
tatur & ad galathas trasen
deram multus rectorum in
med'o p'termissis & ecce subi
to li tere mibi de urbe alla
te sunt nūciantes & albunam
uenembilero animum p'sentie
domini reddunt & sanc
tam Marcellam matris contubernio destitutam ma
gis nūc uestrum o paula & iustochium flagitare
solacium: & quia hęc intentio fieri non potest propt
grandia maris in medio spacia atq; terrarum repen
ta uulnus impressum saltem scripturarum uellemu
rare medicamine. Scio eadem ardorem cuius scio fidem
suo quā flammam semp habeat in pectore supare sexum
obliuisci homines & diuinorū uoluminum tympano cō
cepante Rubri hui' scli pelagus transfricare. Cecit eū tome
dem nūq; tam festina me uide ut nō descripturis aliqd in
terrogaret. Neq; more pythagorico qdqd responderā rectū
putabat nec sine ratione p'uidencia apd eam ualebat auc
toritas sed examinauit oīa & sagaci mente uniuersa p'sabat
ut me sentire nō eī discipulā hāre q; iudicā. Itaq; qd & illi
absenti p'grati fore & uobis que in p'sentiarum consue
existimo. Adgrediar opus interpretati ante me lingue nō
stre scriptoribus & agrateis q; ipsis uix paucis ut rei posse
bae dignitas usurpatum non quod ignorem gauim

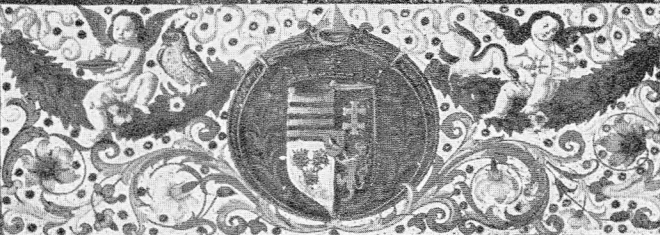
SZENT JEROMOS MAGYARÁZATAI SZENT PÁL LEVELEIHEZ. CORVIN-KÓDEX.
A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK KIÁLLÍTÁSÁBÓL

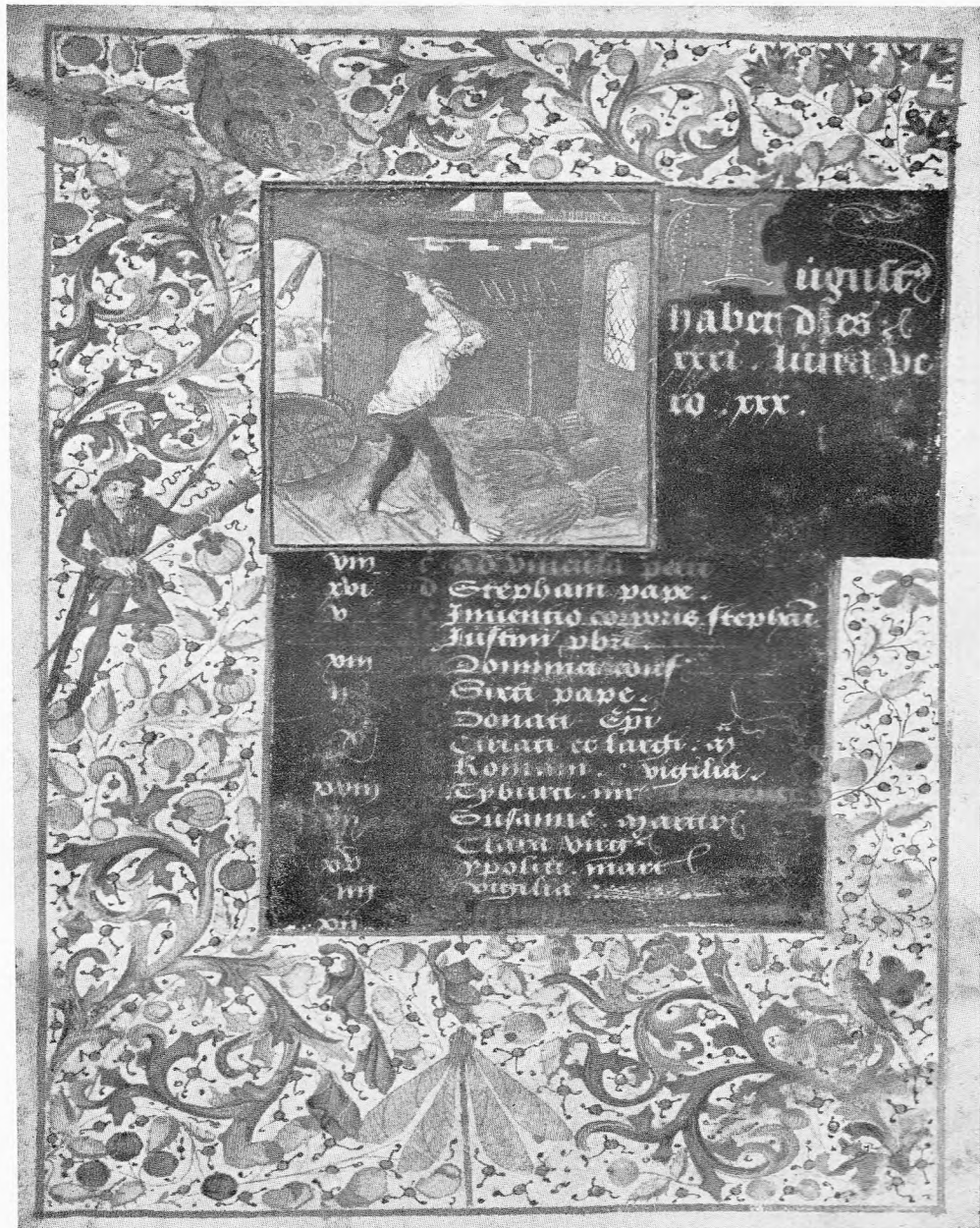
IOANNIS CRYSOSTOMI HOMILIAE
EPISTOLAM PRIMAM AD TIMOTHEUM
VALERIANI INTERPRETE
GRÆCIS

IVS EX APOSTOLI DISCI-
pulis timotheus fuit. attestatur autē
et lucas in actibus apostolorum mirabi-
lis eum fuisse in dolis iuuenem. Cum a
fratribus qui hystris atq; pconij mora
resistit: testimonium perhibebatur pro
bitatis atq; iustitias. Qui una et discipu-
lus fuit et magister cunctis. Atque adlo-
quens prudentia sapientiaq; preclarus: ut cū
audiret paulum absque circūfusione pre-
dicante: comperissetq; ut ille obstitit

petro: eius rei gratia eligeret non modo contrarium nihil predicare: ue-
rum id etiam pati. Circumcidit enim cum inquit in eiusmodi etate atque
ita illi omne protervum ministerium credidit. Sufficere quidem poterat i-
stis huiusmodi miracula: dilectio utrum invidiare eiusmodi fuerit. Quip-
pe et alibi ipsi testimonium perhibet: scribens ac dicens. Experimentum
eius noscitis quoniam tamq; patri filius mecum servavit in euangelio. Co-
rinthiisq; rursum cum scriberet: ait. Missi vobis timotheum: qui est fili-
us meus carissimus et fidelis in domino. Et iterum. Videte ne quis cum
concomipnat. Opus enim domini operatur: sicut et ego. Hebraeis quoq; scri-
bens: ait. Cognoscitis fratrem timotheum dimissum plurimiq; multis ex
locis qui diligenter inquirere: inveniet benivolentia ac dilectionis indicia.
Ea etiam que nunc usque sunt miranda: ipsius confidentiam ac virtutē
ostendere facillime possunt. Verum cum si quis curiose perquirat: quid
sic quirit tunc ac timotheo canam ex omni discipulorum numero scribat: i-
cum et silas et lucas probati quoq; ac mirabili virtute proditi fuerint:
ait namq; ipse cum scriberet: lucas solus est mecum. Sed et clementis unus
ex comitibus eius fuisse eligitur: cum et de ipso scribat eum clemente et
ceteris conductatoribus meis. Non id quidem abie aut incongrue faciet.

DÍSZNAPTÁR EGYIK LAPJA. (XV. SZ.)

G. WELLS NEWYORKI MŰGYŰJTŐ AJÁNDÉKA.

A NEMZETI MŰZEUUM KÖNYVTÁRÁNAK KIÁLLÍTÁSÁBÓL

KOLOZSVÁRI KÖTÉS A XVII. SZÁZAD VÉGÉRŐL
A TODORESZKU-HORVÁTH-KÖNYVTÁRBAN.
A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK KIÁLLÍTÁSÁBÓL

A sajtó terén, mint a hírterjesztés eszköze terén, időrendben Németország jóval megelőzte Magyarországot, ellenben II. Rákóczi Ferenc mély politikai bölcsességét dicséri, hogy az első latinnyelvű magyar újság a Mercurius Hungaricus, illetve Mercurius Veridicus ex Hungaria, a hírszolgáltatón kívül már országos propagandacélokat is szolgált, amennyiben a Rákóczi által a Felvidék több különböző városában 1705-től 1711-ig megjelentetett sajtótermékek főcélja volt, hogy küzdjön ama rágalmak ellen, amelyek a bécsi udvar terjesztett a magyar politikai mozgalmakról.

Színes képes grafikónok tárták a világ szeme elé azt az irtóhadjáratot, amelyet az utódállamok engesztelhetetlen politikájára indított a magyar szellem minden terméke ellen. Az utódállamok közül különösen Csehország fejt ki utánzásra méltó és bámulatos agilitást a sajtópropaganda terén. Örömmel hallottuk a kiállítás egyik vezető-emberétől, hogy éppen a cseh látogatók szenteltek különösebb figyelmet a magyar csoport anyagának és példakép mutatták a magyar propagandának ötletes elmeségét.

Rendkívül érdekes anyag bujt meg statisztikai adataink száraznak látszó tömkelegében. Ezek az adatok ebben a csoportosításban itt láttak először napvilágot és a Nemzeti Múzeum Széchényi könyvtára, a Fővárosi Könyvtár, valamint a Statisztikai Hivatal kiváló szakértőinek dicséri önzetlen fáradozását. Ezek az ugyancsak grafikailag illusztrált adatok mindenekelőtt Magyarország törhetetlen életerejét igazolják. A sajtó- és nyomdatevékenység minden ágazatában óriási visszaesésre mutatnak rá a trianoni béke következtében beállott lehetetlen helyzet eredményeképp, de a lefelé zuhanó vonal iránya négy-öt évvel ezelőtt megváltozott és ismét felfelé tör, bizonyosságául annak, hogy Magyarországon újból megkezdődött az építőmunka. Ugyancsak ezek a statisztikai adatok vetítik a világ szeme elé azt a nagyszerű eredményt, hogy a könyvtermelés terén, ha az utolsó évben megjelent könyvek számát összevetjük az egyes országok évi költségvetésének összegével, mint gazdagságának kifejezőjével, Csonka-Magyarország az egész világon az első helyen áll, ha meg a produkált könyvek számát a lakosság

számával, valamint a területtel hasonlítjuk össze, ebben a viszonylatban Magyarországot mindössze két állam előzi meg és Magyarország ma több művet ad ki, mint amennyit a békében Nagy-Magyarország piacra vetett.

Az ezekben a szemléltető tényekben rejlő igazság ereje megadja a választ a kiállítás ellen magyar részről elhangzott bírálatok egy részére is. Mutatósabb lehetett volna a magyar csoport, lehetett volna utánozni egyes nemzetek szemfényvesztő beállítását, de az objektív kritika megállapítása szerint a bemutatott anyag mind tartalmában, mind pedig külső megjelenésében szerény, de méltó tükrö volt a nagy multtal bíró magyar nyomda- és sajtóiparnak.

Két megjegyzésünk mégis lenne.

Ha már rászántuk magunkat a kiállításon való részvételre, megfelelő izléses propagandafüzetre is kellett volna megfelelő fedezetet találni. A magyar könyvkiadóknak eleinte megvolt a hajlandóság erre. Miért sikkadt el a terv megvalósítása, nem tudom. A nemzeti csoportok sorában úgyszólván valamennyi állam gondoskodott ily füzetekről. Gondoljuk meg, micsoda propagandaalkalmat mulasztottunk itt el, amikor negyemillió látogatója volt a kiállításnak s amikor e látogatóknak nagyrésze érdeklődéssel gyűjtötte a kiállításon osztogatott nyomtatványokat, hogy ezeket hazavie, otthon részletesebben is tanulmányozásukba mélyedhessen.

Másik megjegyzésünk rendezés-technikai ténnyel vonatkozik. A látogató, akinek először a történelmi csoportot kellett végignéznie, több kilométert kitevő útján kifáradt a gyakran egyhangú és nagy többségében egyenemű anyag szemléletében. Figyelme tehát csak a vastagabb aláhúzással megjelölt, az együttesből előreszókó tárgyakon akadt meg. Ebből a szemszögből a fenti sorokban felsorolt nagy propagandaerő tények jobb kidomborítására lett volna tehát szükség. Kisegítő ötlettel az orosz csoport szolgált valamennyi nemzetnek, mint amely ország politikai tevékenységének fősúlyát a propagandára veti. Az orosz csoport két termet is megtöltött kiállítási anyagában sok volt a szemfényvesztés, látszólagos kultúrájuk mögött Potemkin falak húzódnak meg, mégis ők voltak azok, akik megérezték, hogy a kiállítás mozdulatlan, holt anyagába mozgást kell belevinni. Két hen-

ger között mozgó végtelen szalagra alkalmazták propaganda-plakátjaikat és ezek ellenállhatatlanul magára vonták a belépő kifáradt figyelmét. Az ötlet a maga egyszerűségében igen ügyes, ajánlhatjuk a kiállítást rendezők figyelmébe.

Radisics Elemér.

EGY ISMERETLEN NÉMET ÚJSÁG A XVIII. SZÁZADBÓL. Pester Wochenblatt címen 1785-ben egy hetilap létezett Pesten, egy rövid életű lap, — mely Hoffmann Lipót Alajosnak, a pesti egyetem német nyelvi és irodalom tanárának szerkesztésében, Trattner Mátyas kiadónál jelent meg. A lap közönyvtárainkban nincs meg, egy számát 1785. aug. 25-éről az Országos Levéltár őrzi egy aktacsomag mellékleteként.* Amit a lapról megtudhatunk az egyetlen fennmaradt számból és az akták adataiból tudjuk meg. Ezt a keveset az alábbiakban állíthatjuk össze :

A lap az év elején indult, fennmaradt aug. 25-i száma, a 32. szám, az egész évfolyam 497—512. lapja, ha tehát, mint címe is mondja, hetenként jelent meg, egy-egy számnak 1 ívnyi terjedelműnek kellett lennie. A szám legnagyobb része vegyes híreket tartalmaz, 510—512. lapján van a cikk, melynek fennmaradását köszönheti. Címe: Etwas von Balleten. Bevezető sorai így szólnak: »Hr. Professor Westenrieder zu München hat in seinem Jahrbuch der Menschengeschichte in Baiern über die dortigen Ballete einige Anmerkungen gemacht, die ohne Zweifel auch für manchen andern Ort, vielleicht selbst sogar für Pest und Ofen anwendbar sein dürften. Hier sind seine Worte :...« és következik egy támadó cikk a balett ellen általában, melynek szerzője bizonyítani igyekszik, hogy a balett nem tartozhatik a nemesebb művészetek közé, lelki gyönyörűséget nem okozhat, a közönség szellemi igényeit nem elégítheti ki, jóízű embernek öröme benne nem telhet. Ez a cikk megsértette Schmallögger József pestbudai balettmester érzékenységét, felháborodott panaszt nyújt be a helytartótanácshoz, hogy Hoffmann cikkével nemcsak személyét, hanem egész társulatát, sőt mi több a baletteket kedvelő közönséget is megsértette.

Hoffmann hetilapja úgy látszik gyakrabban közzölt kritikákat, mert Schmallögger panaszában többek közt ezt írja: »Herr Hoffmann der sich ohne Erlaubnis der Censur (so wie es die Generalien erheischen, und meine beygelegte Copie von der schriftlichen in händen habender Original Anzeige des Tittl: Herrn Doctor und Professor Bertholds hinlänglich beweiset) eigenmächtige Freyheit nahm, in seinen herausgegebenen Wochenblättern durch einige Monate schon gegen einige Schau Spiele ohnuntersuchend und ohnaufhaltsam seine Crittic zu äussern...« Schmallögger panaszát azzal zárja be, hogy a helytartótanács szerezzen Hoffmanntól számára elégtételt, hogy az cikkét vonja vissza és kérjen tőle bocsánatot. Schmallögger, hogy panaszának súlyt adjon, mellékelte a pesti politikai cenzornak, Perthold Lukács Pálnak nyilatkozatát, mely szerint az egyedül üdvözítő katolikus hitet és annak papjait kíméletlenül támadó Hoffmann professzor hetilapját már hónapok óta hozzá cenzurára nem hozta vagy küldte, jöllehet a pesti tanács már figyelmeztette Trattner-t, hogy az ő (Perthold) imprimiturja és aláírása nélkül egy betűt se nyomasson ki. A helytartótanács édeskeveset törődött Schmallögger panaszával, annál inkább azonban azzal a váddal, hogy Pesten egy lap a politikai cenzor megkerülésével jelenik meg. 1785. szept. 13-án leír a pesti tanácshoz, mellékelvén Schmallögger és Perthold beadványát, hogy Trattner és Hoffmann meghallgatása után tegyen jelentést az ügyről. Hoffmann november 3-án adja be védekezését a pesti tanácsnak; ebből az iratból ismét néhány adatot tudunk meg a Pester Wochenblattról. Hoffmann védekező iratát három pontra osztja; először válaszol a Schmallögger-féle vádakra, védelmezi a szabad kritika jogosultságát és hasznosságát, és lapjának mellékelésével bizonyítja, hogy a kérdéses cikk nem vonatkozik közvetlenül Schmallöggerre és társaira. A második pontban a cenzor megkerülésének vádjával foglalkozik. Bevallja, hogy ő tényleg mintegy két hónapja nem küldte lapját Pertholdhoz cenzurázni, ahányszor azt ugyanis régebben tette, Perthold mindig kellemetlenkedett, minthogy pedig csak a politikai rész tartozott Pertholdra, úgy segített ma-

* Helytartótanácsi eng. 24.152/785, 37.143/785.

gán, hogy csak olyan híreket vett fel lapjába, melyek vagy a Wiener Zeitungban, vagy a Brüner Zeitungban vagy pedig az Österreichische Provinzialnachrichtenben megjelentek. Ezeket a híreket szóról-szóra közölte, nem gondolhatván, hogy Perthold az udvari cenzurától engedélyezett híreket is felül akarja bírálni. Az irodalmi cikkeit a lapnak pontosan elküldötte Schaffrath dékánnak cenzurára, mint azt az előírások megkövetelik. Hogy a lap semmi helytelen közleményt nem tartalmazott, bizonyítja az a tény is, hogy előfizetői közé számíthatja gróf Nitzkyt is, a helytartótanács elnökét. A harmadik pontban végül tiltakozik az ellen, hogy a katolikusok ellen támadólag lépett volna fel. Végül kéri a helytartótanácsot, hogy engedélyezze a mellékelt értesítés kinyomtatását, melyben előfizetőivel tudatja, hogy lapját beszünteti az őt ért sok bosszúság és kellemetlenség miatt. A pesti tanács november 30-án terjeszti fel az iratokat a helytartótanácshoz, honnan dec. 6-i kelettel érkezik a válasz, Hoffmann lapját folytathatja, de köteles szabályszerűen cenzuráztatni, amennyiben nem akarná folytatni, az előfizetőknek szóló értesítést is csak a helybeli cenzor engedélyével nyomathatja ki, a pesti tanács pedig nevezzen ki Perthold helyett egy szerény és hivatásának megfelelő embert cenzorrá.

Hogy Hoffmann folytatta-e a lapot vagy nem, erre vonatkozólag nincsenek adataink. Valószínű, hogy szeptember végén vagy október elején, mikor az ellene szóló panaszokról értesült — beszüntette. A Pester Wochenblatt, mint az eddigiekből is látszik, nem volt jelentősebb kísérlete a XVIII. századi sajtónak. Levelezőket nem tartott, — mint Hoffmann védekezéséből kiviláglik, más lapokból átvett hírek képezték anyagának túlnyomó részét. A meglévő számban pld. a Wiener Zeitung aug. 13., 17. és 20-i számaiból találunk híreket. A hírek átvétele egyik lapból a másikba akkor bevett szokás volt, de még ebben az időben is egyedülálló, hogy a szerkesztő hírszolgálat terén más lapok híreinek szóról-szóra való átvételén kívül semmi egyébre ne törekedjék. Ennek ellenére megessett, hogy a Pester Wochenblattból más magyarországi lapok átvettek. Épp a fennmaradt egyetlen szám közli

a Brüner Zeitung nyomán azt a hírt, hogy Migazzi csupán november elsejéig tartja meg a váci püspökség jövedelmeit, azután Okolicsányit nevezik ki váci püspökké. Ez a hír belekerült a pozsonyi lapokba, a helytartótanács kifogásolta a cikket. Hogy a Magyar Hírmondó honnan vette, a Brüner Zeitungból vagy a Pester Wochenblattból, nem derül ki, de Tállyay Dániel a Pressburger Zeitung akkori szerkesztője a helytartótanácshoz intézett beadványában bevallotta, hogy a hírt a Hoffmann egyetemi tanártól szerkesztett és időközben megszűnt Pester Wochenblattból vette.*

Goriupp Alice.

NAGYSZEBEN VAGY KISSZEBEN? A Magyar Könyvszemle 1879. évf. 61. lapján közli a *Indicium Magyar nyelven ... 1583. esztendőre* c. 16-rétű naptár leírását, melynek kolofonjában ez áll, »*Czeembe George Greuse*. Az adalékot Szabó Károly küldte be a szerkesztőséghez s azon a nézetben volt, hogy a rejtélyes »Czebem« alatt »a sárosvármegyei Kis-Szebenre gondolni sem lehet. Én azonban — teszi hozzá a szerkesztőség: valószínűleg *Csontos* János — lehetségesnek, sőt valószínűnek tartom, hogy Kis-Szebenben nyomtatott a kalendárium.« Bár a kalendáriumot egy 1583. évi brassói nyomtatvány kötetstábláiból Kolozsvárt fejtették ki, *Csontos* mégis Kis-Szeben mellett foglalást, mivel a kalendárium címe teljesen egyezik az eme városkához közeli Bártfán *Gutgesell* által nyomtatott 1583. évi kalendáriumával s *Greus* György nagyszebeni nyomdásznak eddigi nyomát sem találta. *Csontos* ez okoskodását teljes egészében átveszi *Sztripszky* Hiador a R. M. K.-hoz 1912-ben kiadott *Adalékok* etc. c. munkájába (25—26. l.), holott ő már a *Szabó* K. R. M. K. II. kötetéből (megjelent 1885-ben) tudhatta volna, hogy *Greus* György 1581-ben Nagyszébenben január havi kelettel kinyomatta *Squarcialupus* Marcellus: *De Coeli Ardore, Hoc Anno 1580. XI. Septembris Die In Dacia viso*» c. munkáját (R. M. K. II: 1671), 1583-ban pedig Brassóban nyomatta ki *Fronius* Mátyas költségre az erdélyi százság *Statuta: oder eiegen Landrecht* c. művét (U. o. II. 173.) s így igen

* Orsz. Levéltár. Helytartótanácsi osztály 29.838/786. sz.

jól felhasználhatta könyvkötőműhelyében az 1583-ra szóló, de 1582-ben nyomtatott naptára el nem kelt példányaikat. Ami tehát 1879-ben még kérdésesnek látszhatott, az 1912-ben már nem volt kérdés és *Sztripszky*, ha adalékai egybegyűjtésénél némi körültekintéssel jár el, bátran elhagyhatta volna Szeben mellől a kérdőjelet, a M. Könyvszemle szerkesztőjének hosszadalmas fejtegetéseivel együtt.

Gulyás Pál.

EGY RITKA XVIII. SZÁZAD-BELI NYOMTATVÁNY. Egyik budapesti antikvárius-cég nemrégén egy ritka egyleveles nyomtatványt szerzett meg, mely nemcsak ritkasága, de tartalma miatt is érdekes. A lapnak csaknem felét egy folio-alakú metszet foglalja el, mely egy viskó előtt álló öreg embert és egy ugyanott ülő anyókat ábrázol. A kép felirata: »A' Magyar Országí Hozfízas Eletnek | ritka Peldája. | Még érdekesebb a kép alatt levő szöveg: RÓvin János, Rátz nemzetből, Görög hiten való, a' ki 1552. Esztendőben született, és Temes Vármegyében a' Caransebesi Districtusban, Szadova nevű faluban lakott, élt 172 esztendeig, I. Ferdinandus, II. Maximilianus, II. Rudolphus, II. Matthias, II. és III. Ferdinandus, Leopoldus, Josephus, és VI. Carolus, tudniillik kilentz Magyar Országí Királyok alatt, még-is az 1724. esztendőben, a' mint ennek előtte, egészséges 's fris vala.

Feleségül vett magának Sára névű Rátz Leányt, a' ki 1560. esztendőben született; ki-is azon 1724. esztendőben, 164. esztendős vala. Élt ezen Házastársával 147. esztendőig, a' fellebb meg-emléttet esztendőben. Szült abból számos gyermekeket, a' kik között a' leg kissebbik fia 116. az Unokájának pedig Unokai 35. 36. esztendősek, abban az esztendőben valának. Az eledele mind a' kettőnek vólt, tej, és hamu alatt sült Török buzából való pogácsa. A' ki azért hosszú életet akar élni, tanullyon, ezeknek példajökkál (így), szükön és mérsékletessen, kenyérral 's tejjel, és ennek fogyatkozásában vízzel, élni.« Ennyi a kép aláírása, mely a szöveggel együtt fonadékkeretbe van foglalva. Az egyleveles nyomtatvány, melynek hátlapja üres, 1724 körül nyomtatott s arra volt szánva, hogy ráhába foglalva a falra függesszék. Ilyen célra készülhettek az »Igen hasz-

nos és drága receptom, avagy orvosság, mikor az asszonyi állaton avagy a szolgáló leányon tunya, rest avagy czáczgó szín vagon« XVI. és a »Tyukodi tartományban támadott, Galliából származandó új propheta XVII. századi (1624) egyleveles nyomtatványok. Ugy emlékszem, hogy itt közölt nyomtatványunkat valamelyik régi folyóiratban lenyomatva olvastam: nem lehetetlen, hogy ez a lenyomat ugyanerről a példányról készült (a kép mellőzésével), abban az esetben évtizedek mulva ismét piacra került e ritkaság, amire a ritkasággyűjtők világában elégszer van példa!

Dézszi Lajos.

SCHUBERT GALOPPE-JA MINT KIADÓI JOGSÉRELEM TÁRGYA PESTEN 1826-BAN. Pest-Budán a múlt század elején hangjegykereskedelemmel és kiadással a könyvtárosok és képkereskedők is foglalkoztak, holott ez a szépíróvárosoknak volt fő üzletáguk. Pesten a tulajdonképeni szépíróvárosok sorában a soproni születésű Lichtl Károly volt a harmadik, aki e minőségben folytatta üzletét. Lichtl 1822-ben vásárolta meg Riedl József Kunst- und Industrie Comptoir-ját. Az új tulajdonos erősen üzleti érzékű ember volt, mi sem természetesebb tehát, mint az, hogy a konkurrens cégekkel s így elsősorban Hartleben Konrád könyvkereskedővel csakhamar perbe keveredett. E per egyik mellékhatása volt a Müller Tódor képkereskedővel való pere,* mely Schubert Op. 49-ből való *Galoppe* jogtalan utánnyomása körül forgott. Ebben az időben ily peres ügyekben a városi tanács volt az elsőfokú ítélő fórum.

Lichtl 1826. március 2-ikán terjedelmes beadványt intézett a városi tanácshoz, amelynek egyik pontja így szól:

»Miótán minden lopás egyáltalában, s így a bármily névvel jelezhető tudományos lopás is, a mindenütt elfogadott törvények és szokások szerint tilos, kérem Müller úrtól, aki az én költségemen Bécsben kiadott zeneművet, mint az a mellékelt példányból látható, itt újból metszettette s minden jog ellenében az én nyilvánvaló káromra nyilvánosan árusítja, úgy a lemezeket, amelyekre ez véste van, mint a meglevő példányokat elkoboztatni s őt a jogtalanul eladott példá-

* Pesti levéltár, Relat. a. m. 2362.

nyok árának megfizetésére utasítani méltóztassék, mely összeget a tekintetes Tanácsnak bármely célra leendő hováfordítása végett átengedem.»

A melléklet közül az egyik az eredeti bécsi kiadás, a másik a rendkívül szerény egy levelű pesti utánnyomat.

Az eredeti címlapján ezt lehet olvasni:

GALOPPE UND ECOSSAISEN | für das | Piano-Forte | aufgeführt | in den Gesellschafts-Bällen im Saale zu den 7 Churfürsten in Pest | im Carneval 1826. | Componirt | von | FRANZ SCHUBERT | 49-tes Werk | (No. 2072.) (Pr. 30 x. C. M.) | Wien | bei Ant. Diabelli und Comp. Graben No. 1133. | Pesth | in Carl Lichtl's Musikalienhandlung, Kunst u. Industrie Comptoir.

E címlap szerint a kiadó: Diabelli, annak magas lemezszámát (D. & Co, 2072) is viseli e kiadvány, Lichtl tehát mint pesti főbizományos szerepel e Pesten előadott darab kótáján.

Müller Tódor utánnyomata nem tartalmaz mást, mint a galoppot, amely úgy az eredetiben, mint az itteni utánnyomatban két sornyi galoppból és két sor Trióból áll. Az eredeti mű többi része az Ecossaise-ek sora.

Címlap híján a pesti kiadványon, a négy kettős kótásor felett, címül szép kurziv betűkkel egy sorban írva ezt olvassuk: Galoppe für das Fortepiano von Schubert, aufgeführt bey den 7 Churfürsten in Pest.

A bécsi kiadásban a második sor végén antikva írással egymás alá szedve ezt olvassuk: Galoppe | da Capo, a pesti utánnyomatban ugyanez a sor alatt folytatólagosan van kurzivával szedve.

Az itt ismertetett periratot és mellékleteket, mint Lichtl addigi peres iratait, szintén Szepesy Ferenc tanácsnoknak adta ki jelentésre a tanács. Szepesy már 1826. április 7-ikén előterjeszti terjedelmes beadványát, amelyben e kiadói jogsérelem tárgyában a következő jelentést teszi:

»Ami a panaszolt kiadványt illeti, Müller Tódor kihallgatásakor előtte kijelentette, hogy ő, Müller, a Lichtl-féle Galoppe-ot és Ecossaise-eket sohasem látta s még kevésbbé ismerte, hanem azokból a Galoppe-ot, amit műbarátok kérésére utánnyomatott, a mellékelt példányból vette, amely címlapján Diabelli Antal urat jelzi tulajdonosnak. Ha ő korábban ismerte volna a Lichtl-féle kiadványt, sohasem rendelte volna meg

a kérdéses utánnyomatot. Az itteni hangjegymetsz és réznyomó: Schmid János, aki ezt az utánnyomatot végezte, kijelentette: hogy ő csak 27 példányt nyomott e zenedarabból s hogy ennek cinnlemeze, miután Müller nem fizette meg, az ő keze közt van még. Miután a legfelsőbb helyről előírt cenzurarendeletek szerint Müller Tódornak nem volt jogában Diabelli úrnak, mint bécsi kiadónak bármely kiadványát újból nyomtatni, ezért megtiltottam, hogy Müller Tódor a még meglévő néhány példányt eladja, Schmid rézmetszőnek pedig meghagytam, hogy sem több levonatot nem szabad készítenie, sem a lemezt nem szabad Müller úrnak kiszolgáltatnia; mindezek után pedig azt, hogy Müller Tódorra még további büntetés is kiszabassék-e? a tekintetes Tanács belátására bízom.»

A városi tanács határozatában nem mutatkozott túlságosan szigorúnak. Április 10-ikén ebben az ügyben a következőképpen határozott:

Miután Müller Tódor, Diabelli Antal bécsi kiadó jogait sértette meg s nem a panasztevő Lichtl Károlyt károsította meg, Müllernek a megérdemelt büntetését ez alkalommal elengedi, oly hozzáadással azonban, hogy a jövőben a fennálló cenzuraszabályokhoz alkalmazkodjék, mert különben elnézés nélkül szigorúan meg fogják büntetni.

Ebben az egész ügyben sem a kiadói jogsérelem, sem a tanács enyhe eljárása nem annyira fontos, mint az, hogy abban az időben, amelyről Schubert műveinek előadásáról feljegyzések nem maradtak reánk * az ő zenéjét annyira ismerték Pesten, hogy az akkori legjobb bálokon játszották tánczenéjét s hogy a »műbarátok kérésére« érdemes volt azt itt metszteni és kiadni.

Isoz Kálmán.

A RÉGI MAGYAR BETŰTERME-
LÉS ÖNÁLLÓSÁGÁRÓL igen figyelemreméltó vita folyt a *Magyar Grafikában*, a Biró Miklós szerkesztésében most már kilencedik évfolyamában megjelenő mintaszerű kiállítású grafikai szemlényben. A vita Kner Imrénnek a multévi leipzig-i könyvművészeti kiállítás katalógusában a magyar csoport munkásságát ismertető bevezető

* Az első Schubert-előadást a Honművész 1833. május 3-ikáról jegyezte fel. Ld. Főv. Nyilv. Könyvtár. Aktuális kérdések irod. 44. sz. Franz Schubert . . . Budapest, 1928. 18. l.

soraiból indult ki. E rövid jellemzésben szerző tipografiánk fejlődésében a német befolyás túlsúlyát hirdetve, lát-szólag kevés érdemet és eredetiséget tulajdonít a régi magyar grafikának. Egy álnevű szerzőnk ellenvéleményére azután mindkét részről az adatok tömege oly szakértelemmel sorakozott fel, hogy ennek hála, ma a kérdést sokkal világosabban ítéelhetjük meg. Meg kell állapítanunk, hogy régi tipografiáknak a kisebb munkakör mellett is megvolt a nemzeti jellege, bár természetesen nem függetlenítette magát sem a német, sem a francia, sem az olasz, vagy holland betűtermeleléstől. Viszont Kneradatai is eléggé meggyőzőek, hogy az Egyetemi Nyomda, illetve Bikfalvi Falka Sámuel betűtervezéseinek se szabad túlzott eredetiséget tulajdonítanunk. Noha a hosszantartó vita nem egészen egyetértőleg zárult be, sok tekintetben mondható tanulságosnak, és szívesen látnánk a magyar könyvtörténet egyéb homályos kérdését is ilyen szakértelemmel vitatva a *Magyar Grafika* hasábjain.

A mostani évfolyamban igen érdekes közleményeket olvashatunk továbbá — a tisztán nyomdatechnikai érdekű szakkikkek mellett — az Egyetemi Nyomda 350 éves történetéről, a kölni sajtókiállításról, a nyomdaipari továbbképzésről, a reklám és grafika kapcsolatairól, Márffy Ödön, Molnár C. Pál művészetéről stb. Érdeklődéssel várjuk a szép folyóirat szokásos karácsonyi kötetét, mely mint a régebbi *offset*, *mélynyomás*, *festék*, *szín* stb. különszámokból láttuk, rendszeren egyegy grafikai szakkérdés igen tartalmas monografiája szokott lenni. *Nyireő István*.

SZENDREY JULIA LEVELESLÁDÁJÁNAK KINCSEI. Körülbelül négy év előtt egy szerencséskezű gyűjtőnek, dr. Mikes Lajosnak a birtokába kerültek Szendrey Julia levelesládájának kincsei. Akik már akkor bepillantást nyerhettek a kéziratok halmazába, csodálkozva látták, milyen ritka öröm vár a magyar irodalomra. Petőfi- és

Arany-kéziratok, ismeretlenek, mint egy harminckét oldalnyi terjedelemben, Szendrey Juliának a naplója, amely talán új értékelésekre kényszeríti a legnagyobb magyar költő annyit szenvedett hitvesének eljövendő életiróját, és itt van Arany Jánosnak Petőfihez írt első levele, amelynek egy töredékét őriz csak a Nemzeti Múzeum könyvtára, és itt vannak kéziratban Julia ismeretlen versei és utolsó hosszú levele édesatyjához, és utolsó üzenete második férjéhez, Horvát Árpádhoz, megrázó írás mind a kettő, azután Petőfi István, Térey Mari, Gyulai Pálné Szendrey Mrika levelei, több mint félszáz, és más apró dolgok, kevésbbé jelentősek, de mindmegannyian hozzátartozók Petőfihez: a kéz remeg, míg bennök lapoz. Ezeket a drága emlékeket tárja a nagyközönség elé gondos lajstromozásban, számos hasonmás kíséretében, dr. Mikes Lajoshozzáért magyarázó jegyzetei mellett egy igen szépen kiállított füzet. Azonban tudni kell, hogy ez a füzet a Lantos rt. VII. aukciójának katalógusa.

Szendrey Julia születésének most van a századik fordulója. És a centenárium évének utolsó hónapjában Szendrey Julia e hagyatéka darabonként kerül aukción kalapács alá.

Dr. Mikes Lajos beszámol a füzet előszavában a hagyatéék sorsáról: miért mondta Gyulai Pál, hogy Julia koporsójába tette a kéziratokat, mint került Tóth Józsefhez, majd ennek örököseihez. Nem kevésbbé érdekesek azonban azok az adatok, amelyek nincsenek bent az előszóban. Négy év előtt kb. ötvenmillió koronáért lett volna megszereshető a hagyatéék, félév előtt kétszázmillió koronáért volt kapható. Most több mint félmilliárd korona a kikiáltási ára az aukción.

Remélünk kell, hogy a hagyatéék nem fog szétszóródni, hanem a Nemzeti Múzeum könyvtárába kerül, amelynek nemzeti kincsei között van egyedül méltó helye az egész Szendrey Julia-hagyatéknak.

Sikabonyi Antal.

SOMMAIRE

FERENC HERCZEG : *Ma bibliothèque.*

Causerie amusante du célèbre romancier sur l'origine et la composition de sa bibliothèque. De son grand-père et de son père, M. Herczeg a hérité presque tous les classiques allemands, puis beaucoup de mémoires et de grandes épopées, enfin une foule de romans français à la mode. De son côté, il y a ajouté tous les classiques hongrois, puis toutes les éditions et traductions de Petöfi, en outre, la littérature complète de certaines époques, comme, p. ex., celle de la révolution de 48. Il lit, dit-il, sans méthode; il aime les éditions collectives; et, comme il tient à se procurer toutes les pièces de théâtre qui paraissent en librairie, il en possède une collection aussi riche que monstrueuse.

MIHÁLY BABITS : *L'avenir de la poésie.*

A propos d'un petit livre anglais sur l'avenir de la poésie, le grand poète, M. Babits résume en quelques traits admirables l'état présent de la poésie européenne. Il commence par proclamer énergiquement l'unité indivisible de cette poésie; il dit son fait au vers libre, dernière étape d'une évolution qui va du vers chanté à la prose; et il prend chaleureusement la défense — tout comme un Valéry en France — du vers classique et régulier et du style poétique soutenu, seules sauvegardes contre l'appauvrissement et l'aplatissement poétiques.

VIKTOR RANSCHBURG : *Le chemin du livre, de l'auteur au public.*

C'est un homme de « métier », un éditeur hongrois bien connu, qui nous confie ses réflexions au sujet du livre comme article et produit commercial. L'éditeur moderne a trois tâches : le choix de ses publications, le soin de leur exécution technique et enfin la question de leur diffusion. La librairie est également indispensable au mouvement intellectuel d'un pays; tandis qu'elle s'occupe presque exclusivement de la littérature vivante, son complément naturel, la « bouquinerie » (« antiquarium ») se consacre aux littératures de toutes les époques. Quant au prix des livres, aujourd'hui il se démocratise: on publie des livres et même des séries de livres à des prix extrêmement modérés.

ARTUR ELEK : *Quelques dessins de Courbet.*

C'est un peu tard, en 1928, qu'on célèbre le cinquantenaire de Courbet à Paris et même à Budapest où notre Musée des Beaux-Arts va exposer une petite collection de ses oeuvres. A ce propos, M. Elek rappelle le violent anticléricalisme du grand peintre et ses deux séries de dessins: « Les Curés en goguette » et « La Mort de Jeannot ».

GYÖRGY PODHRADSKY : *La presse en Tchécoslovaquie.*

Avant 1918, la presse tchèque était passablement arriérée; depuis, elle a sensiblement évolué, sans se dépouiller entièrement de certaines formes d'avant-guerre. Il n'y a presque pas de « reportages » dans les journaux de langue tchèque; par contre, ils consacrent de nombreux articles, avec portraits, à tous ceux qui prennent une part active à la vie politique, sociale ou intellectuelle du pays; d'autre part, leurs feuilletons préfèrent les articles scientifiques aux contes et romans. L'organe de M. Kramář, le *Narodni*

Listy, tient une rubrique spéciale pour les problèmes du panslavisme. Quant à la presse des minorités nationales, celle des Allemands est d'un style absolument occidental; la *Prager Presse* s'occupe du mouvement slave aussi bien que de la vie littéraire en Hongrie. Les Hongrois ont sept quotidiens; la presse slovaque proprement dite est encore assez primitive. Il y a 55 feuilles en trois langues, produits spéciaux de la Slovaquie.

CHRONIQUE

Comptes-rendus de quelques livres récents, par MM. Zoltán Ambrus, Gy. Alapy, V. Bierbauer, K. Divald, G. Gy. Fejérváry, L. Fülep, A. Gyergyai, A. Kárpáti, L. Kéky, H. Marczali, M. Ruzitska, A. Schöpflin et A. Sikabonyi: La Dynastie des Berzesenyi, dialogues satiriques par M. Z. Ambrus; Mes Mémoires, par le comte T. Batthyány; Anatole France et son critique Jean-Jacques (où, avec une verve juvénile et avec une argumentation serrée, M. Ambrus défend la mémoire du grand mort contre le pamphlétaire J.-J. Brousseau); Hamueső, roman par Mme J. Gulácsy; Oeuvres en 4 volumes de K. Harsányi; Aricie Brun, roman par E. Henriot; La poésie populaire dans la littérature hongroise, par J. Horváth; Les manuscrits enluminés de la Bibliothèque Széchényi, par Mme E. Hoffmann; Grains de poussière hongrois, nouvelles par M. Jankovics; Les prédécesseurs de l'homme primitif, par K. Lambrecht; Littérature pour la jeunesse (sur les récentes éditions de ce genre de la maison «Singer et Wolfner»); les Oeuvres récentes de Gy. Lőrinczy; Analyse des sensations, par Mach; Une garnison en Sibérie, par R. Markovics; Annales du Musée des Beaux-Arts, t. IV.; Histoire de l'ouverture du Théâtre National, par D. Rexa; F. Schubert, publication bibliographique de la Bibliothèque Municipale de Budapest, à l'occasion du centenaire du compositeur; La Barque de Noé, roman par M. Surányi; Oeuvres complètes de Mme A. Szederkényi; Qu'est-ce qu'on entend par philosophie? par M. Takács; Legendae Sancti Regis Stephani, par E. Varju (sur l'importante découverte d'un manuscrit du XIIe siècle qui contient la plus ancienne légende connue du premier roi de Hongrie; le facsimilé de ce mscr. — en possession de M. L. Ernst — vient de paraître en librairie, avec les commentaires de M. Varju).

Lettres.

- A. *Fevret*: *Lettre de Paris* (sur l'exposition de la Révolution Française à la Bibliothèque Nationale).
 E. *Flachbarth*: La culture hongroise en Slovaquie.
 Gy. *Alapy*: Exposition typographique à Komárom.
 L. *Kovács*: Lettre de Transylvanie.

Notes et documents.

- A. *Sikabonyi*: Les acquisitions des 10 dernières années de la Bibliothèque Széchényi, à l'exposition du Musée National.
 J. *Ényvvári*: La Bibliothèque Municipale.
 E. *Radists*: L'exposition de la presse à Cologne.
 A. *Goriupp*: Une gazette allemande inconnue du XVIIIe siècle.
 P. *Gulyás*: Nagyszeben ou Kisszeben?
 L. *Dézzi*: Un imprimé curieux du XVIIIe siècle.
 K. *Isoz*: Le «Galop» de Schubert et ses droits d'auteur, Pest, 1826.
 J. *Nyireő*: L'originalité typographique des anciens caractères hongrois.
 A. *Sikabonyi*: Les trésors de Julie Szendrey (journal, lettres et autres manuscrits de la veuve de Petőfi, avec quelques autographes du poète).

Les manuscrits, les livres et les périodiques doivent être adressés au directeur de la revue (Budapest, Nemzeti Muzeum). Administration et abonnements: Budapest VIe, Andrassy-út 16.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

Adám Dezső: Falu a hegyek között. Bp. 1928. (Athenaeum.) **A Jalu.** Szerk. dr. Bajtay Mihály Bp. 1928. 4. sz. **Alapy Gyula dr.:** Kultúr István és könyvtára. Komárom, 1928. (Jókai Egyesület kiadása.) **Alapy Gyula dr.:** A Jókai Egyesület tizenöt éve. Komárom, 1928. **A Műgálytűző.** Szerk. Szilárd Vilmos. Bp. 1928. II. évf. 6—11. sz. **A Sajtó.** Szerk. Wünsch Ferigyes dr. 1928. II. évf. 1—10. sz. **Aszlányi Dezső:** Világbeke. Velikibecserek, 1928. (Pleitz Pál.) **Asztalos Miklós dr.:** Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés. Bp. 1928. (Collegium Transylvanicum.) **Babits Mihály:** Versek. 1902—1927. Bp. 1928. (Athenaeum.) **Balanyi György:** A római kérdés. Bp. 1928. (Szent István Társ.) **I ánhgyeli Jób dr.:** A magyar irodalom története. Bp. 1928. (Szent István Társ.) **Benedek Elek:** Mária. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Benyovszky Károly:** A pozsonyi magyar színpéztörténete 1867-ig. Pozsony, 1928. (Steiner Zsigmond.) **Bodor Aladár dr. és Geröczy Zsigmond dr.:** Nyitott könyv. Bp. 1928. (Orsz. Közegészségi Egyesület.) **Bródy Sándor:** Az egy diákok. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Bus Ilona:** Napharang. Bp. 1927. (Mentor.) **Csányi Sándor:** Éledő tüzek. Losonc, 1928. (Gutenberg nyomda.) **Csathó Kálmán munkái.** Gyűjteményes kiadás. 12 k. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Divald Kornél:** A magyar iparművészet története. Bp. 1928. (Szent István Társ.) **Dibéky Adorján dr.:** A lengyelországi könyv és levéltárak magyar vonatkozású kéziratanyaga. Bp. 1928. **Eddvi Ilés Gyula:** Az esztergomi főszékesegyház. Bp. 1928. **Egri Viktor:** Félkél a nap. Pozsony, 1928. (Irók kiadóvállalata.) **Erdélyi Helikon.** Szerk. Kisbán Miklós és Aprily Lajos. Kolozsvár, 1928. I. évf. 1—6. sz. **Erdy Ferenc dr.:** Kant valláserkölési világnézete. Bp. 1928. (Szent István Társ.) **Fenyő László:** Fojtott virágzás. Bp. 1928. **Fóit, Louis et Georges Délauqny:** Les Maitres Conteurs Hongrois. Bp. 1928. (Librairie Française.) **Földi Mihály:** Az utolsó álar. Bp. 1928. (Athenaeum.) *iff.* **Gaal Mózes:** A királyfi játéka. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Galsworthy:** A fehér majom. Ford. Kiss Dezső. Bp. 1928. (Franklin.) **Gilbert Marion művei:** Le joug. Paris, 1928. Celle qui s'en va. Paris, 1928. Les masques de l'amour. Paris, 1928. (Ferencci et fils.) **Grisar Hartmann:** Luther Márton élete. Bp. 1928. (Szent István Társ.) **P. Gulácsy Irén:** Átal a Tiszán. Kolozsvár, 1928. (Szépművés Céh.) **P. Gulácsy Irén:** Hamueső. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Hankiss János:** Tormay Cecile. Bp. 1928. (Studium.) **Hankiss János:** A detektívregény. Bp. 1928. (Csáthy Ferenc.) **Harsányi Kálmán munkái:** Ellák. Drámai miniatűrök. A kristálynézők. Színházi esték. Bp. 1928. (Gyöző Andor.) **Hoffer András dr.:** A föld belső erői. Debrecen, 1928. (Csáthy Ferenc.) **Ibsen Henrik:** Óstraati Inger asszony. Ford. Hajdu Henrik. Bp. 1928. (Athenaeum.) **Isz Kálmán:** A m. kir. operaház zenekarából alakult filharmoniai társ. jubiláris emlékkönyve. Bp. 1928. (Filharmoniai Társ.) **Janikovics Marcell:** Magyar porszemek. Pozsony, 1928. (Concordia.) **Juhász Géza:** Móréc Zsigmond. Bp. 1928. (Studium.) **Juhász Géza:** Babits Mihály. Bp. 1928. (Studium.) **Kéky Lajos:** A magyar irodalom története. Bpest 1928. (Révai.) **Kelecsényi Gabriella:** Összetört ország lánya. Budapest 1928. (Kárpát.) **Kenedy Géza:** Magyar vér Boszniában. Bp. 1928. (Stádium.) **H. Kiss Géza:** Napfény a hegyalján. Miskolc, 1928. (Magyar Jövő R. T.) **Gr. Klebelsberg Kunó:** Neonacionalizmus. Bp. 1928. (Athenaeum.) **Kyósti Larin:** Ember és moha. Ford. Weöres Gy. és Boros O. Bp. 1928. (Stádium.) **Lampérth Géza:** Csendes ünnep. Bpest, 1928. (Singer és Wolfner.) **Leffler Béla:** Ungers konst. Stockholm, 1928. **Leonov L.:** A kis ember vége. Ford. Haiman Hugó. Gyoma, 1928. (Kner Izidor.) **Lórinczy György** újabb munkái. Bpest, 1928. (Singer és Wolfner.) **Magyar**

Grafka, Szerk. Biró Miklós. Bpest, 1928. IX. évf. 3—10. szám. **Magyar Iparművészet.** Szerk. Györgyi Kálmán. Bp. 1928. XXXI. évf. 5—9. szám. **Makkai Sándor:** Az elátkozott óriások. Kolozsvár, 1928. (Mínerva.) **Markovits Rodion:** Szibériai garnizon. Bp. 1928. (Génius.) **Móra Ferenc:** Kincserező kis ködmön. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Nagy Iván:** Almanach des Étudiants Hongrois. Páris, 1927. **Napkelet.** Szerk. Tormay Cecile. Bp. 1928. VI. évf. 10—23. sz. **Néptantólk Lapja.** Szerk. Kőrösi Henrik. Bpest, 1928. LXI. évf. 19—42. sz. **Nyejerov A. Sz.:** Az ígért földje. Ford. Haiman Hugó. Gyoma, 1928. (Kner Izidor.) **Nyugat.** Szerkeszt. Babits M., Gellért O., Osvát E. Bp. 1928. XXI. évf. 10—23. sz. **Oláh György:** Jajkiáltás a ruténföldről. Bp. 1928. (M. Nemz. Szövetség.) **Olay Ferenc dr.:** A magyar kultúra válságos éve. Bp. 1927. (M. Nemz. Szöv.) **Orbók A. és Teracsényi Gy.:** A magas iskola. Bp. 1928. (Stádium.) **Pásztorúz.** Szerkeszt. Aprily L., Gyallay D., György Lajos, Reményik S. Kolozsvár, 1928. XIV. évf. 10—24. sz. **Pető József dr.:** Az ősegyház élete. Bpest, 1928. (Szent István Társulat.) **Philobiblon.** Wien, 1928. Helt 6. **Pintér Jenő:** Magyar irodalom története. 2. k. Bpest, 1928. (Franklin.) **Poé Edgár:** Grotzesk és arabeszk. Ford. Babits Mihály. Bpest, 1928. (Athenaeum.) **Pósa Lajos:** Arany ABC. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Prisvin Michail:** A fekete arab. Fordította Haiman Hugó. Gyoma, 1928. (Kner Izidor.) **Protestáns Szemle.** Szerk. Ravasz László, Zinka Ferenc. Bpest, 1928. XXXVII. évf. 5—10. szám. **Radó Politikár dr.:** A kereszténység szent könyvei. Bp. 1928. (Szt. István Társ.) **Rákosi Jenő:** Kis Kelemen története. Bpest, 1928. (Singer és Wolfner.) **Remizov A.:** Isentifélet. Ford. Haiman Hugó. Gyoma, 1928. (Kner Izidor.) **Revue des Études Hongroises.** Dirigée par: Baranyai Z. et Eckhardt A. Paris, 1928. VI. année, No 1. **Ruzitska Mária:** Zilahy Lajos. Bp. 1928. (Studium.) **Sas Andor dr.:** Beregi szálfa újja Munkáscsótól Danzigig. Munkács, 1928. **Schubert, Franz.** 1828—1928. A Fővárosi Könyvtár ünnepi kiadványa. Bp. 1928. **Sirató Károly:** Papírember. Békéscsaba, 1928. (Tevan.) **Smelov I.:** Boldogságyony kelyhe. Ford. Haiman Hugó. Gyoma, 1928. (Kner Izidor.) **Steier Lajos:** Ungarns Vergewaltigung. Wien, 1928. (Amalthea Verlag.) **Szász Károly:** Képek és történetek. Bpest, 1928. (Franklin.) **Századunk.** Szerk. Vámbéry Ruzstem és Varró István. Bpest, 1928. 5—9. sz. **Szederkényi Anna:** Az asszony meg a fészek. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Szegedy Lőrinc:** Dialogus egy párisi könyvesboltban. Szeged, 1928. **Széketty Jenő:** A Csehi-család. Kolozsvár, 1928. (Szépművés Céh.) **Széphalom.** Szerk. Zolnai Béla. Szeged, 1928. II. évfoly. 7—12. sz. **Szondy György:** Csathó Kálmán. Bp. 1928. (Studium.) **Tólsztof A.:** Péter cár napja. Ford. Haiman Hugó. Gyoma, 1928. (Kner Izidor.) **Tóth Agoston:** Bevezetés a meteorológiába. Bpest, 1928. (Szent István Társ.) **Tóth Árpád:** Lélektől lélekig. Bp. 1928. (Athenaeum.) **Tóth Ladislav Dott.:** Bonfini in Ungheria. Róma, 1928. **Tóth László dr.:** A jubileumi búcsú kihirdetése Magyarországon 1776-ban. Bp. 1928. **Török Sándor:** Magyar fiúk oláh munderban. Bp. 1928. (M. Nemzeti Szövetség.) **Triklál József dr.:** A jelenségekben a valóságba. Bp. 1928. (Szent István Társ.) **Ungarische Jahrbücher.** Herausgegeben von Julius von Farkas. Berlin, 1928. Heft 1—2. **Varju Elemér:** Legendae Sancti Regis Stephani. Bp. 1928. (Singer és Wolfner.) **Wassermann Jakob:** A Maurizius-ügy. Ford. Molnár Ákos. 2 k. Bp. 1928. (Pantheon.) **Wells Gabriel:** A béke útja. Ford. Siklóssy László. Bp. 1928. (Légrády Testv.) **Wolf Rózi:** Gioacchino Pizzoli. Bp. 1928. (Szent István Társ.) **Zenei Szemle.** Szerk. Járosvy Dezső, Major Ervin. Bp. XII. évf. 5—7. sz. **Zilahy Lajos:** Valamit visz a víz. Bp. 1928. (Athenaeum.) **Zsigmond F.:** Herczeg Ferenc. Bp. 1928. (Studium.)

